

1951

η φύση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 143

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013

η φύση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 143
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Νίκης 20, 105 57 Αθήνα
Τηλ.: 210-3224944, 210-3314563, FAX: 210-3225285
E-mail: info@eepf.gr - Ιστοθέση: www.eepf.gr

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: **Νίκος Πέτρου**
Αντιπρόεδρος: **Ντόναλντ Μάθιους**
Γεν. Γραμματέας: **Λεωνίδας Κόλλας**
Αναπλ. Γεν. Γραμματέας: **Αλέξια Νικηφοράκη**
Ταμίας: **Σπύρος Μπισακούλης**
Έφορος Εκδηλώσεων: **Φοίβος Τσαραβόπουλος**
Μέλη: **Σμαράγδα Αδαμαντιάδου,**
Κυριάκος Γεωργίου, Γιώργος Πολίτης,
Σταμάτης Σκαμπαρδώνης
Αναπληρωματικό μέλος: **Διονυσία Παπαδοπούλου**
Επίτιμος πρόεδρος: **Γιώργος Σφήκας**

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νίκος Πέτρου, Λεωνίδας Κόλλας,
Ντόναλντ Μάθιους, Γιώργος Πολίτης,
Μαρία Ρουσομουστακάκη.

Εκδότης - Υπεύθυνος ύλης
Νίκος Πέτρου, Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Τα ενυπόγραφα άρθρα αντιπροσωπεύουν
τις απόψεις των συγγραφέων
και όχι αναγκαστικά της Εταιρίας.

Επιμέλεια έκδοσης: **Νίκος Πέτρου**

Σελιδοποίηση - επιμέλεια εκτύπωσης
Άρης Βιδάλης

Τυπογραφείο: **ΜΠΑΞΑΣ Α.Ε.**

Τιμή Τεύχους 4 ΕΥΡΩ
Στα μέλη διανέμεται δωρεάν.

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η διαμάχη των βιοκαυσίμων	N. Πέτρου	3
Ελληνικά βουνά - Μνήμη Τίμου Χαραλαμπόπουλου		6
Όλυμπος, το βουνό πάνω απ' όλα τα βουνά	Π. Ματσούκα	10
Βουνά της Αρκαδίας, Πάρνωνας και Μαίναλο	Γ. Κόκκορης	16
Αλπικά φυτά	Γ. Φωτιάδης	22
Πουλιά των μεγάλων υψομέτρων	N. Πέτρου	28
Τίμος Χαραλαμπόπουλος	Θ. Μυστριώτης	34
Τα πουλιά του Εθνικού Κήπου	Λ. Σταύρακας	36
Η ημέρα βελανιδιά δε σταματά να μας εκπλήσσει!	Ι. Θεοδωρίδου	42
Ο ΕΟΣ Αθήνας γιόρτασε τα 80 του χρόνια	Λ. Κόλλας	44
Συμμετοχή στο Συνέδριο Hospitality.Next		44
Ενημερωτική ημερίδα στις Ροβιές	Λ. Κόλλας	44
Αναθεωρήσεις στη συστηματική κατάταξη των Παιωνιών της Ελλάδας	Γ. Σφήκας	46
Βιβλιοπωλείο της ΕΕΠΦ		47
«ForOpenForests»	Χ. Γεωργιάδης	48
«Γαλάζιες Σημαίες»	Δ.Ν. Βουρδουμπά	50
The Green Key	Σ. Χατζησκάκης	51
«Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν» Μ. Ρουσομουστακάκη		52
«Νέοι Δημοσιογράφοι»	Χ. Θεοδωρίκα	54
«Πράσινες Γωνιές»		55
«Οικολογικά Σχολεία» . Στ. Σκαμπαρδώνης, Χ. Θεοδωρίκα		56
«Μαθαίνω για τα Δάση»	Ε. Ζαμπράιλα	58
Εξόρμηση για δενδροφύτευση στην Πάρνηθα	Λ. Κόλλας	59
Ανατολικό Μαίναλο - Στις «ισάδες» του Τίμου Χαραλαμπόπουλου	Μ. Βαμβακά	60
Πρόγραμμα Εκδρομών - Ομιλιών		62
Εγγραφές μελών - Δωρεές		63

Εξώφυλλο: Οι χιονισμένες κορυφές του Ολύμπου στο απογευματινό φως.
Αεροφωτογραφία της Πηνελόπης Ματσούκα.

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης έχει ως αποστολή της να ενημερώνει και να ευαισθητοποιεί, τόσο τους Έλληνες, όσο και αυτούς που αγαπούν την Ελλάδα, για την φυσική κληρονομιά της χώρας μας και να δραστηριοποιείται για την προστασία της.

Η διαμάχη των βιοκαυσίμων

Ο τομέας των μεταφορών εκπέμπει περίπου το 25% των αερίων του θερμοκηπίου που παράγει η Ευρωπαϊκή Ένωση, και είναι δεύτερος σε δημιουργία ρύπων μετά τον τομέα παραγωγής ενέργειας. Οι οδικές μεταφορές και μόνο ευθύνονται για περίπου 20% των συνολικών εκπομπών CO₂ των 28 χωρών της Ένωσης. Αν και οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από άλλους τομείς (βιομηχανία, γεωργία, κ.λπ.) μειώθηκαν κατά περίπου 15% μεταξύ 1990 και 2007, οι εκπομπές από τις μεταφορές αυξήθηκαν κατά 36% στο ίδιο διάστημα¹, με τη μεγαλύτερη αύξηση στις θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές.

Για τον περιορισμό των αερίων ρύπων από τις μεταφορές η ΕΕ υιοθέτησε διάφορες πολιτικές: έθεσε στόχους για μείωση των εκπεπομένων αερίων ρύπων από τα αυτοκίνητα, και για βελτίωση της ποιότητας των καυσίμων μέσω της σχετικής Οδηγίας 98/70/ΕΚ, ενίσχυσε την έρευνα για νέες τεχνολογίες και συμπεριέλαβε τις εναέριες μεταφορές στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Ρύπων. Παράλληλα προώθησε και τη χρήση των ανανεώσιμων καυσίμων ή αλλιώς βιοκαυσίμων.

Στις 8 Μαΐου 2003, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρώπης εξέδωσαν την Οδηγία 2003/30/ΕΚ για να προάγουν τη χρήση βιοκαυσίμων ή άλλων ανανεώσιμων καυσίμων. Η Ελλάδα ενσωμάτωσε την Οδηγία αυτή στην εθνική νομοθεσία το καλοκαίρι του 2005.

Η Οδηγία αυτή προέβλεπε ότι τα κράτη-μέλη θα διασφαλίσουν ελάχιστη συμμετοχή βιοκαυσίμων και άλλων ανανεώσιμων καυσίμων στο σύνολο των καυσίμων που χρησιμοποιούνται στις μεταφορές. Η τιμή αναφοράς που έπρεπε να επιτευχθεί ως το τέλος του 2005 ορίστηκε στο 2 %², υπολογιζόμενη βάσει του ενεργειακού περιεχομένου επί του συνόλου της βενζίνης και του πετρελαίου ντίζελ που διατίθεται στις αγορές τους προς χρήση στις μεταφορές συγκριτικά με τα συμβατικά καύσιμα, με επόμενο στόχο να αυξηθεί στο 5,75% έως το τέλος του 2010.

Ως βιοκαύσιμα θεωρούνται υγρά ή αέρια καύσιμα που παράγονται από βιομάζα (το βιοαποικοδομησιμο κλάσμα προϊόντων, αποβλήτων και καταλοίπων από γεωργικές, δασοκομικές και συναφείς βιομηχανικές δραστηριότητες, ή βιομηχανικών και αστικών αποβλήτων). Συμπεριλαμβάνονται το βιοντίζελ, η βιοιθανόλη (μεθυλεστέρας λιπαρών οξέων), το βιοαέριο, η βιομεθανόλη, ο βιοδιμεθυλαιθέρας, ο βιο-ΕΤΒΕ (αιθυλοτριτοβουτυλαιθέρας, ο βιο-ΜΤΒΕ (μεθυλοτριτοβουτυλαιθέρας), τα συνθετικά βιοκαύσιμα (συνθετικοί υδρογονάνθρακες ή μείγματα συνθετικών υδρογονανθράκων που έχουν παραχθεί από βιομάζα), το βιοϋδρογόνο και τα καθαρά φυτικά έλαια. Μπορούν να διατίθενται ως αμιγή ή αναμειγμένα με παράγωγα πετρελαιοειδών, ανάλογα με τα ποιοτικά πρότυπα για τα καύσιμα μεταφορών. Στην Ελλάδα, και στις περισσότερες χώρες, χρησιμοποιούνται κυρίως το βιοντίζελ και η βιοιθανόλη, ως πρόσμεικτα στο πετρέλαιο κίνησης κατά το προβλεπόμενο ποσοστό.

Τον Απρίλιο του 2009, η Οδηγία 2003/30/ΕΚ και η Οδηγία 2001/77/ΕΚ (για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές) αντικαταστάθηκαν με την Οδηγία 2009/28/ΕΚ σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Σε αυτήν καθορίζεται ως υποχρεωτικός ελάχιστος στόχος, τον οποίο πρέπει να επιτύχουν όλα τα κράτη μέλη έως το 2020, η συμμετοχή των βιοκαυσίμων

1 Τον Σεπτέμβριο του 2001, η Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η ευρωπαϊκή πολιτική μεταφορών με ορίζοντα το έτος 2010: η ώρα των επιλογών» εκτιμούσε ότι μεταξύ 1990 και 2010 οι εκπομπές CO₂ που οφείλονται στις μεταφορές θα αυξηθούν κατά 50% φτάνοντας τους 1.113 εκατομμύρια τόνους, αποδίδοντας την κύρια ευθύνη στις οδικές μεταφορές, στις οποίες αναλογεί το 84% των οφειλόμενων στις μεταφορές εκπομπών CO₂. Από οικολογική σκοπιά, η Λευκή Βίβλος συνιστούσε τη μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο (98% σήμερα) στον τομέα των μεταφορών με τη χρησιμοποίηση εναλλακτικών καυσίμων όπως τα βιοκαύσιμα.

2 Τον στόχο αυτό πέτυχαν μόνο η Γερμανία (3,8%) και η Σουηδία (2,2%). Ο μέσος όρος στις χώρες της Ένωσης ήταν 1,06% το 2005 και 2,6% το 2007.

στην κατανάλωση βενζίνης και πετρελαίου ντίζελ στις μεταφορές κατά 10%³, «... στόχος που πρέπει να υλοποιηθεί κατά οικονομικών συμφέροντα τρόπο».

Η παγκόσμια ζήτηση για βιοκαύσιμα⁴ (στην οποία πρωτοστάτησαν η Ευρώπη, οι ΗΠΑ και η Βραζιλία) οδηγεί σε ραγδαία αύξηση των ενεργειακών καλλιεργειών στην Ευρώπη και παγκοσμίως τη δεκαετία του 2000. Αποτέλεσμα ήταν η αλλαγή χρήσης αγροτικών γαιών για καλλιέργεια ενεργειακών φυτών και η απώλεια φυσικών περιοχών, κυρίως δασών και υδροτόπων, λόγω επέκτασης ενεργειακών καλλιεργειών⁵.

Η έντονη αύξηση της τιμής των τροφίμων στα μέσα της δεκαετίας του 2000 αποδόθηκε κυρίως στην παγκόσμια αύξηση της τιμής των δημητριακών λόγω της εξάπλωσης των ενεργειακών καλλιεργειών, αλλά και στις αυξημένες τιμές πρώτων υλών όπως το καλαμπόκι, που δεν χρησιμοποιείται πλέον για ζωοτροφή, αλλά για να παράγει αιθανόλη⁶.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης και ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ εκτιμούσαν, το 2007, ότι η ραγδαία επέκταση της βιομηχανίας των βιοκαυσίμων πιθανότατα θα διατηρήσει τις υψηλές τιμές των τροφίμων τουλάχιστο για μια δεκαετία. Μόλις τον περασμένο Σεπτέμβριο, το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (JRC, <http://ec.europa.eu/dgs/jrc>) ανέφερε ότι, αν καταργηθούν οι επιδοτήσεις για τα βιοκαύσιμα πρώτης γενιάς, οι τιμές τροφίμων όπως τα φυτικά έλαια θα μειωθούν, ως το 2020, κατά 50% στην Ευρώπη και κατά 15% αλλού στον κόσμο⁷.

Η ζήτηση βιοκαυσίμων εντείνει την καύση και αποψίλωση τροπικών δασών και άλλων ζωτικών οικοσυστημάτων είτε για μονοκαλλιέργειες φοινικέλαιου, σόγιας και ζαχαροκάλαμου, είτε για αντικατάσταση γεωργικής γης που χάνεται σε ενεργειακές καλλιέργειες, κυρίως σε χώρες του Νότου, όπως η Βραζιλία και η Ινδονησία. Στη Βραζιλία, για παράδειγμα, το 80% των αερίων του θερμοκηπίου προέρχεται από την καύση δασών του Αμαζονίου για την επέκταση καλλιεργειών σόγιας και καλαμποκιού. Αυτή είναι η Έμμεση Αλλαγή Χρήσης Γης (Indirect Land Use Change ή ILUC) που είναι απαραίτητο να συνηγορηθεί στις σχετικές με τα βιοκαύσιμα πολιτικές.

Εκτός από την απώλεια αγροτικών γαιών⁸, η μετατροπή παρθένων τροπικών δασών που συνεισέφεραν στην απορρόφηση των αερίων του θερμοκηπίου σε μονοκαλλιέργειες επηρεάζει τα κλιματικά συστήματα, τον κύκλο του νερού, εντείνει τον κίνδυνο ερημοποίησης και οδηγεί σε σημαντική απώλεια βιοποικιλότητας. Επίσης, η εντατική χρήση λιπασμάτων σε αυτές τις βιομηχανικού τύπου μονοκαλλιέργειες ρυπαίνει τα υπόγεια ύδατα και αυξάνει τις εκπομπές διοξειδίου του αζώτου, που είναι πολύ πιο δραστικό αέριο θερμοκηπίου από το CO₂. Παράλληλα η εξάπλωση ενεργειακών καλλιεργειών εκτοπίζει ήδη φτωχούς αγρότες και αυτόχθονες πληθυσμούς από τους τόπους τους.

Καθώς αυξάνονταν τα επιστημονικά στοιχεία ότι η χρήση βιοκαυσίμων πρώτης γενιάς προκαλεί τελικά αύξηση και όχι μείωση των εκπομπών, εάν ληφθεί υπόψη ολόκληρος ο κύκλος από την παραγωγή έως την κατανάλωσή τους και η ILUC, η στάση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο άρχισε να αλλάζει.

Τον Οκτώβριο του 2012 η ΕΕ δημοσίευσε μια πρόταση για τον περιορισμό του κλιματικού αντίκτυπου των βιοκαυσίμων με τροποποίηση των Οδηγιών για την ανανεώσιμη ενέργεια και για την ποιότητα των Καυσίμων (2009/30/ΕΚ). Κύρια στοιχεία αυτής της πρότασης ήταν:

- η βελτίωση των εγκαταστάσεων παραγωγής βιοκαυσίμων με ελάχιστο όριο αποδεκτό εκπομπών τουλάχιστον 35% μικρότερο από αντίστοιχη ποσότητα συμβατικών καυσίμων. Από το 2017 το ποσοστό αυτό αναβαίνει σε 50% και μετά το 2018 σε 60% για νέες εγκαταστάσεις.
- ο συνυπολογισμός της ILUC στην αξιολόγηση του οφέλους από τη χρήση βιοκαυσίμων σε όλα τα κράτη-μέλη.

3 Τον Νοέμβριο του 2000 στην Πράσινη Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Προς μια ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού», είχε τεθεί ο στόχος της υποκατάστασης κατά 20 % των συμβατικών καυσίμων με εναλλακτικά καύσιμα στον τομέα των οδικών μεταφορών μέχρι το 2020.

4 Η παγκόσμια παραγωγή από 81 δισ. λίτρα το 2008 εκτιμάται ότι το 2020 θα φτάσει τα 172 δισ. λίτρα. Στην Ευρώπη, η παραγωγή βιοντίζελ αυξήθηκε από 5,37 δισ. λίτρα το 2006 σε 9,35 δισ. λίτρα το 2009 (αύξηση 74%), και η παραγωγή βιοαιθανόλης από 1,63 δισ. λίτρα σε 3,03 δισ. λίτρα αντίστοιχα (αύξηση 86%).

5 Ενδεικτικά, σήμερα, στην ΕΕ παράγονται συνολικά περίπου 1.800.000 τόνοι βιοκαυσίμων (βιοντίζελ και βιοαιθανόλη). Η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία προπορεύονται κατά σειρά στο βιοντίζελ, ενώ η Ισπανία είναι πρώτη στην παραγωγή βιοαιθανόλης, με δεύτερη τη Γαλλία και τρίτη τη Σουηδία (αθροιστικά πάνω από 300.000 τόνους). Στην Ελλάδα οι ενεργειακές καλλιέργειες –κυρίως ηλιάνθος, ελαιοκράμβη και σόγια– ξεπερνούν σε έκταση τα 700.000 στρέμματα, κυρίως στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (70%). Τα πρωτεία έχει ο νομός Έβρου (50% του συνόλου).

6 Το λάδι της βιομηχανικής γεωργίας, μεταξύ τους και η Cofa-Cogeca που εκπροσωπεί τη βιομηχανοποιημένη αγροτική παραγωγή στην Ευρώπη, αντιτείνει μελέτες που αποδίδουν τις υψηλές και ασταθείς τιμές των τροφίμων όχι στην παραγωγή βιοκαυσίμων, αλλά στα παραδοσιακά δεδομένα της αγοράς: αυξημένες τιμές της τιμής του πετρελαίου και των συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακραία καιρικά φαινόμενα και ευκαιριακούς περιορισμούς της παγκόσμιας εμπορικής πολιτικής.

7 Δείτε <http://www.euractiv.com/energy/eu-report-brussels-biofuels-poli-news-530293>.

8 Η διεθνής ΜΚΟ GRAIN αναφέρει ότι μεταξύ 2002 και 2012, 170 εκατομμύρια στρέμματα έχουν «αρπαγεί» παγκοσμίως για ενεργειακές καλλιέργειες. Θα βρείτε την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα αυτή αναφορά στο <http://www.grain.org/article/entries/4653-land-grabbing-for-biofuels-must-stop>

- η διατήρηση του ποσοστού συμμετοχής των βιοκαυσίμων στις μεταφορές ως το 2020 στο σημερινό επίπεδο του 5% αντί για το προβλεπόμενο 10%.
- η απαγόρευση λήψης πρώτων υλών για βιοκαύσιμα από περιοχές υψηλής βιοποικιλότητας ή υψηλής δέσμευσης άνθρακα.
- η παροχή κινητήρων για παραγωγή βιοκαυσίμων με μικρή ή μηδενική ILUC, όπως τα προερχόμενα από φύκη, μικροοργανισμούς, χρησιμοποιούμενα μαγειρικά έλαια (UCO), απόβλητα, κ.ά. (βιοκαύσιμα δεύτερης και τρίτης γενιάς).

Στις 24 Ιανουαρίου 2013, η ΕΕ εξέδωσε την ανακοίνωση COM(2013) 17 «Καθαρή Ενέργεια για τις Μεταφορές: Η Εναλλακτική Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Καύσιμα» που περιλαμβάνει τα βιοκαύσιμα, το φυσικό αέριο και το συνθετικό φυσικό αέριο, την ηλεκτρική ενέργεια, κ.ά. Σε αυτήν προτείνεται η προώθηση βιοκαυσίμων νέας γενιάς και η διακοπή όλων των επιδοτήσεων για βιοκαύσιμα πρώτης γενιάς μετά το 2020.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2013 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποφάσισε, με πολύ μικρή πλειοψηφία (356-327), ως ανώτατο όριο (οροφή) για τη συμμετοχή των βιοκαυσίμων στις μεταφορές ως το 2020 το 6% (αντί για 5% που είχε προταθεί) με παράλληλη παρουσία τουλάχιστον κατά 2,5% βιοκαυσίμων νέων τεχνολογιών. Επίσης αποφάσισε τον συνπολογισμό της ILUC στις μεθοδολογίες της Οδηγίας για την ποιότητα των καυσίμων μετά το 2020.

Η Γαλλίδα εισηγήτρια Corinne Lepage δήλωσε πως «... ήταν μια πολύ δύσκολη συζήτηση, διότι ήταν ισχυρή η παρουσία όλων των οικονομικών συμφερόντων. Το κείμενο έχει σημαντικές οικονομικές και ηθικές επιπτώσεις».

Η οροφή του 6% θεωρήθηκε συμβιβασμός και προκάλεσε αρνητικά σχόλια, τόσο από τις οικολογικές οργανώσεις, όσο και από τη βιομηχανία των βιοκαυσίμων.

Μεγάλες οργανώσεις όπως η Oxfam και οι Friends of the Earth, και πάρα πολλές άλλες, σε ολόκληρο τον κόσμο, θεωρούν ότι «... οι Ευρωβουλευτές ενέδωσαν στις πιέσεις της βιομηχανίας και δεν προχώρησαν σε ουσιαστική αναθεώρηση της αποτυγχάνουσας πολιτικής της ΕΕ για τα βιοκαύσιμα ...» και ότι «...αν και αποφεύχθηκε το χειρότερο σενάριο το Κοινοβούλιο αδιαφορεί για τις ανάγκες των πολιτών και του πλανήτη ...».

Αντίθετα, τα λόμπι της βιομηχανίας, όπως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βιοκαυσίμων (European Biodiesel Board) θεωρούν ότι το 6% αποτελεί μεγάλη μείωση έναντι του προβλεπόμενου 10%, και αντιπείνουν ότι τα στοιχεία για την ILUC δεν είναι τεκμηριωμένα, ότι η βιομηχανία βιοκαυσίμων θα καταρεύσει με απώλειες θέσεων εργασίας και οικονομικό αντίκτυπο σε πολλές χώρες της Ένωσης, και ότι χωρίς σταθερό πλαίσιο πολιτικών δεν μπορούν να συνεχιστούν οι σχετικές επενδύσεις, κάτι που θα θέσει σε κίνδυνο τη μετάβαση σε καθαρότερες μορφές ενέργειας.

Παρόμοιες θέσεις εκφράζουν και κάποιες κυβερνήσεις, κυρίως χωρών της κεντρικής Ευρώπης, που «ανεπίσημα» αμφισβητούν τις επιπτώσεις της ILUC. Μόνο η Ολλανδία, η μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο και η Δανία υποστηρίζουν ανοιχτά τη χρήση μεθοδολογιών που συνυπολογίζουν την ILUC για την αξιολόγηση της αποδοτικότητας των βιοκαυσίμων.

Αντιφατικές φαίνεται πως είναι και οι απόψεις στα όργανα της ΕΕ. Η Επίτροπος σε θέματα δράσης για το κλίμα, Connie Hedegaard, υποστηρίζει σθενάρα την πρόταση. Όπως δήλωσε «... Αν δεχτούμε υψηλότερη οροφή [από το 6%] θα μειώσουμε δραστικά τις πιθανότητες να περιορίσουμε τα αρνητικά αποτελέσματα από τα βιοκαύσιμα ... τα περισσότερα βιοκαύσιμα πρώτης γενιάς συμβάλλουν ελάχιστα ή καθόλου στη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου αν συνυπολογίσουμε και τις εκπομπές λόγω ILUC ...»

Αντίθετα, ο Günther Oettinger, Επίτροπος ενέργειας είχε δηλώσει πριν λίγο καιρό σε συνάντηση των Υπουργών Ενέργειας ότι η Επιτροπή είναι «ελαστική» στο θέμα της οροφής.

Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων με τα κράτη-μέλη για την οριστικοποίηση της απόφασης του Ευρωκοινοβουλίου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στις 12 Δεκεμβρίου 2013 δεν κατόρθωσε να συμφωνήσει επί μιας συμβιβαστικής πρότασης της Λιθουανικής Προεδρίας που, μεταξύ άλλων, περιλάμβανε οροφή 7%. Τα περισσότερα κράτη-μέλη θεώρησαν την πρόταση αδύναμη και αναποτελεσματική⁹, ενώ η Ουγγαρία, η Τσεχία και η Πολωνία θεώρησαν υπερβολική τη μείωση.

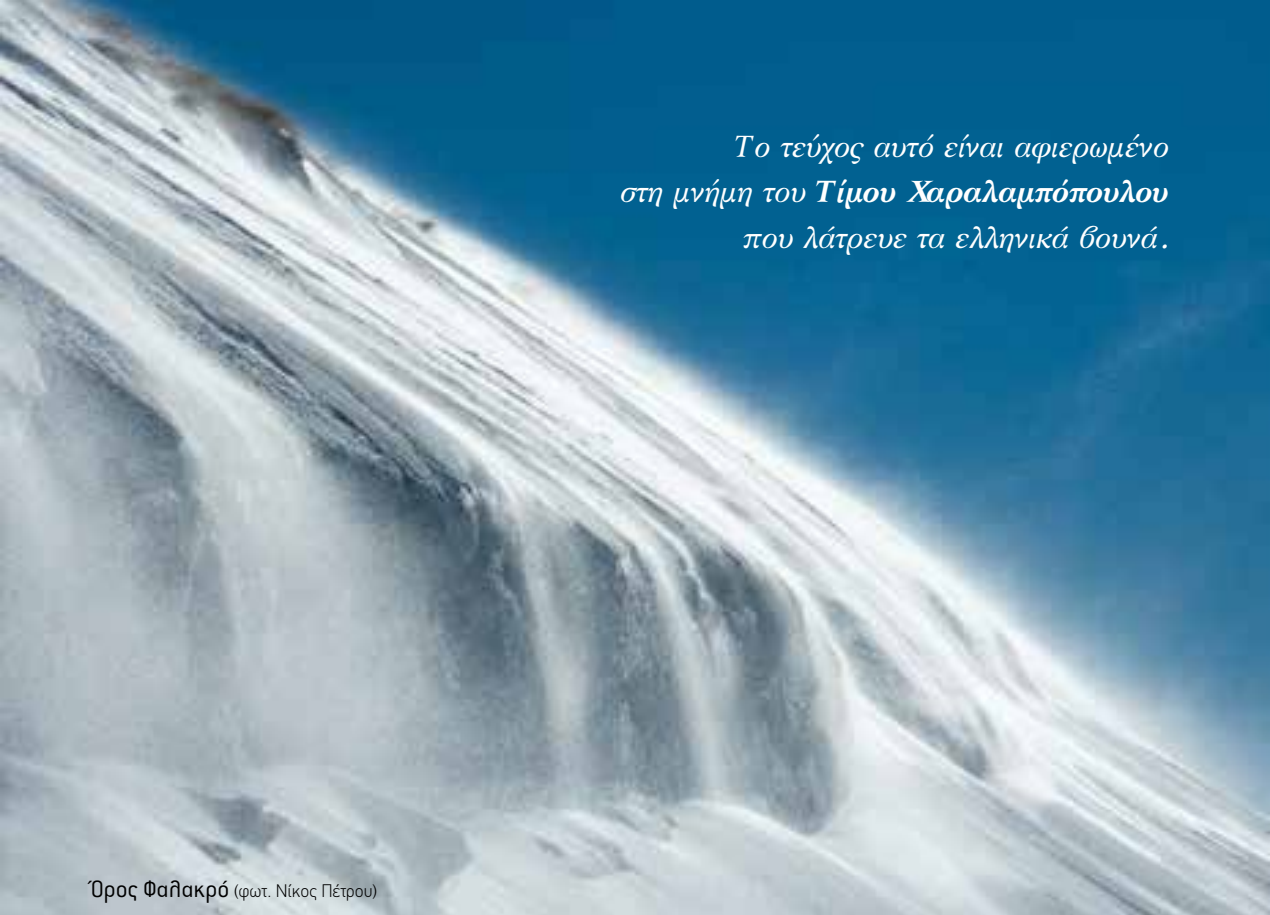
Το καυτό αυτό θέμα βρίσκεται πια στα χέρια της Ελληνικής Προεδρίας, από ότι φαίνεται όμως είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει συμφωνία προ των Ευρωεκλογών, και μάλλον θα παραμείνει ανοιχτό, τουλάχιστον ως το τέλος του 2014. ■

Νίκος Πέτρου

9 Σύμφωνα με σχόλιο της Oxfam, η αύξηση από την προταθείσα από την ΕΕ οροφή του 5% σε 7% αντιστοιχεί σε παραγωγή τροφής ικανή να θρέψει 69 εκατομμύρια ανθρώπους ετησίως.

Όρος Βόρας (φωτ. Νίκος Πέτρου)

*Το τεύχος αυτό είναι αφιερωμένο
στη μνήμη του Γίμου Χαραλαμπόπουλου
που λάτρευε τα ελληνικά βουνά.*

Όρος Φαλακρό (φωτ. Νίκος Πέτρου)

Όρος Τύμφη, η κορυφή Γκαμήλια (φωτ. Νίκος Πέτρου)

«Θεόχτιστα» στο Ζαγόρι (φωτ. Νίκος Πέτρου)

Το Βεηούχι (Τυμφρηστός) στην Ευρυτανία. (φωτ. Νίκος Πέτρου)

Όρος Άσκιο (φωτ. Κώστας Βιδάκης)

Ορεινή Κορινθία, το οροπέδιο του Φενεού, από τη Ντουρντουβάνα (φωτ. Νίκος Πέτρου)

Η κορυφή Προφήτης Ηλίας, με το πέτρινο ξωκλήσι, στο βάθος, μέσα στα σύννεφα, το Στεφάνι

Όλυμπος, το βουνό πάνω απ' όλα τα βουνά

κείμενο και φωτογραφίες της Πηνελόπης Ματσούκα*

Χαράδρες, νεφελώδη οροπέδια κι επιβλητικές κορυφές έχουν πολλά ελληνικά βουνά. Ο Όλυμπος όμως παραμένει μοναδικός γιατί, όλα αυτά τα στοιχεία του, δομημένα με αρμονία σε ένα σύνολο ισχύος και κύρους, συνδέθηκαν με την αναζήτηση μιας χωρικής οντότητας για το ανώτερο. Έδρα του Δία και των σημαντικότερων θεοτήτων της αρχαίας Ελλάδας, ο Όλυμπος μεταμορφώθηκε σε σύμβολο που η ακτινοβολία του διαδόθηκε, μαζί με τον ελληνικό πολιτισμό, στα πέρατα της γης. Δεν ξέρουμε πότε ακριβώς κατοχυρώθηκε ο Όλυμπος ως κατοικία του Δία - η αρχαία γραμματεία βρίσκεται από αναφορές σε προγενέστερους και άλλους Δίες, Δικταίους, Λυκαίους, Ιθωμάτες, Ύπατους, Ανεξαρτήτως του αν τον Όλυμπο τον σκαρφίστηκε ο Όμηρος, ο Δίας ως εξουσιαστής του ουρανού και κύριος των μετεωρολογικών φαινομένων έπρε-

πε να έχει την έδρα του σε σημείο που να ελέγχει τα ατμοσφαιρικά - καιρικά φαινόμενα. Πέρα από τη μεγαλοπρέπεια των χιονοσκεπαστων κορυφών του, που ακόμα και σήμερα προκαλούν δέος, η ορογραφική διάταξη και η μορφολογία του καθιστούν τον Όλυμπο σημείο αναφοράς για μετεωρολογικές προβλέψεις. Για τους αρχαίους που απέδιδαν στον όμβριο, κεραύνιο και νεφεληγερέτη Δία τη δημιουργία των ατμοσφαιρικών φαινομένων, η επιλογή και η σημασία του βουνού είναι εύλογη.

Ο Όλυμπος οριοθετείται στα βόρεια και ανατολικά από τις στρωμένες με τα δικά του υλικά αλλουβιακές πεδιάδες της Κατερίνης και του Λιτοχώρου. Στα νότια και δυτικά, το βουνό χαμηλώνει σταδιακά μέσα από λοφώδεις κτηνοτροφικές περιοχές προς τον κάμπο της Ελασσόνας. Στα βορειοδυτικά, το διάσελο Παλιοδέρβενο, συνδέει τους ορεινούς όγκους του Όλύμπου και του Τίταρου και τους δρόμους της Κατερίνης με εκείνους της Ελασσόνας. Τέλος στα νότια το κυματιστό οροπέ-

* Η Πηνελόπη Ματσούκα είναι περιβαλλοντολόγος, χαρτογράφος και φωτογράφος.

Χιονοδρόμοι στο Σκολιό, με φόντο τον επιβλητικό Μύτικα

διο Καρυάς – Συκαμινιάς εξασφαλίζει την ορειογραφική συνέχεια με τον Κάτω Όλυμπο.

Ο Όλυμπος έχει δεκάδες κορυφές και οροπέδια που ξεπερνούν τα 2.500 μέτρα, ενώ η ψηλότερη κορυφή του, ο Μύτικας, εξακοντίζεται σαν πύργος απόρθητος στα 2.918 μέτρα. Ο Μύτικας μαζί με τις γειτονικές του κορυφές, Στεφάνι, Σκάλα και Σκολιό σχηματίζουν ένα εντυπωσιακό βράχινο πέταλο που δεσπόζει πάνω από την παγετωνική κοιλάδα των Μεγάλων Καζανιών.

Βόρεια και νότια του πετάλου των ψηλότερων κορυφών του Ολύμπου υψώνονται ομαλά ο Προφήτης Ηλίας με το ομώνυμο ξωκλήσι κατάκορφα και ο Άγιος Αντώνης, στην κορυφή του οποίου λειτουργούσε παλιότερα μετεωρολογικός σταθμός. Νοτιοανατολικά από τον Άγιο Αντώνη απλώνεται μια έκταση με υψόμετρο γύρω στα 2.500 μέτρα, που προσθέτει μερικές ακόμα εξάρσεις στο σύστημα των κορυφών: τον Καλόγερο, τον Πάγο, τη Μεταμόρφωση, το Φράγκου Αλώνι και τον Κακάβρακα. Στα δυτικά του Άγι' Αντώνη, η κορυφογραμμή Φλάμπουρου – Κίτρους διαγράφει ένα γιγάντιο τόξο με βορεινή κατεύθυνση και υψόμετρο που προσεγγίζει τα 2.500 μέτρα.

Τον ορεινό όγκο του Ολύμπου αυλακώνουν βαθιές χαραδρώσεις. Γνωστότερη είναι αυτή του

Μαυρόλογγου – Ενιππέα, που ξεκινάει στα ανατολικά των ψηλότερων κορυφών και καταλήγει στην πεδιάδα του Λιτοχώρου. Στο πάνω τμήμα της χαράδρας τα νερά κυλούν υπόγεια. Στη θέση Πριόνια, στα 1.100 μέτρα, το νερό αναβλύζει μέσα από τους βράχους και σχηματίζει μικρό καταρράκτη και λιμνούλα. Η χαράδρα συνεχίζει υγρή, με πλούσια βλάστηση και απόκρημνες βραχώδεις πλαγιές, μέχρι την έξοδό της, όπου ορθώνονται σαν φρουροί οι ορθοπλαγιές της Ζηλνιάς και της Γκόλνας. Στη βόρεια πλευρά του βουνού ανοίγονται δύο ακόμα μεγάλες αυλακιές, το Παπά ρέμα και το Ξερολάκι, ενώ στη δυτική πλευρά του βουνού ξεχωρίζει η χαράδρα της Σταλαγματιάς.

Λόγω της γεωγραφικής του θέσης, του μεγάλου υψομετρικού εύρους, της ποικιλίας στο ανάγλυφο και το υπόστρωμα αλλά και του ιστορικού των χρήσεων, ο Όλυμπος διαφυλάσσει πολύ πλούσια σε είδη χλωρίδα. Η βλάστηση εμφανίζει την τυπική κλιμάκωση των βουνών με τους μεσογειακούς θαμνώνες να καλύπτουν τους πρόποδες και τα δάση μαυρόπευκων, ελάτων, οξυάς και ρόμπολων την ορεινή ζώνη. Πάνω από το δασοόριο οι πλαγιές καλύπτονται από κατακερματισμένους βράχους ανάμεσα στους οποίους φυτρώνουν τούφες από αγροστόδη, ή από σάρες όπου λίγα μόνο

Στην κορυφή Σκάλα (επάνω).
Οροπέδιο ανάμεσα στις Σταυροϊτιές
και τον Άγιο Αντώνη (αριστερά).

φυτά με έρποντες βλαστούς καταφέρνουν να επιβιώσουν. Κι όμως, αυτοί οι ξηροί και φαινομενικά έρημοι τόποι, μαζί και με τις σχισμές των κατακόρυφων βράχων φιλοξενούν τα πιο σπάνια και ενδιαφέροντα φυτά του Ολύμπου.

Στην πανίδα του Ολύμπου συγκαταλέγονται πολλά σπάνια για την Ελλάδα είδη, ανάμεσα στα οποία και το αγριόγιδο, που διατηρεί εδώ το μεγαλύτερο ελληνικό πληθυσμό του. Αξιόλογη είναι και η ορνιθοπανίδα που περιλαμβάνει δεκάδες είδη του ορεινού δάσους και της αλπικής ζώνης και αρκετά είδη αρπακτικών πουλιών. Ο Όλυμπος ήταν η πρώτη περιοχή της χώρας, στην οποία εφαρμόστηκε ειδικό καθεστώς προστασίας με την κήρυξή του ως Εθνικού Δρυμού, το 1938. Το 1981 κηρύχθηκε από την UNESCO ως «Απόθεμα της Βιόσφαιρας»

Κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι, ληστές και ερημίτες χάραξαν στο παρελθόν φανερές και κρυφές διαδρομές στο δάσος, στα ορεινά λιβάδια και τις ομαλές κορυφές του βουνού. Το δρόμο όμως για την ψηλότερη κορυφή τον άνοιξε το πάθος για περιπέτεια, εξερεύνηση και κατάκτηση που κατείχε τους τρεις πρώτους θνητούς που πάτησαν το Μύτικα:

Ανηφορίζοντας με ορειβατικά σκι
προς το Σκοθλιό (επάνω).
Το καταφύγιο Γίσσος Αποστολίδης στο διάσελο
του Προφήτη Ηλία (δεξιά).

τους δύο Ελβετούς Boissonas και Baud-Bouy και το Διτοχωρινό κυνηγό και οδηγό του Ολύμπου, Χρήστο Κάκκαλο. Από τις 2 Αυγούστου του 1913 –που πραγματοποιήθηκε η ιστορική αυτή ανάβαση– μέχρι σήμερα, χιλιάδες άνθρωποι από κάθε γωνιά του πλανήτη έχουν έρθει στον Όλυμπο με σκοπό να επιχειρήσουν την ανάβαση στην κορυφή του. Τι είναι αυτό που τους έλκει; Σίγουρα δεν είναι η δυσκολία, ούτε το υψόμετρο, αλλά μάλλον η αίγλη του πολιτισμού που ανέδειξε το βουνό αυτό σε αχειροποίητο μνημείο.

Το δικό μου κάλεσμα για τα βουνά έχει την καταγωγή του στην παιδική μου ηλικία. Το πάθος επωάστηκε στην εφηβεία μέσα από τη χιονοδρομία και μετά τα 18 μου χρόνια τα βουνά έγιναν τρόπος ζωής. Στα βουνά σμιλεύτηκε ο χαρακτήρας και διαμορφώθηκε η προσωπικότητά μου.

Την πρώτη μου ανάβαση στον Όλυμπο την έκανα το καλοκαίρι του 1980, σαν προετοιμασία για εξόρμηση στις γαλλικές Άλπεις. Ο στόχος ήταν η αναρρίχηση στις ορθοπλαγιές του Στεφανιού. Ήταν η πρώτη περίοδος της ορειβατικής μου ζωής, όπου κυριαρχούσαν το επίτευγμα και η αναμέ-

Ορειβάτες στο πέρασμα του Γίσου, ένα απότομο σκαθί πριν το οροπέδιο των Μουσών

τρηση. Στα χρόνια εκείνα μαζί με τους συνοδοιπόρους μου μαθαίναμε την αντοχή στην προσπάθεια, την επιμονή στο στόχο... και να κουβαλάμε το τίμημα της ελευθερίας μας (έτσι ονόμαζα τα βαρυφορτωμένα μας σακίδια).

Ακολούθησε η φυσιολατρική περίοδος, όπου περιπλανιόμασταν στα πιο άγνωστα και απρόσιτα μέρη των βουνών αναζητώντας τη συγκίνηση στην επαφή με την άγρια ζωή. Από εκείνη την περίοδο προέρχεται και μια από τις πιο μαγικές στιγμές μου στο βουνό ... Είχα ξεκινήσει μια μακριά ανάβαση σε μια άγρια κι απομονωμένη χαράδρα του Ολύμπου για να φωτογραφίσω σπάνια αγριολούλουδα. Εκεί που ήμουν σκυμμένη και συγκεντρωμένη στη δύσκολη εστίαση, ακούω ένα δυνατό, παρατεταμένο σφύριγμα, που θύμιζε κάπως -αλλά δεν ήταν- σφύριγμα τσοπάνη. Σηκώνω το κεφάλι και έκπληκτη βλέπω στα 50 μέτρα μια ομάδα αγριόγινδα -θηλυκές με μικρά- να ανηφορίζουν στην απότομη σάρα. Το σφύριγμα το είχε εκπέμψει -ως σήμα κινδύνου- ένα αρσενικό που επόπτευε την περιοχή από κάπου μακριά.

Αργότερα ασχολήθηκα με τη χαρτογράφηση και το σχεδιασμό πεζοπορικών χαρτών, μια σχολία συναρπαστική μεν, αλλά με μεγάλες απαιτήσεις πειθαρχίας και συνέπειας. Είχε έρθει η ώρα να ανταποδώσω στα βουνά τα τόσα υπέροχα βιώματα και συγκινήσεις που μου είχαν χαρίσει, υπηρετώ-

ντας την αποτύπωσή τους με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια και πιστότητα. Είναι κατά κάποιον τρόπο η περίοδος της ωριμότητας της σχέσης μου με τα βουνά, έκφραση μιας βαθιά ριζωμένης αγάπης και σεβασμού.

Κάποια στιγμή οι ορειάδες και οι άλλες νύμφες των βουνών αποφάσισαν να μου κάνουν ένα δώρο στέλνοντάς μου μια πρόταση για αεροφωτογράφιση. Στην πρώτη μου πτήση για αεροφωτογράφιση που έγινε στη Μεσοηνία, είχα την ευτυχία να πετάξω πάνω από τον Ταΰγετο. Η εμπειρία ήταν μαγική καθώς δρασκελίσουμε μέσα σε λίγα λεπτά την απέραντη κορυφογραμμή και το αχανές ανάγλυφο του με τις μεγάλες χαραδρώσεις αποκρυπτογραφήθηκε και χαρίστηκε στο βλέμμα χωρίς κανένα εμπόδιο. Αυτό ήταν! Κεραυνοβόλος έρωτας ... οι χάρτες που τόσο αργόσυρτα κι επίπονα σχεδίαζα ζωντάνευαν τώρα κάτω από το μαγεμένο βλέμμα μου.

Για να μπορέσω να επαναλάβω αυτή την υπέροχη εμπειρία πήρα την απόφαση ενός δύσκολου εκδοτικού εγχειρήματος και ξεκίνησα μια σειρά από αεροφωτογραφικά λευκώματα στην οποία δώσαμε το όνομα «όπως πετάει ο γλάρος», προς τιμήν του πιλότου-ανεμοπόρου, η συνεισφορά του οποίου στη διαδικασία της αεροφωτογράφισης είναι πολύ σημαντική. Τα λευκώματα αυτά είναι μονογραφίες περιοχών μέσα από αεροφωτογραφίες και

μικρά κείμενα. Στόχος είναι να αποδοθεί η υφή, το φως, το χρώμα κι όλα τα συναισθήματα που γεννά η επαφή με το τοπίο – κοντολογίς όλα αυτά που δεν μπορεί να αποδώσει ο χάρτης. Η βαθιά γνώση όμως του κάθε τόπου που έχει προκύψει από τη χαρτογράφηση είναι εκείνη που με οδηγεί με σιγουριά στην επιλογή των λήψεων.

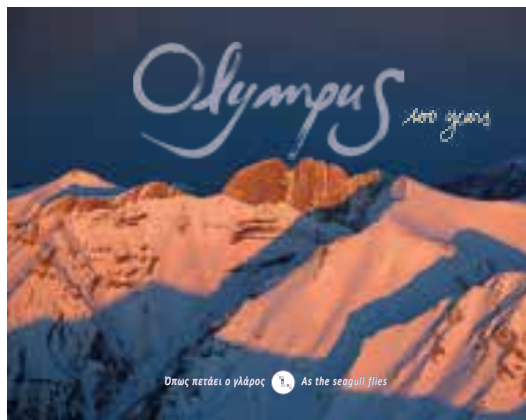
Αφιερώσαμε ένα χρόνο ολόκληρο στην αεροφωτογράφιση του Ολύμπου. Κι ήταν από όλες τις μέχρι σήμερα αεροφωτογραφήσεις η πιο συγκλονιστική. Πετάξαμε πάνω από τα 14.000 πόδια -ψηλότερα από τις κορυφές του Ολύμπου- στην καρδιά του χειμώνα, είδαμε το φως της δύσης να βάφει κόκκινα τα βράχια του Στεφανιού και του Μύτικα, σηκωθήκαμε στον αέρα πρωινά πριν την ανατολή, φέραμε γύρους το βουνό για να δούμε όλες τις αποχρώσεις στα φθινοπωρινά δάση του, ... και φτιάξαμε αυτό το λεύκωμα για να μοιραστούμε μαζί σας την απέραντη δύναμη και την αισθητική τελειότητα του θεϊκού βουνού.

Στο βιβλίο καταγράφονται τα σημαντικότερα γεγονότα της πρόσφατης ορειβατικής ιστορίας του, αλλά και αφηγήσεις ανθρώπων που συνέδεσαν τη ζωή τους με το θεϊκό βουνό. ■

Αγριόγιδο στο οροπέδιο των Μουσών

Η παλαιά Μονή Αγίου Διονυσίου, ▶
στη χαράδρα του Ενιπέα.

Όγδοο λεύκωμα της σειράς «**όπως πετάει ο γλάρος**» των εκδόσεων ΑΝΑΒΑΣΗ, ο **Όλυμπος**, κυκλοφόρησε την άνοιξη του 2013, χρονιά που το βουνό είχε την τιμητική του, την επέτειο των 100 χρόνων από την πρώτη ανάβαση στην κορυφή του.

Βουνά της Αρκαδίας, Πάρνωνας & Μαίναλο

του Γιάννη Κόκκορη

Ένας από τους πλέον ορεινούς νομούς της Ελλάδας είναι η Αρκαδία. Το όνομά της προέρχεται από τον Αρκά. Κατά τον Πausανία, ήταν γιος και διάδοχος του Νύκτιμου, εγγονός του Λυκάονα και απόγονος του Πελασγού, ονοματοδότης του λαού των Αρκάδων και της χώρας, που μετονομάστηκε από Πελασγία σε Αρκαδία. Ο ορεινός χαρακτήρας της περιοχής, η απόσταση από τη θάλασσα, το ειδικό τοπίο και η εξιδανίκευση της ποιμενικής ζωής των κατοίκων της αποτέλεσαν το υλικό για ένα από τα πιο σημαντικά κινήματα του ρομαντισμού, τόσο στη ζωγραφική όσο και στη λογοτεχνία. Ο όρος Αρκαδία στην Τέχνη χρησιμοποιείται πλέον για να αναφέρεται σε ένα φανταστικό και παραδεισένιο τόπο. Και μάλλον δεν έχουν άδικο. Η Αρκαδία είναι διάσπαρτη από μικρά και μεγάλα βουνά (Αρτεμίσιο, Κτενιάς, Μαίναλο, Τραχύ, Πάρωνας, Λύκαιο, Ολίγυρτος, Λύρκειο), βαθιές κοιλάδες, πηγές, ποτάμια και πλούσια δάση. Οι δυο μεγάλοι ποταμοί της Πελοποννήσου πηγάζουν από τα βουνά της Αρκαδίας (Αλφειός και Ευρώτας). Τα βουνά της αποτέλεσαν καταφύγιο για τους κατοίκους της σε όλες τις δύσκολες στιγμές της σύγχρονης ιστορίας της Ελλάδας. Ανάμεσα στα βουνά της Αρκαδίας σε ότι αφορά το φυσικό τους περιβάλλον αλλά και την ανθρωπογεωγραφία τους σημαντική θέση κατέχουν το Μαίναλο και ο Πάρνωνας.

Μαίναλο

Το Μαίναλο αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της Αρκαδίας. Λόγω της κεντρικής του θέσης αποτέλεσε, και αποτελεί ακόμα, σημείο αναφοράς όλων των Αρκάδων. Πολυάριθμοι μύθοι και θρύλοι συνδέονται με το φυσικό τοπίο του Μαινάλου. Οι Νύμφες κατοικούσαν εκεί και ο Πάνας έπαιζε τον αυλό του στα φαράγγια της περιοχής. Το βουνό είναι διάσπαρτο από μικρά και μεγάλα χωριά. Μερικά από τα ορεινότερα χωριά της Ελλάδας βρίσκονται στο Μαίναλο όπως τα Μαγούλιανα (1.365 μ.) και η Αλωνίσταινα (1.220 μ.). Επίσης πολλά από τα χωριά του Μαινάλου συνδέονται με τη νεώτερη ιστορία της χώρας μας. Το Λιμπούσι (εκεί κατοικούσε ο Κολοκοτρώνης), τα Λαγκάδια (το χωριό των χιιστάδων της Πελοποννήσου), η Στεμνίτσα

με την περίφημη σχολή αργυροχρυσοχοΐας, το Βαλτέτσι όπου πραγματοποιήθηκε η γνωστή μάχη και φυσικά η Δημητσάνα, που οι μπαρουτόμυλοι της τροφοδότησαν με πυρομαχικά την ελληνική επανάσταση. Τα περισσότερα από αυτά τα χωριά, καθώς και η Βυτίνα και το Λεβίδι, αποτελούν αξιοθέατα της περιοχής και βρίσκονται επάνω σε μονοπάτια ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που παλιά συνέδεαν τα χωριά μεταξύ τους. Από το Μαίναλο διέρχεται το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, ενώ πρόσφατα καθαρίστηκαν και σημάνθηκαν μονοπάτια συνολικού μήκους 200 χιλιομέτρων από τους ορειβάτες της περιοχής.

Ο ορεινός όγκος του Μαινάλου (1.982 μ. υψόμετρο κορυφής Οστρακίνα) καταλαμβάνει το κέντρο της Πελοποννήσου και μεγάλο τμήμα του Νομού Αρκαδίας, κύρια τη βόρεια και δυτική πλευρά του.

* Ο Γιάννης Κόκκορης, Επιμελητής Βοτανικού Μουσείου, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Περισσότερες από 50 κορυφές του υπερβαίνουν τα 1.500 μ., μεταξύ των οποίων δεσπόζουν το Σφενδάμι 1.882 μ., η Τζελάτη 1.870 μ. και ο Αϊντίνης 1.849 μ. Εκτείνεται από το οροπέδιο της Τρίπολης μέχρι τον ποταμό Λούσιο στα δυτικά και από τη Μεγαλόπολη μέχρι τη λίμνη του Λάδωνα βόρεια, σε μια έκταση περίπου 1.500.000 στρεμμάτων. Μέρος του ορεινού όγκου (230.000 στρέμματα) έχει ενταχθεί στο Δίκτυο Φύση 2000 με κωδικό GR2520001 κυρίως λόγω των εκτεταμένων ελατοδασών του. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο δυτικό και στο βόρειο Μαίναλο εμφανίζεται το πιο συγκροτημένο ελληνικό ελατοδάσος, που έχει τεθεί υπό καθεστώς δασικής διαχείρισης (Κρατική Εκμετάλλευση Δασών) από τις αρχές του 20ου αιώνα. Η βλάστηση του Μαινάλου χαρακτηρίζεται από αμιγή δάση της ενδημικής κεφαλληνιακής ελάτης

(*Abies cephalonica*). Στις περιοχές που το υπόστρωμα είναι ασβεστολιθικό κυριαρχούν έλατα και πρινώνες, ενώ στις λίγες περιοχές με φλύσχη ή σχιστόλιθο οι βελανιδιές (*Quercus pubescens*, *Q. frainetto*) και τα μαυρόπευκα (*Pinus nigra* ssp. *pallasiana*). Σημαντική βλάβη υπέστησαν τα ελατοδάση της δυτικής πλευράς του βουνού από τη μεγάλη πυρκαγιά του 2000. Παρόλα αυτά σε άλλα σημεία του Μαινάλου λόγω της εγκατάλειψης των ορεινών αυτών περιοχών από τους κατοίκους τους, τη μείωση της κτηνοτροφίας και την εγκατάλειψη των καλλιεργούμενων εκτάσεων μπορούμε να δούμε νεαρά έλατα να εμφανίζονται ανάμεσα σε πουνάρια και άρκευθους. Εκτός από το έλατο έχουν καταγραφεί αρκετά ενδημικά ταχα φυτών ανάμεσα στα οποία αναφέρονται τα ενδημικά της Πελοποννήσου *Dianthus serratifolius* ssp. *abbreviatus*, *Erysi-*

Μαίναλο (φωτ. Δημήτρης Καζάνης)

mum pectinatum, *Erysimum pusillum*, *Thlaspi graecum*, *Crataegus pycnoloba*, *Galium peloponnesiacum*, *Sideritis clandestina* ssp. *peloponnesiaca*, *Gymnospermium altaicum* ssp. *peloponnesiacum*, καθώς και τα ελληνικά ενδημικά *Achillea umbellata*, *Viola chelmea*, *Centaurea achaea*, *Cerastium candidissimum*, *Helianthemum hymettium*, *Petrorhagia glutacea*, *Dianthus biflorus*, *Erysimum graecum*, *Aethionema saxatile* ssp. *graecum*, *Astragalus hellenicus*, *Rhamnus sibthorpiana*, *Cyclamen peloponnesiacum* ssp. *peloponnesiacum* κ.ά.

Στην περιοχή αναφέρονται συνολικά 33 taxa αμφιβίων, ερπετών και θηλαστικών. Από αυτά πέντε

περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43/Ε.Ε.C.: τα χειρόπτερα *Rhinolophus ferrumequinum* και *R. hipposideros*, οι χελώνες *Testudo hermanni* και *T. marginata* και το φίδι *Elaphè situla*. Και τα πέντε αυτά είδη προστατεύονται από τη Σύμβαση της Βέρνης και το Π.Δ. 67/1981. Μεταξύ των υπολοίπων σημαντικών taxa περιλαμβάνονται το τρωκτικό *Glis glis pindicus*, τα σαρκοφάγα *Martes foina*, *Mustela nivalis*, *Meles meles*, το χειρόπτερο *Nyctalus leisleri*, οι σαύρες *Lacerta graeca*, *Podarcis erhardii peloponnesiaca* τα οποία προστατεύονται από τη Σύμβαση της Βέρνης. Από τα αρπακτικά πτηνά έχουν αναφερθεί το Διπλοσάινο (*Accipiter gentilis*), το Ξεφτέρι (*A. nisus*), η Γερακίνα (*Buteo buteo*), το Βραχοκικίνεζο (*Falco tinnunculus*), ο Πετρίτης (*F. peregrinus*) και ο Χρυσαιτός (*Aquila chrysaetos*). Τέλος, από τα έντομα αναφέρεται η πεταλούδα *Pieris ergane* που περιλαμβάνεται στα απειλούμενα λεπιδόπτερα της Ευρώπης. Ιδιαίτερης σημασίας θεωρείται η παρουσία ενός μεγάλου πληθυσμού τσακαλιών (*Canis aureus*) στις νότιες υπώρειες του Μαϊνάλου. Το Μαίναλο, λόγω των υψηλών κατακρημισμάτων και της μεγάλης διάρκειας χιονοκάλυψης της περιοχής, τροφοδοτεί με νερό πλήθος ποταμών και εποχιακών χειμάρρων. Ο Λούσιος που πηγάζει από το Μαίναλο, αποτελούσε την κινητήρια δύναμη πλήθος νερόμυλων και σχηματίζει το γνωστό φαράγγι που καταλήγει στον Αλφειό. Ανάμεσα από τα χωριά Πιάνα και Αλωνίσταινα πηγάζει ένας ακόμα παραπόταμος του Αλφειού, ο Ελισσώνας. Το φαράγγι (Μπαρμπουτσάνα) που σχηματίζει είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό λόγω της συνεχούς αλλαγής του ρου του ποταμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το οπήλαιο του Κάψια, το οποίο πρόσφατα έγινε επισκέψιμο.

Cyclamen peloponnesiacum
(φωτ. Πηνελόπη Δεληέτρου)

Μαίναθο (φωτ. Δημήτρης Καζάνης)

Πάρνωνας

Το όρος Πάρνωνας ή «Μαλεβός» (κωδικός Δικτύου Φύση 2000, GR2520006) είναι ο μεγαλύτερος ορεινός όγκος της Πελοποννήσου και καλύπτει ολόκληρη την ανατολική πλευρά της Αρκαδίας. Βόρεια ξεκινά από το οροπέδιο της Τεγέας, εκτείνεται σε ολόκληρη την Κυνουρία, κατεβαίνει στη Λακωνία και φθάνει στον Κάβο-Μαλιά, με συνολικό μήκος από βορρά προς νότο 70 χιλιομέτρων. Ανατολικά ξεκινά από το Αιγαίο και καταλήγει ομαλά στην κοιλάδα του Ευρώτα. Ονομάζεται και «θηλυκό» βουνό λόγω της ομαλότητάς του σε αντίστιξη με τον Ταύγετο που χαρακτηρίζεται ως «αρσενικό» βουνό. Καταλαμβάνει έκταση περίπου 2 εκ. στρεμμάτων, από τα οποία τα 650.000 είναι πάνω από την ισούψη των 1.000 μ. Ψηλότερη κορυφή είναι η Μεγάλη Τούρλα (ή Κρόνιο), με υψόμετρο 1.936 μ. Υπάρχουν 10 ακόμα κορυφές πάνω από τα 1.500 μ. Από αυτές οι σημαντικότερες είναι η μικρή Τούρλα, (1.800 μ.), η Γαΐτανοράχη, (1.801 μ.), ο Προφήτης Ηλίας (1.788 μ.) και η Πρεζέση (1.701 μ.).

Το βουνό είναι διάσπαρτο από πανέμορφους οικισμούς, πολλοί από τους οποίους είναι διατηρητέοι. Αξίζει κανείς να επισκεφθεί τον Πραστό, τη Σίταινα, τον Πλάτανο, τον Κοσμά, την Καστάνιτσα και πλήθος άλλων χωριών διάσπαρτων ανάμεσα από δάση ελάτων, μαυρόπευκων, καστανιάς και μεσογειακών θαμνώνων. Δίπλα στη Μονή Μαλεβής υπάρχει δάσος δενδρόκεδρου (*Juniperus drupacea*) που είναι μοναδικό στην Ευρώπη μια και το είδος αυτό συναντάται στις απέναντι ακτές της Μικράς Ασίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει επίσης το καστανοδάσος στην περιοχή της Καστάνιτσας καθώς και το δρυοδάσος Σέλας της Σίταινας. Και τα δύο αυτά δάση, μαζί με την περιοχή του παράλιου Άστρους, τη λιμνοθάλασσα Μουστού, τον Οριόντα, την κοιλάδα του Δαφνώνα, τη Μονή Έλωνας τη χαράδρα του Δεωνιδίου και τις περιοχές με υψόμετρο άνω των 1.200 μέτρων, έχουν ενταχθεί στο Δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 (GR2520003, GR2520004, GR2520005, GR2520006). Το καλοκαίρι του 2007 η πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στο κεντρικό τμήμα

Νότια πλευρά του Πάρνωνα (φωτ. Άρης Βιδάλης)

του βουνού έκαψε 153.000 στρέμματα δασών από μαυρόπευκα, έλατα και πεύκα. Η αποκατάσταση των καμένων δασών *Pinus nigra* ssp. *pallasiana* ξεκίνησε το 2009 και συνεχίζεται.

Ο Πάρνωνας είναι ένα βουνό που χαρακτηρίζεται από πλήθος εναλλαγών μιας και ξεκινά ανατολικά από το επίπεδο της θάλασσας και φτάνει σχεδόν στα 2.000 μέτρα υψόμετρο. Τρία ποτάμια - χείμαρροι πηγάζουν από τις πλαγιές του καταλήγοντας στο Μυρτώο Πέλαγος. Ο Τάνος, ο Βρασιιάτης και ο Δαφνώνας που καταλήγουν στις περιοχές του Άστρους, του Αγίου Ανδρέα και του Λεωνιδίου αντιστοιχα. Από τα πιο εντυπωσιακά φαράγγια είναι αυτό του Δούλουγκα, της Μαζιάς, των Σπηλαίων και της Ζαρμπάνιτσας –κατά μήκος του Βρασιιάτη– και της Δεπίδας που καταλήγουν στο Μυρτώο Πέλαγος. Στο φαράγγι του Δούλουγκα κοντά στη Σίταινα, και στην τοποθεσία Ασπίδα ανάμεσα στον Άγιο Ιωάννη και τον Πλάτανο, σχηματίζονται εντυπωσιακοί καταρράκτες. Άξιο αναφοράς είναι και το εντυπωσιακό σπηλαιοβάραθρο Πρόπαντες με βάθος 315 μ. κοντά στο Παλαιοχώρι. Στον Πάρωνα έχουν χαρτογραφηθεί και σημειωθεί αρκετές πεζοπορικές διαδρομές κυρίως γύρω από το χωριό Τσίντζινα (Πολύδροσο), καθώς και η διάσχιση κάποιων από τα φαράγγια του.

Τουλάχιστον 70 ταχα φυτών του Πάρωνα από ένα σύνολο περίπου 750 για το σύνολο του βουνού, είναι ενδημικά της Ελλάδας, στα οποία περιλαμβάνονται 36 που περιορίζονται στην Πελοπόννησο και 12 που απαντώνται μόνο στον Πάρωνα. Τα τοπικά ενδημικά είναι η *Asperula elonea*, η *Asperula malevonensis*, ο *Astragalus agraniotii*, η *Centaurea rupestris* ssp. *parnonia*, η *Minuartia favargerii*,

η *Minuartia parnonia*, η *Nepeta orphanidea*, η *Petrorhagia grandiflora*, η *Potentilla arcadiensis*. Μερικά ακόμα ενδιαφέροντα ταχα είναι ο *Bolanthus laconicus* ενδημικός της Πελοποννήσου με εξάπλωση κυρίως στον Ταύγετο και τον Πάρωνα, ο *Dianthus serratifolius* ssp. *abbreviatus* - ενδημικό Ταυγέτου, Πάρωνα και Μαινάλου, τα *Erysimum rusillum* και *Erysimum pectinatum* ενδημικά των βουνών της Πελοποννήσου, η *Genista halacsyi* - Ταύγετος και Πάρωνας, ο *Astragalus drupaceus* - Λακωνία, μία θέση στον Πάρωνα και παλιές αλλά όχι πρόσφατα επιβεβαιωμένες αναφορές από την Κυλλήνη, το *Hypericum taggetum* - Ταύγετος και Πάρωνας, η *Viola mercurii* - Κυλλήνη, Σαϊτάς, Μαίναλο, Πάρωνας, Κουλοχέρα, η *Athanasia arachnoidea* - Ταύγετος και Πάρωνας, η *Asperula mungieri* - Ταύγετος και Πάρωνας, το *Teucrium francisci-wernerii* στον Πάρωνα και τα Κύθηρα, η *Campanula stenosphon* - Πάρωνας και Ταύγετος, η *Campanula asperuloides* - Χελμός, Ταύγετος και Πάρωνας-, η *Centaurea rupestris* ssp. *parnonia* Ταύγετος και Πάρωνας, η *Crepis heldreichiana* - Πάρωνας και Ταύγετος, η *Hymenonema laconicum* - Μαίναλο, Πάρωνας και Ταύγετος. Η χλωρίδα του Πάρωνα δεν μας είναι ακόμα πλήρως γνωστή. Νέα είδη για την επιστήμη ανακαλύπτονται τα τελευταία χρόνια και είναι βέβαιο πως πολλές ακόμα εκπλήξεις μας κρύβει η ευρύτερη περιοχή.

Ακόμα λιγότερο γνωστή μας είναι η πανίδα του βουνού. Δύο είδη νυχτερίδων (*Rhinolophus ferrumequinum* και *Myotis emarginatus*), δύο είδη χελώνων (*Testudo marginata*, *T. hermanni*) και δύο ερπετά του γένους *Elaphe* περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43/EEC. Το τσακάλι (*Canis aureus*) διατηρεί έναν μικρό πληθυσμό στην περιοχή, σε

Πάρνωνας – Καστάνιτσα (φωτ. Αναστασία Χριστοπούλου)

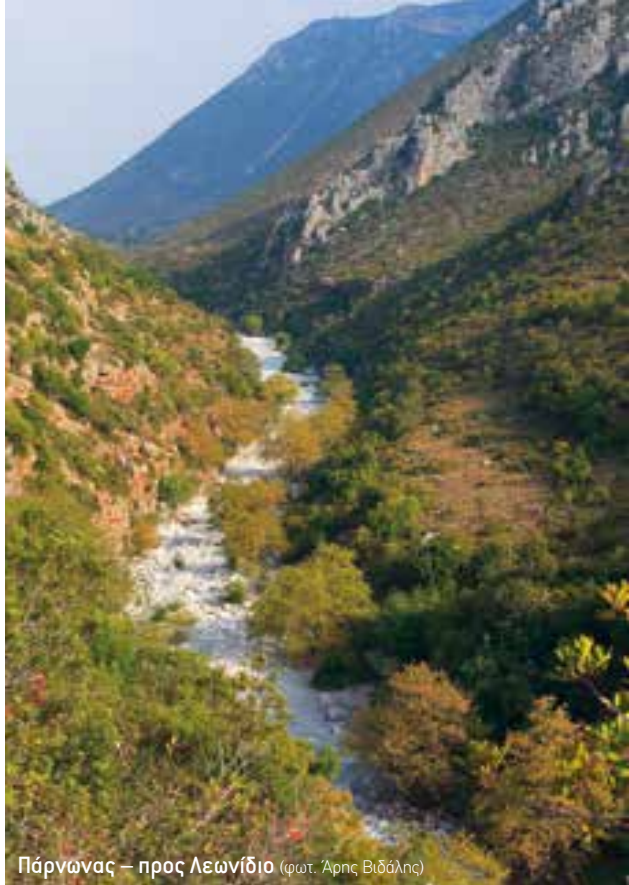
θαμνώνες του Ανατολικού Πάρωνα. Σε ότι αφορά την ορνιθοπανίδα, η περιοχή του Μουστού αποτελεί το μοναδικό υγρότοπο της ανατολικής Πελοποννήσου στον οποίο μπορούν να ξεκουραστούν τα αποδημητικά πουλιά που ακολουθούν αυτή τη διαδρομή στη διάρκεια της μετανάστευσης. Στην περιοχή του Πάρωνα έχουν καταγραφεί 217 είδη πουλιών 53 από τα οποία προστατεύονται.

Ο Πάρωνας και ο υγρότοπος του Μουστού εντάχθηκε στις Περιοχές Προστασίας το 2002 και ιδρύθηκε ο Φορέας Διαχείρισης το 2003. Χαρακτηρίστηκε ως περιοχή οικοανάπτυξης και έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί πολλές δράσεις εντός της Περιοχής Προστασίας με αξιόλογα αποτελέσματα.

Το Μαίναλο και ο Πάρωνας αποτελούν τα δυο πιο χαρακτηριστικά βουνά της Αρκαδίας. Η ετερογένειά τους και ο μεγάλος αριθμός διαφορετικών ενδιαιτημάτων, τα καθιστούν από τα πλέον ενδιαφέροντα βουνά της Πελοποννήσου. Η βιοποικιλότητα τους και η μακραίωνη ανθρώπινη παρουσία, δίνουν την ευκαιρία στον περιηγητή να περιπλανηθεί στους τόπους αυτούς και να ανακαλύψει την ομορφιά τους. ■

Allium orestis (φωτ. Πηνελόπη Δεληπέτρου)

Πάρωνας – προς Λεωνίδιο (φωτ. Άρης Βιδάλης)

Petrorhagia grandiflora

(φωτ. Πηνελόπη Δεληπέτρου)

Pulsatilla halleri
ssp. *rhodopaea*

Αλπικά φυτά

κείμενο του Γιώργου Φωτιάδη και φωτογραφίες του Κώστα Βιδάκη*

Η ονομασία «αλπικά φυτά» αποδίδεται στο σύνολο των φυτών που συγκροτούν την αλπική – υποαλπική ζώνη βλάστησης, η οποία χαρακτηρίζει τις ψηλότερες ορεινές περιοχές. Τα καλύτερα όρια τους ποικίλουν ανάλογα με το γεωγραφικό πλάτος και τις ανθρωπογενείς επεμβάσεις του παρελθόντος. Τα φυτικά είδη εξελίσσονται σταδιακά, ώστε να προσαρμοστούν σε πολλά και διαφορετικά οικοσυστήματα και να εξαπλωθούν ακόμα και στα πιο ακραία περιβάλλοντα. Έτσι τα φυτά που επικρατούν στα αλπικά και υποαλπικά ή ψευδαλπικά λιβάδια έχουν σταδιακά αποκτήσει μηχανισμούς και μορφές για να αντέχουν στις αντίξοες συνθήκες που επικρατούν: πολύ χαμηλές θερμοκρασίες το χειμώνα, ισχυρές χιονοπτώσεις, έντονες βροχοπτώσεις και χαλαζοπτώσεις, πολύ ισχυροί άνεμοι, αλλά και πολύ υψηλές θερμοκρασίες κατά τη διάρκεια της ημέρας τα καλοκαίρια.

* Ο Φωτιάδης είναι Δρ Δασολόγος. Ο Κώστας Βιδάκης είναι μέλος του Ειδικού Τεχνικού Προσωπικού του Τμήματος Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του ΤΕΙ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Διαθέτοντας μορφές προσκεφαλιόμορφες, νανώδεις, και αναπτύσσοντας κάποιες ιδιαίτερες προσαρμογές, όπως το πολύ ισχυρό ριζικό τους σύστημα, κατορθώνουν να επιβιώσουν στο γενικά αφιλόξενο περιβάλλον, ριζώνοντας στις σχισμές των βράχων.

Οι πολύ χαμηλές θερμοκρασίες έχουν σαν αποτέλεσμα μικρούς ρυθμούς αποσύνθεσης της νεκρής οργανικής ύλης με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μικρών ποσοτήτων θρεπτικών στοιχείων στο έδαφος. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, η υπερβόσκηση για πολλούς αιώνες συνετέλεσε στην απόπλυση του εδάφους αυτών των περιοχών. Ο συνδυασμός της χαμηλής περιεκτικότητας σε θρεπτικά στοιχεία του εδάφους με τη μικρή διάρκεια της αυξητικής περιόδου έχει σαν αποτέλεσμα τα περισσότερα φυτά να αναπτύσσονται με πολύ αργούς ρυθμούς. Παράλληλα όμως τα φυτά των αλπικών λιβαδιών είναι και χαμηλά σε ύψος, καθώς με αυτόν τον τρόπο παραμένουν κοντά στο έδαφος όπου οι θερμοκρασίες είναι αρκετά υψηλότερες από αυτές της

Androsace villosa

ατμόσφαιρας, προστατεύονται από τους ισχυρούς ανέμους και παράλληλα καλύπτονται γρήγορα από το χιόνι, που αποτελεί πολύ καλό μονωτικό υλικό από τις έντονα χαμηλές θερμοκρασίες του χειμώνα. Τα πολύ μικρά και ισχυρά κλαδιά και το πολύ πυκνό φύλλωμα, που συνήθως είναι αποτέλεσμα των αργών ρυθμών αύξησης που έχουν, τους επιτρέπει να αντέχουν και το βάρος του χιονιού. Καθώς η αυξητική περίοδος περιορίζεται σε λίγους μήνες μέσα στο καλοκαίρι, τα περισσότερα «αλπικά φυτά» είναι αείφυλλα, για να μπορέσουν να ξεκινήσουν τη φωτοσύνθεση άμεσα, μόλις οι συνθήκες τους το επιτρέπουν. Μάλιστα πολλές φορές το χρώμα των φύλλων είναι κοκκινωπό, που οφείλεται σε κάποιες ουσίες που λέγονται ανθοκυανίνες. Με αυτόν τον τρόπο προστατεύονται από την υπεριώδη ακτινοβολία του ήλιου και, παράλληλα, απορροφούν περισσότερη θερμότητα (σε σχέση με τα πράσινα φύλλα).

Κατά τη διάρκεια της αυξητικής περιόδου, η έντονη ηλιοφάνεια καθώς και, πολλές φορές, η έλλειψη βροχοπτώσεων, δημιουργούν ισχυρές συνθήκες ξηρασίας. Έτσι πολλά είδη είναι παχύφυτα και φέρουν τρίχες: με αυτόν τον τρόπο μειώνουν τη διαπνοή, δηλαδή την απώλεια νερού από τα φύλλα. Οι τρίχες βοηθούν επιπρόσθετα στη διατήρηση υψηλότερης θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια του χει-

Lilium carnioolicum ssp albanicum

▲ Το **τσάι του βουνού** (επάνω μαζί με *Scutellaria alpina*) είναι από τα χαρακτηριστικά είδη των αλπικών -υποαλπικών λιβαδιών. Η επιστημονική ονομασία του γένους (= *Sideritis*) προέρχεται από την ελληνική λέξη «σίδηρο» λόγω των σχετικά μεγάλων ποσοτήτων σιδήρου που περιέχει. Το εκχύλισμα του τσαγιού έχει αντιοξειδωτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές, αντιβακτηριδιακές δράσεις καθώς και αντιρρευματικές ιδιότητες. Στη λαϊκή ιατρική χρησιμοποιείται ως καταπραυντικό σε περιπτώσεις βρογχίτιδας και βρογχικού άσθματος, στο κοινό κρυολόγημα και λόγω της γαστροπροστατευτικής του δράσης. Απειθείται λόγω της ανεξέλεγκτης συλλογής του.

◀ Η **δρυάδα** (*Dryas octopetala*) εξαπλώνεται στο μεγαλύτερο τμήμα της Ευρώπης και τα νότια όρια εξάπλωσής της βρίσκονται στη Β. Ισπανία, Κ. Ιταλία και Β. Ελλάδα. Στη χώρα μας εμφανίζεται σε ασβεστολιθικούς βράχους τριών μόνο βουνών (Φαλακρό, Όρβηλος, Τζένα). Οι υποπληθυσμοί αυτοί θεωρούνται ως υπολείμματα αλπικής αρκτικής χλωρίδας που ήταν ευρύτερα εξαπλωμένη κατά το Πλειστόκαινο. Περιλαμβάνεται ως τρωτό στο βιβλίο ερυθρών δεδομένων των σπανίων και απειλούμενων φυτών της Ελλάδας και θεωρείται από τα φυτά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως δείκτης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στα αλπικά οικοσυστήματα.

Saxifraga ferdinandi-coburgi

μόνα, καθώς και στη μείωση της ταχύτητας των κρύων ανέμων κοντά στην επιφάνεια των φύλλων. Τα φυτά όμως των αλπικών λιβαδιών έπρεπε να προσαρμοστούν και σε άλλους μη κλιματικούς ή εδαφικούς παράγοντες όπως είναι η υπερβόσκηση. Επί πολλούς αιώνες οι κτηνοτρόφοι μετακινούσαν, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, τα κοπάδια τους στα αλπικά λιβάδια καθώς στα πεδινά λιβάδια επικρατούσαν συνθήκες ξηρασίας και ανομβρίας. Ακόμη, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, η παρουσία ειδών της άγριας πανίδας, τα οποία περιορίζουν την παρουσία τους κυρίως στα

λιβάδια αυτά όπου βρίσκουν νερό και τροφή, συμπληρώνουν την πίεση της βόσκησης που ασκείται στα φυτά αυτών των θέσεων. Ανταποκρινόμενα στα ερεθίσματα του περιβάλλοντός τους, τα φυτά έπρεπε να προσαρμοστούν. Το πολύ πυκνό φύλλωμα, το τρίχωμα και η ανάπτυξη των φυτών πολύ κοντά στο έδαφος είναι, εκτός των άλλων, και ένας σημαντικός τρόπος προσαρμογής στην έντονη βόσκηση. Επιπρόσθετα η παρουσία αιθέριων ελαίων μέσα στους βλαστούς, τα φύλλα και τα άνθη, καθώς και η παρουσία αγκαθιών αποτρέπουν τη βόσκηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτε-

Geranium cinereum ssp. subcaulescens

Scorzonera purpurea ssp. rosea

Paronychia macedonica

▲ Η ταξιανθία του είδους *Carlina acanthifolia* μοιάζει με μεγάλο πλουλούδι που ακουμπά στο χώμα. Η ταξιανθία των φυτών του γένους *Carlina* είναι υγροσκοπική, γεγονός που τους παρέχει τη δυνατότητα να ανοίγουν και να κλείνουν ανάλογα με τις συνθήκες ξηρασίας ή υγρασίας που επικρατούν στην ατμόσφαιρα· κατά συνέπεια, ανήκει στην κατηγορία των φυτών που προμηγύνουν τις καιρικές συνθήκες!

Polygala alpestris

Prunus prostrata

Anthyllis vulneraria ssp. bulgarica

λεί η μορφή φύλλων σε σχήμα βελόνας: αγκαθωτά για τη βόσκηση, αλλά, παράλληλα, και μικρή επιφάνεια φύλλου, ώστε να μην υπάρχει έντονη διαπνοή (απώλεια νερού από τα φύλλα).

Οι παραπάνω μηχανισμοί και μορφές δεν βρίσκονται ταυτόχρονα, όπως είναι φυσικό, σε όλα τα αλπικά είδη: σε κάθε φυτικό είδος ο συνδυασμός κάποιων από αυτούς διασφαλίζει την επιβίωσή και τη διαιώνιση του είδους. Σίγουρο όμως είναι ένα, πως ο κάθε μηχανισμός που δημιουργήσαν επιτελεί πολλαπλούς σκοπούς. ■

Pedicularis leucodon

Stachys iva

Sedum alpestre

Onobrychis montana ssp. scardica

Βαρδουσία, η «Μέκκα» των αλπικών πουλιών στην Ελλάδα

Πουλιά των μεγάλων υψομέτρων

κείμενο και φωτογραφίες του Νίκου Πέτρου

Οι γνώσεις μας για την υψομετρική κατανομή και τις οικολογικές απαιτήσεις των πουλιών που ζουν στα βουνά μας έχουν ακόμα κενά, ενώ ο αριθμός των ειδών που απαντώνται στην υποαλπική και αλπική ζώνη ποικίλει πολύ από βουνό σε βουνό, ανάλογα με το γεωγραφικό πλάτος.

Πολλά είδη εμφανίζονται σε μεγαλύτερα υψόμετρα στα νότια της χώρας από ότι στα βόρεια. Συνήθως οι υψομετρικές διαφορές δεν είναι μεγάλες και απλώς εκφράζουν το ότι οι οικολογικές συνθήκες των μέσων υψομέτρων στο νότο είναι παρόμοιες με εκείνες χαμηλότερων υψομέτρων στο βορρά. Τυπικό παράδειγμα είναι ο Μαυροτσιροβάκος που φτάνει αρκετά ψηλά στη νότια Ελλάδα (αφθονεί, για παράδειγμα στις κορυφές του Ύμηττου και της Πάρνηθας), απαντάται όμως χαμηλότερα στη βόρεια. Για κάποια είδη οι διαφορές είναι πολύ μεγάλες και, ενδεχομένως, ανεξήγητες με βάση μόνο τις οικολογικές παραμέτρους. Έτσι, το Βλαχοτσιχλιόνη στη Μακεδονία και Θράκη εμφανίζεται σχεδόν από το επίπεδο της θάλασσας, στη Στερεά όμως και την Πελοπόννησο απαντάται αποκλει-

στικά πάνω από το δασοόριο – παραδόξως, στην Κρήτη η κατανομή του εκτείνεται από τη θάλασσα ως τα 1.200 μέτρα.

Κάποια είδη επηρεάζονται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η παρουσία των κοπαδιών στα θερινά βοσκοτόπια προσήλκυε τα Όρνια, τους Γυπαετούς και τους Χρυσαιτούς που φωλιάζουν και σε πολύ χαμηλότερες θέσεις. Περιστασιακές πηγές τροφής, σκουπιδότοποι ή στάνες το καλοκαίρι, τραβούν είδη όπως τα Κοράκια, ακόμα και Ασημόγλαρους που ενίοτε παρατηρούνται να πετούν σε μεγάλα υψόμετρα, ιδιαίτερα σε βουνά που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα, όπως ο Όλυμπος, ο Άθως, τα Λευκά Όρη, κ.ά.

Η έντονη πίεση από το κυνήγι έχει σπρώξει την Πετροπέρδικα στα μεγαλύτερα υψόμετρα και τα πιο απόκρημνα σημεία, ενώ όπου απαγορεύεται το κυνήγι της, όπως στον Άθω και περιοχές της Φωκίδας, φτάνει μέχρι και το επίπεδο της θάλασσας. Αντίστοιχα, στην Κρήτη η Νησιώτικη Πέρδικα είναι πιο κοινή σε ορεινές περιοχές, στα βράχια του Γιούχτα, για παράδειγμα, και στις πλαγιές

των μεγάλων ορεινών όγκων, από ότι στα πεδινά και την παράκτια ζώνη όπου η δίωξη είναι έντονη.

Τους καλοκαιρινούς μήνες στα χορταριασμένα λιβάδια, τις γυμνές πλαγιές, τα ανεμοδαρμένα βράχια και τους γκρεμούς πάνω από το δασόριο ο επισκέπτης θα συντήσει αρκετά είδη. Κάποια από αυτά, όπως ο Σταχτοπετρόκλης, το Φανέτο, ο Σπίνος, ο Καρβουνιάρης, η Δενδροκελάδα, η Πετροπέρδικα, φωλιάζουν και χαμηλότερα.

Κάποια άλλα, ο Χιονοψάλτης, η Χιονάδα, ο Χιονόστρουθος, ο Τοιχοδρόμος, ο Πυρροκότσουφας και η Κιτρινοκαλιακούδα είναι στενά εξαρτημένα από τα αλπικά ενδιαίτηματα. Τα τελευταία, τα πραγματικά είδη των μεγάλων υψομέτρων (δεν είναι περίεργο ότι το πρώτο συνθετικό στα τρία ονόματα είναι το χιόνι), είναι συχνά δύσκολο να εντοπιστούν το καλο-

καίρι, καθώς οι πληθυσμοί τους είναι μικροί και διάσπαρτοι, συνήθως στα ψηλότερα και πιο απρόσιτα σημεία. Αντίθετα, το χειμώνα κατεβαίνουν χαμηλότερα, μερικά ακόμα και κάτω από το δασόριο αν υπάρχουν κατάλληλα ενδιαίτηματα, ενώ κάποια παρατηρούνται τακτικά γύρω από εγκαταστάσεις χιονοδρομικών κέντρων. Ο Πυρροκότσουφας είναι το μόνο από αυτά που μεταναστεύει.

Χιονοψάλτης (*Prunella collaris*)

Λίγο μεγαλύτερος από τον συγγενικό του Θαμνοψάλτη, ο Χιονοψάλτης απαντάται στα περισσότερα από τα μεγάλα βουνά μας, από την Πελοπόννησο ως τη Μακεδονία, καθώς και στα βουνά της

Κρήτης και στη Σαμοθράκη. Φωλιάζει πάνω από τα 2.000 μέτρα, σε βραχώδεις πλαγιές με χαμηλή βλάστηση και αραιούς θάμνους. Στην Κρήτη εμφανίζεται πάνω από το όριο των δρυοδασών, από τα 1.400 μέτρα ως τις ψηλότερες κορυφές. Είναι κοινωνικό είδος και σχηματίζει μικρά κοπάδια, ακόμα και την αναπαραγωγική περίοδο, ενώ έχει αναφερθεί και ομαδικό κούρνιασμα σε σπηλιές.

Ενδιαφέρουσα είναι η πολυγαμική αναπαραγωγική συμπεριφορά τους, καθώς τις επικράτειες καταλαμβάνουν ομάδες 3-4 αρσενικών με 3-4 θηλυκά. Τα πουλιά δεν έχουν συγγένεια μεταξύ τους και υπάρχει ένα κυρίαρχο αρσενικό, που είναι συνήθως το μεγαλύτερο σε ηλικία. Τα θηλυκά

Χιονόστρουθος

επιδιώκουν να ζευγαρώσουν με όλα τα αρσενικά, αν και το κυρίαρχο αρσενικό ενδέχεται να τα απωθεί. Έρευνες με ανάλυση γενετικού υλικού έδειξαν ότι τα θηλυκά ανατρέφουν στη φωλιά μόνο τους δικούς τους νεοσσούς, αν και μπορεί να προέρχονται από διαφορετικούς πατέρες. Τα αρσενικά φέρνουν τροφή σε διάφορες φωλιές μέσα στη ομάδα, ανάλογα με το αν έχουν ζευγαρώσει με τα συγκεκριμένα θηλυκά. Το χειμώνα μετακινούνται σε χαμηλότερα υψόμετρα, ενίοτε και αρκετά χαμηλά.

Χιονάδα (*Eremophila alpestris*)

Η Χιονάδα έχει διάσπαρτη κατανομή στο βόρειο ημισφαίριο. Απαντά σε όλη σχεδόν τη βόρεια Αμερική (ενώ υπάρχει και ένας απομονωμένος πληθυσμός σε μεγάλο υψόμετρο στην Κολομβία), στην τούνδρα της Ευρασίας, όπου φωλιάζει στο επίπεδο της θάλασσας, και σε μεγάλα υψόμετρα στα βου-

νά της νότιας Ευρώπης και της κεντρικής Ασίας. Οι πληθυσμοί της βόρειας Ευρώπης είναι μεταναστευτικοί, και τα πουλιά εμφανίζονται κυρίως σε παραλίες (εξ ου και το αγγλικό όνομα Shore Lark), ενώ στα νότια είναι επιδημητικοί.

Τα ελληνικά πουλιά ανήκουν στο υποείδος *E. a. balcanica* και απαντούν στις ψηλότερες κορυφές της ηπειρωτικής χώρας, από τον Ταΰγετο ως και το Φαλακρό, πάνω από τα 2.000 μέτρα. Το χειμώνα μετακινούνται για να αποφύγουν το παχύ χιόνι, σπάνια όμως κατεβαίνουν πολύ χαμηλά, ενώ συχνά εμφανίζονται και σε χιονοδρομικά κέντρα αναζητώντας τροφή.

Χιονόστρουθος (*Montifringila nivalis*)

Ίσως το πιο «ορεινό» και πιο δυσεύρετο από τα πουλιά της χώρας μας. Ο Χιονόστρουθος απαντά κυρίως στις ψηλότερες βουνοκορφές της Πίνδου,

Χιονοψάλτης

Γυπαετός

από τον Σμόλικα ως τον Παρνασσό και τα Βαρδούσια, και σε μερικά ακόμα βουνά, όπως ο Βόρας, ο Όλυμπος και η Ζήρεια. Φωλιάζει πάνω από τα 2.000 μέτρα, κυρίως σε σχισμές βράχων. Ακόμα και το χειμώνα πολύ σπάνια κατεβαίνει χαμηλά, είναι όμως άφοβος και μπορεί να τον βρείτε γύρω από ορειβατικά καταφύγια και χιονοδρομικά κέντρα, όπου ψάχνει για τροφή. Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία ο συνολικός ελληνικός πληθυσμός εκτιμάται σε περίπου 100 ζευγάρια.

Τοιχοδρόμος (*Tichodroma muraria*)

Άλλο ένα «ακριβοθώρητο» είδος που ζει σε δυσπρόσιτο ενδιαίτημα – σε ορθοπλαγιές, γκρεμούς

και μεγάλους κατακόρυφους βράχους, με λιγοστή βλάστηση, συνήθως κοντά σε νερό. Απαντά διάσπαρτα σε λιγοστά σημεία της Πίνδου μέχρι και τον Παρνασσό, σε τρία βουνά της Πελοποννήσου, στον Όλυμπο, σε λίγα βουνά της Μακεδονίας, και στο όρος Υψάριο στη Θάσο. Με λίγες εξαιρέσεις στη βόρεια Ελλάδα (όπως στη Θάσο) φωλιάζει αποκλειστικά στην αλπική ζώνη, πάνω από τα 1.900 μέτρα, σε κοιλώματα βράχων. Σε κάποια ελληνικά βουνά, όπως ο Ταΰγετος και το Φαλακρό (όπου φωλιάζει μέσα στο σπηλαιοβάραθρο Χιονότρυπα), δεν υπάρχει τρεχούμενο νερό, που είναι χαρακτηριστικό του ενδιαιτήματός του σε άλλα μέρη της Ευρώπης.

Χιονάδα

Πυρροκότσυφας

Το σταχτόχρωμο φτέρωμά του και το μικρό του μέγεθος κάνει τον εντοπισμό του δύσκολο καθώς κινείται ασταμάτητα πάνω στα βράχια, ψάχνοντας στις οπές και σχισμές για έντομα. Όταν όμως ανοίξει τις φτερούγες του, με τα αιματέρυθρα, μαύρα και λευκά σχέδια, κυριολεκτικά μεταμορφώνεται. Το πέταγμά του, μάλιστα, ανάλαφρο και κυματιστό με σύντομα αερογλιστήματα, θυμίζει περισσότερο μια τεράστια πολύχρωμη πεταλούδα, παρά πουλί.

Το χειμώνα κατεβαίνει αρκετά χαμηλά, και μπορεί να τον βρείτε σε κτήρια, κάστρα και νταμάρια. Υπάρχουν παρατηρήσεις στους Δελφούς, στην Ακρόπολη, στη Μονεμβασιά, στο Μυστρά, στη Βαράσοβα, στην Πύλο, αλλά και σε νησιά όπως η Κέρκυρα, τα Κύθηρα και η Χίος.

Πυρροκότσυφας (*Monticola saxatilis*)

Η κατανομή του Πυρροκότσυφα εκτείνεται από τη νότια Ευρώπη ως την κεντρική Ασία και τη βόρεια Κίνα. Όλοι οι πληθυσμοί διαχειμάζουν στην Αφρική, νότια από τη Σαχάρα. Στη χώρα μας φωλιάζει πάνω από τα 1.500 μέτρα, ως τις κορυφές, στα αλπικά λιβάδια και σε βραχώδεις πλαγιές και σάρες.

Απαντά στα περισσότερα μεγάλα βουνά της ηπειρωτικής χώρας μέχρι και την Πελοπόννησο, αλλά και στη Θάσο, Σαμοθράκη και Σάμο. Σπάνια θα τον δείτε εκτός της αναπαραγωγικής περιόδου, και πάντα μεμονωμένα άτομα που μπορεί να εμφανιστούν και σε χαμηλά υψόμετρα.

Κιτρινοκαλιακούδα (*Pyrrhocolaptes graculus*)

Η κατανομή της Κιτρινοκαλιακούδας εκτείνεται

από τα βουνά της Ισπανίας ως τα Ιμαλία και τη δυτική Κίνα. Στη χώρα μας είναι επιδημική στις ψηλότερες κορυφές της Πίνδου ως τον Παρνασσό, στον Όλυμπο, στον Βόρα, στα βουνά της ανατολικής Μακεδονίας από τον Όρβηλο ως το Παγγαίο και στην Ίδη και τα Λευκά Όρη της Κρήτης. Θα την συναντήσετε πάνω από τα 1.500 μέτρα, συνήθως σε κοπάδια (συχνά πολλές δεκάδες άτομα) που γυροπετούν πάνω από τις κορυφές, τις απότομες κόψεις και τους γκρεμούς, ή επιδίδονται σε εντυπωσιακές εναέριες ακροβασίες, βουτιές, αναστροφές, περιδινήσεις και βυθίσεις με μαζεμένες τις φτερούγες.

Τρέφεται με έντομα το καλοκαίρι, και καρπούς και σπόρους το χειμώνα (στο Φαλακρό, νωρίς την άνοιξη, τις έχουμε δει να τρώνε τα άνθη των κίτρινων κρίκων) και δε διστάζει να προσεγγίσει μαντριά ή χιονοδρομικά κέντρα. Φωλιάζει σε απρόσιτους γκρεμούς, πάντα σε μικρή απόσταση από τα ορεινά λιβάδια. Μάλιστα είναι το είδος που έχει φωλιάσει στο μεγαλύτερο υψόμετρο (6.500 μέτρα) και έχει καταγραφεί στα 8.200 μέτρα στο Έβερεστ. Το χειμώνα μετακινείται χαμηλότερα, ανάλογα με τη χιονοκάλυψη, ακόμα και μέχρι τη θάλασσα, πάντα όμως επιστρέφει για κούρνια στην αλπική ζώνη.

Ξεχωρίζει από τη συγγενική της Κοκκινοκαλιακούδα (που συνήθως απαντά σε χαμηλότερα υψόμετρα, εκτός από την Κρήτη, όπου φτάνει μέχρι και τα 2.300 μέτρα) κυρίως από το έντονο κίτρινο χρώμα του ράμφους και μικρές διαφορές στο σχήμα των φτερούγων και της ουράς. ■

Κόρακας

Κιτρινοκαλιακούδα

Τίμος Χαραλαμπόπουλος

του Θεμιστοκλή Μυστριώτη

Ο Τίμος Χαραλαμπόπουλος εντάσσεται στον Ορειβατικό της Αθήνας στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και έτσι αρχίζει η πρώτη περίοδος της ορειβατικής και χιονοδρομικής του δράσης. Το τότε «κλίμα» που κυριαρχούσε στον Ορειβατικό ήταν ένας τρόπος ζωής που περιλάμβανε ορειβατική, χιονοδρομική και σπηλαιολογική δράση, αγάπη στην ορεινή φύση και αποκλειστικό κύκλο φιλίας από Μέλη του. Ο Τίμος έγινε γρήγορα εκφραστής αυτών των ιδεών. Για να βοηθήσει, μάλιστα, συμμετείχε ως Σύμβουλος στο Διοικητικό Συμβούλιο από το 1961 έως το 1976, με μικρά διαλείμματα. Παράλληλα στην ενοποιημένη ομοσπονδία ήταν βασικό Στέλεχος στην Ένωση Ομίλων Χιονοδρομικών, ενώ βοήθησε και τα πρώτα Διοικητικά Συμβούλια της νέας Ομοσπονδίας Χιονοδρομίας.

Αποτέλεσμα αυτών των δράσεων ήταν ότι ανέβηκε σχεδόν όλα τα ψηλά ελληνικά βουνά και βοήθησε στην οργάνωση όλων των χιονοδρομικών αγώνων του Εθνικού Πρωταθλήματος εκείνης της περιόδου, ενώ ήταν ένας από πιο τους πετυχημένους Εφόρους Αναβάσεων.

Η δεύτερη περίοδος των δράσεων του ξεκίνησε όταν οι επαγγελματικές υποχρεώσεις του τον ανάγκασαν να μεταδημοστεύσει στην Τρίπολη, που ήταν ο τόπος καταγωγής του.

Αμέσως δραστηριοποιήθηκε στον τοπικό Ορειβατικό και με την αγάπη και την πείρα του βοήθησε, ειδικά από τη θέση του Προέδρου που κατείχε μεταξύ 1982-1988, στην ανάπτυξή του και ειδικά της Χιονοδρομίας. Πίστευε ότι το Χιονοδρομικό Κέντρο του Μαινάλου είναι ένα κέντρο που βασικά εξυπηρετεί τουρίστες χιονοδρόμους με τα μικρά παιδιά τους. Πίστευε επίσης ότι η ανάπτυξη του θα ήταν μοχλός οικονομικής ανάπτυξης της Τρίπολης. Έτσι, προσπάθησε με τους τοπικούς άρχοντες και φορείς να βελτιώσει τις εγκαταστάσεις του Κέντρου και το οδικό δίκτυο, αξιοποιώντας και τις γνωριμίες του με Αθηναίους χιονοδρόμους. Δημιούργησε αθλητική χιονοδρομική ομάδα και φυτώριο αθλητών, τα οποία στήριξε ακόμα και με την μετάκληση προπονητών-εκπαιδευτών από το εξωτερικό.

Η τρίτη περίοδος εκδηλώθηκε με την αποκλειστική αγάπη του στην ορεινή φύση. Όταν ιδρύθηκε ο ΣΑΟΟ Τρίπολης, εντάχθηκε από τους πρώτους

* Ο Θεμιστοκλής Μυστριώτης είναι Πρόεδρος του ΕΟΣ Αθηνών.

στους κόλπους του και ενστερνίσθηκε τη φιλοσοφία του, βοηθώντας στην υλοποίηση των εκδηλώσεων και την επίτευξη των στόχων του, χωρίς φυσικά να απαρνηθεί την αγάπη του στο Χιονοδρομικό Κέντρο Μαϊνάλου που λειτουργεί ο Ορειβατικός Τρίπολης.

Το «διαζύγιο» Ορειβατικού-ΣΑΟΟ ήταν το «μαράζι του» και αγωνίστηκε, όχι για την επανένωση που φυσικά ήταν αδύνατη, αλλά τουλάχιστον για μια ελάχιστη συνεργασία, πράγμα που επετεύχθει με τη συνδιοργάνωση της Πανελλήνιας Ορειβατικής Συνάντησης του 2012 στο Μαίναλο. Αυτή ήταν και μια από τις ευτυχισμένες ημέρες της ζωής του. Παράλληλα δραστηριοποιήθηκε στην Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης ακολουθώντας το παράδειγμα πολλών μελών του Ορειβατικού της Αθήνας. Βοήθησε ως μέλος του Διοικητικού της Συμβουλίου και χάρισε στα μέλη και τους φίλους της όμορφες εξορμήσεις στην ορεινή φύση. Έβαλε επίσης τη σφραγίδα του σε κάποιες από τις σημαντικές της δράσεις, όπως οι πρόσφατες δενδροφυτεύσεις στην Αραχαμίτα.

Εμείς που τον ζήσαμε από πολύ κοντά, ιδιαίτερα ο υπογράφων από το 1964 μέχρι τις τελευταίες ημέρες του, δηλαδή για περίπου 50 χρόνια, επισημαίνουμε την ανεξάντλητη αγάπη του για την ορεινή φύση, τους τέσσερεις Συλλόγους που δραστηριοποιήθηκε, το αμείωτο ενδιαφέρον του

για τις Ομοσπονδίες Ορειβασίας και Χιονοδρομίας, αλλά και για όλα τα στελέχη του χώρου με τα οποία συνδέθηκε από τις διάφορες δράσεις του.

Πάνω από όλα θα μας μείνουν αξέχαστα ο ήπιος χαρακτήρας του, η συλλογική του δράση, ο σεβασμός του στους κατοίκους των ορεινών χωριών μας και η αγάπη του για το Μαίναλο. Ο Τίμος Χαραλαμπίδης εφάρμοξε τη θεωρία του μέτρου σε όλα τα επίπεδα. ■

Πυροβασιλίσκος – Από τα μικρότερα
πουλιά της Ευρώπης, αλλά με περισσή
ενέργεια και θάρρος

Τα πουλιά του Εθνικού Κήπου

κείμενο και φωτογραφίες του Λευτέρη Σταύρακα

Ο Εθνικός –ή Βασιλικός για τους παλαιότερους– Κήπος αποτελεί σημείο αναφοράς για την πόλη των Αθηνών. Δεν είναι τυχαίο που οι περισσότεροι Αθηναίοι τον αποκαλούν απλά «Κήπο». Από το 1927, όταν οι πύλες του άνοιξαν για τους πολίτες, χιλιάδες επί χιλιάδων κάτοικοι και επισκέπτες της πόλης τον έχουν επισκεφθεί για να βρουν μια δροσερή γωνιά μέσα στη ζέστη του καλοκαιριού, να ταΐσουν τις πάπιες και τα άλλα πουλιά και ζώα, να παίξουν στην παιδική χαρά ή ακόμα και στο χορτάρι, να αθληθούν, να ερωτευθούν...

Τα τελευταία χρόνια, σε όλο αυτόν τον κόσμο, έχει προστεθεί μια νέα κατηγορία επισκεπτών: οι παρατηρητές πουλιών (birdwatchers). Και δεν εννοούμε ανθρώπους που πηγαίνουν να χαζέψουν τα, λιγοστά πια ευτυχώς, πουλιά που βρίσκονται μέσα στα κλουβιά. Μιλάμε για παρατηρητές μιας μεγάλης ποικιλίας άγριων πουλιών που ζουν όλη ή μέρος της ζωής τους στον Εθνικό Κήπο. Αυτή την μοναδική άσπρη άγριας ζωής στο κέντρο, κυ-

ριολεκτικά, της Αθήνας.

Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για την εξέλιξη της ορνιθοπανίδας από την στιγμή της δημιουργίας του Κήπου, τον 19ο αιώνα, έως και σήμερα. Συστηματική καταγραφή έχει γίνει μόλις για τα τελευταία 20 χρόνια, σύμφωνα με την οποία τουλάχιστον 65 είδη απαντώνται εδώ, κάποια εκ των οποίων είναι μόνιμοι κάτοικοι ενώ άλλα τον χρησιμοποιούν κατά τις μεταναστευτικές τους κινήσεις προς και από την Αφρική. Η μεγάλη πλειοψηφία αφορά πουλιά που προτιμούν τα δάση και τους θαμνώνες, καθώς το πάρκο θυμίζει σε πολλά σημεία του «ζούγκλα», αφού τα δέντρα και οι θάμνοι κρύβουν το φως του ήλιου.

Οι μόνιμοι κάτοικοι του Κήπου είναι χωρίς αμφιβολία οι πρωταγωνιστές, αφού μπορούμε να τους παρατηρήσουμε όλο τον χρόνο και μάλιστα η καθημερινή επαφή με το πλήθος των επισκεπτών του χώρου τους έχει κάνει αρκετά τολμηρούς ώστε να μπορούμε να τους δούμε (όταν φυσικά δεν εί-

Κοκκινοθαίμης – θαραλλιάς και επίμονος, ο Κοκκινοθαίμης έχει εγκατασταθεί πλέον μόνιμα στον Εθνικό Κήπο.

να κρυμμένοι στις πυκνές φυλλωσιές) σε απόσταση ελάχιστων μέτρων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο **Κοκκινολαίμης** (*Erithacus rubecula*), από τους πιο κοινούς χειμωνιάτικους επισκέπτες στον Εθνικό Κήπο. Ένας μικρός αριθμός ζευγαριών μένει όμως όλο τον χρόνο και φωλιάζει. Το μικρό αυτό πουλί δεν διστάζει να σταθεί κυριολεκτικά δίπλα μας, καθώς αναζητά τροφή στο έδαφος. Παρόμοια συμπεριφορά έχει και ο **Κότσουφας** (*Turdus merula*) που πλέον έχει αντιληφθεί ότι δεν κινδυνεύει να πυροβοληθεί οπότε σκαλίζει το χώμα για σκουλήκια με την άνεσή του, βοηθούμενος βεβαίως και από την πυκνή βλάστηση. Στον αντίποδα, ο **Καλόγερος** (*Parus major*) και η **Γαλαζοπαπαδίτσα** (*Cyanistes caeruleus*) κυριαρχούν πάνω στα δέντρα, ακροβατώντας από κλαδί σε κλαδί. Η παρουσία της Γαλαζοπαπαδίτσας είναι εξαιρετικά σημαντική, αφού το είδος αυτό δεν φωλιάζει πουθενά αλλού στην Αθήνα, ενώ και στην Αττική έχει πολύ μικρή εξάπλωση, περιοριζόμενη στα βόρεια ορεινά.

Σημαντική είναι και η παρουσία του **Καμποδεντροβάτη** (*Certhia brachydactyla*), ενός μικρού πουλιού με πολύ μακρύ –για το μέγεθός του– και κυρτό ράμφος που χρειάζεται μεγάλα, ώριμα δέντρα για να φωλιάσει και να βρει την τροφή του. Η παρατήρησή του είναι πραγματικός πονοκέφαλος, αφού το χρώμα του είναι ίδιο με των κορμών των δέντρων πάνω στους οποίους κινείται σαν τον ποντίκι, με κινήσεις ζιγκ-ζαγκ, αποφεύγοντας τις συχνές πτήσεις.

Το ίδιο μέγεθος αλλά και δυσκολία να παρατηρηθεί έχει και ο **Μαυροτσιροβάκος** (*Sylvia mel-*

anocerytha), ένας από τους πιο πολυάριθμους φτερωτούς κατοίκους της Ελλάδας. Η τάση που έχει να κρύβεται μέσα στους πυκνούς θάμνους καθώς και το ελάχιστο μελωδικό τραγούδι του, τον καθιστούν από τους πιο γνωστούς-άγνωστους ενοίκους του Κήπου, αλλά και όλης της Αθήνας, αφού φωλιάζει ακόμα και σε μεγάλους κήπους στο κέντρο και τα προάστια!

Καρακάξα – Αντίθετα με αυτό που πιστεύουν οι περισσότεροι, η Καρακάξα έχει εντυπωσιακά χρώματα στα φτερά της.

Κότσυφας – Ο επισκέπτης μπορεί να έχει πολύ «στενές» επαφές με το έξυπνο αυτό πουλιά.

ήταν γνωστό το δέντρο που κούρνιαζε, φαίνεται όμως ότι άλλαξε στέκι και πλέον η παρατήρησή του είναι πάρα πολύ δύσκολη, η χαρακτηριστική φωνή του, όμως, που ακούγεται την άνοιξη, λίγο πριν νυχτώσει, μαρτυρά ότι δεν έχει φύγει. Και πού να πάει; Με τόση τροφή – μικρά θηλαστικά αλλά και πουλιά – και τόσες κουφάλες δέντρων για να φωλιάσει, γιατί να ψάξει αλλού;

Σε αυτούς τους μόνιμους κάτοικους, έρχονται να προστεθούν και οι καλοκαιρινοί επισκέπτες: πουλιά που έρχονται κάθε άνοιξη από την

Αφρική για να φωλιάσουν. Ο πιο εντυπωσιακός, αναμφίβολα, είναι ο **Τσαλαπετεινός** (*Upupa epops*), με τη μακριά μύτη του, το χαρακτηριστικό λοφίο και το πέταγμα που θυμίζει γιγάντια πεταλούδα! Ο **Γκιώνης** (*Otus scops*) είναι άλλος ένας κοινός επισκέπτης το καλοκαίρι, η φωνή του μάλιστα είναι σήμα κατατεθέν αυτής της εποχής. Η παρατήρησή του, όμως, είναι εξαιρετικά δύσκολη αφού είναι αυστηρά νυκτόβιο είδος.

Στον αντίποδα, η παρατήρηση του **Σταχτο-μυγοχάφτη** (*Muscicapa striata*) είναι το πιο εύκολο πράγμα, έτσι όπως κάθεται σε κοινή θέα μέχρι να εντοπίσει το θήραμά του (ιπτάμενα έντομα). Στη συνέχεια εφορμά εναντίον του και ξαναγυρνά στην ίδια θέση που είναι συνήθως ένα γυμνό κλαδί δέντρου. Το ίδιο εύκολη είναι και η παρατήρηση των **Λευκοκελίδων** (*Delichon urbicum*) και **Σταβλοκελίδων** (*Hirundo rustica*), που μπορεί να μη φωλιάζουν μέσα στον Εθνικό Κήπο, τον επισκέπτονται καθημερινά όμως για να τραφούν με τα έντομα που αναπαράγονται στα χώματά του. Το ίδιο κάνουν και τα τρία είδη Σταχτάρας: η **Κοινή Σταχτάρα** (*Apus apus*), η **Ωχροσταχτάρα** (*Apus pallidus*) και η **Βουνοσταχτάρα** (*Apus melba*), οι οποίες όταν έχει συννεφιά ή λίγη ψύχρα δεν διστάζουν να πετάξουν λίγο πιο πάνω από τις κορυφές των δέντρων και να μας εκπλήξουν με τα ακροβατικά που εκτελούν πετώντας με πολύ μεγάλη ταχύτητα, προκειμένου να βάλουν στο μεγάλο τους στόμα όσα περισσότερα έντομα μπορούν!

Την άνοιξη έρχονται και πολλά άλλα μεταναστευτικά είδη που δεν θα φωλιάσουν αλλά θα χρησιμοποιήσουν τον Κήπο ως σταθμό ανεφοδιασμού και ξεκούρασης. Από τα πιο γνωστά στον κόσμο είναι το **Αηδόνι** (*Luscinia megarhynchos*), του οποίου το μελωδικότατο τραγούδι μπορούμε να ακούσουμε εύκολα τον Απρίλιο, μέσα στους πυκνούς θάμνους. Στους θάμνους κρύβονται και πολλά εί-

Σε αυτούς τους εντυπωσιακούς κατοίκους, προστίθενται και οι **Δεκαοχτούρες** (*Streptopelia decaocto*), οι οποίες, αν και μοιάζουν, δεν ανήκουν στο ίδιο γένος με τα περιστέρια και είναι άγρια πουλιά και όχι απελευθερωμένα από τον άνθρωπο, οι πολύχρωμες αλλά λίαν ενοχλητικές **Καρακάξες** (*Pica pica*), που ο πληθυσμός τους στις πόλεις έχει αυξηθεί υπέρμετρα λόγω της άφθονης τροφής και της έλλειψης θηρευτών, τα γνωστά σε όλους **Σπιτοσπούργιτα** (*Passer domesticus*), καθώς και μικροί αριθμοί από **Καρδερίνες** (*Carduelis carduelis*), **Φλώρους** (*Carduelis chloris*) και **Σκαρθάκια** (*Serinus serinus*), μικρά ωδικά πουλιά που το όμορφο κελάηδημά τους ωθεί ακόμα πολλούς ανθρώπους να τα παγιδεύουν παράνομα για να τα «απολαμβάνουν» στο σπίτι τους, προξενώντας μεγάλες απώλειες στους φυσικούς πληθυσμούς σε όλη την Ελλάδα. Στον Εθνικό Κήπο, ευτυχώς, φαίνεται ότι τα πουλιά αυτά έχουν ασυλία...

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη αν δεν αναφερόμαστε στους Παπαγάλους, εννοώντας τα πουλιά που δραπέτευσαν από τα κλουβιά και ζουν πλέον στην φύση. Οι φωνές του **Πράσινου Παπαγάλου** (*Psittacula krameri*) και του **Γκριζοπρόσωπου Παπαγάλου** (*Myiopsitta monachus*) αντηχούν σε κάθε πλευρά του Κήπου. Τα προσαρμοστικά αυτά πουλιά κατάφεραν να επιβιώσουν εκτός αιχμαλωσίας και πλέον φωλιάζουν σε πολλά σημεία της Αθήνας και όχι μόνο. Ο Πράσινος Παπαγάλος έχει πλέον καταχωρηθεί επισήμως στην ορνιθοπανίδα της Ελλάδας, ενώ ο Γκριζοπρόσωπος ακολουθεί τα χνάρια του και είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα προστεθεί στο μέλλον...

Η πραγματική μασκότ, όμως, του Εθνικού Κήπου είναι αναμφίβολα ο **Χουχουριστής** (*Strix aluco*). Πουλί-φάντασμα, αφού ως γνήσιος εκπρόσωπος της οικογένειας των κουκουβαγιών είναι αυστηρά νυκτόβιο. Πριν από πολλά χρόνια, μπορούσαμε να το θαυμάσουμε και το πρωί αφού

Μαυροτσιροβάκος – Πολύ κοινός
αλλά επιφυλακτικός, κρύβεται
σχεδόν πάντα μέσα σε θάμνους

δη τσιροβάκων, όπως ο **Θαμνοτσιροβάκος** (*Sylvia communis*) και ο **Κηποτσιροβάκος** (*Sylvia borin*), αφού, όπως και ο συγγενικός τους Μαυροτσιροβάκος, είναι εξπέρ στο να περνούν απαρατήρητοι. Λιγότερο φοβητσιάρηδες αλλά εξίσου δύσκολο να παρατηρηθούν με άνεση είναι οι φυλλοσκόποι, αφού είναι μικρά, αεικίνητα πουλιά που πηδούν συνέχεια από κλαδί σε κλαδί, ψάχνοντας για μικρά έντομα στις φυλλωσιές. Το πιο χαρακτηριστικό είναι ο **Δασοφυλλοσκόπος** (*Phylloscopus sibilatrix*) που έχει εντυπωσιακό κίτρινο-λεμονί στήθος και ένα πολύ δυνατό τραγούδι. Οι ασπρόμαυροι μυγοχάφτες, όπως ο **Κρικομυγοχάφτης** (*Ficedula albicollis*) και ο **Μαυρομυγοχάφτης** (*Ficedula hypoleuca*), δεν είναι τόσο θαρραλέοι αλλά το εντυπωσιακό φτέρωμά τους και οι εφορμήσεις που κάνουν για να πιάσουν έντομα στον αέρα, προδίδουν σχετικά εύκολα την παρουσία τους.

Στα μεταναστευτικά συμπεριλαμβάνεται και ο **Κούκος** (*Cuculus canorus*), που πιο εύκολα ακούγεται παρά βλέπεται, ο περίεργος **Στραβολαίμης** (*Jynx torquilla*) ο οποίος είναι είδος δρυκολάπτη, χωρίς όμως να τους θυμίζει σε τίποτα, και ο πανέμορφος **Συκοφάγος** (*Oriolus oriolus*), που το εντυπωσιακό κίτρινο χρώμα του αρσενικού γίνεται ένα με τα πυκνά φυλλώματα των δέντρων και περνάει απαρατήρητος.

Όπως είπαμε, όλες οι εποχές είναι κατάλληλες για παρατήρηση πουλιών. Έτσι και ο χειμώνας, που εκτός από βροχές και κρύο φέρνει και ένα πλήθος

πουλιών που έρχονται για να προφυλαχτούν και να τραφούν τη δύσκολη αυτή εποχή. Πρώτος και καλύτερος ο **Σπίνος** (*Fringilla coelebs*) που τον βλέπουμε πολύ συχνά να τσιμπολογάει στο έδαφος μαζί με σπουργίτια. Ο συγγενικός του **Κοκκο-**

Φηώρος –
Πολύ όμορφος
και γλυκόσπασος,
κινδυνεύει ακόμα,
δυστυχώς,
από τις ξόβεργες
που βάζουν παράνομα
κάποιο αμετανόητο...

Γκριζοπρόσωπος Παπαγάλος – «Δραπέτης» με ταχεία εξάπλωση στην Αθήνα, και όχι μόνο, αποτελεί πλέον μόνιμο κάτοικο του Κήπου.

Θραύστης (*Coccothraustes coccothraustes*), μια μεγαλόσωμη σπίζα αλλά πολύ πιο ντροπαλή, δείχνει ότι έχει εξοικειωθεί αρκετά με τους ανθρώπους στον Κήπο και συχνά τον βλέπουμε να τρέφεται είτε στο έδαφος ή πάνω σε κλαδιά. Την ασφάλεια των δέντρων επιζητά και ο **Μαυροσκούφης** (*Sylvia atricapilla*) που κυριολεκτικά πλημμυρίζει την περιοχή, αν και έχει την «κακή» συνήθεια να παραμένει κρυμμένος στις πυκνές φυλλωσιές. Το ίδιο κάνουν και άλλα είδη, όπως ο **Τρυποφράχτης** (*Troglodytes troglodytes*), το μικρότερο πουλί της Ευρώπης μαζί με τους εξίσου μικροσκοπικούς **Χρυσοβασιλίσκο** (*Regulus regulus*) και **Πυροβασιλίσκο** (*Regulus ignicapillus*), αλλά και τον **Θαμνοψάλτη** (*Prunella modularis*), ένα από τα πουλιά που σχεδόν πάντα περνούν απαρατήρητα, αφού διατηρεί πολύ «χαμηλό προφίλ». Τελείως διαφορετική συμπεριφορά έχουν οι σουσουράδες του χειμώνα: η **Λευκοσουσουράδα** (*Motacilla alba*) και η **Σταχτοσουσουράδα** (*Motacilla cinerea*), βρίσκονται σχεδόν πάντα εκτεθειμένες αφού βρίσκουν την τροφή τους (έντομα κυρίως) σε ανοιχτά εδάφη, κουνώντας σχεδόν ρυθμικά τις μακριές τους ουρές.

Ειδική αναφορά αξίζει να γίνει για τις Τσίχλες. Αυτά τα συγγενικά με τον Κότσουφα πουλιά αποτελούν αντικείμενο εντατικού κυνηγιού όλο τον χειμώνα, γι' αυτό και στην ύπαιθρο είναι ακριβοθώρητες. Εδώ, όμως, τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά αφού δεν υφίστανται καμία δίωξη (από τον άνθρωπο πάντα) και με λίγη προσπάθεια μπορούμε να τις δούμε, σχεδόν πάντα βέβαια μέσα στα

δέντρα. Εκτός από την κοινή **Τσίχλα** (*Turdus philomelos*), συναντούμε και την **Κεδρότσιχλα** (*Turdus pilaris*) αλλά και την **Κοκκινότσιχλα** (*Turdus iliacus*), έναν πολύ σπάνιο επισκέπτη στην Αθήνα που όμως είναι πολύ τακτικός εδώ. Στα ίδια δέντρα μαζί με τις τσίχλες, συχνάζει και άλλος ένας ασυνήθιστος επισκέπτης, ο **Σταυρομούτης** (*Loxia curvirostra*), που εκμεταλλεύεται την ύπαρξη πολλών καλλωπιστικών κωνοφόρων που του προσφέρουν άφθονη τροφή, αφού το ιδιόμορφο ράμφος του είναι κατάλληλο για να ανοίγει κουκουνάρια!

Όπως μπορεί κάποιος εύκολα να καταλάβει από τα παραπάνω, οι αριθμοί των πουλιών που απαντούν στον Εθνικό Κήπο είναι μεγάλοι καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Αυτό το γεγονός προσελκύει - εκτός από τους birdwatchers - και πολλά αρπακτικά, με πιο χαρακτηριστικό το **Ξεφτέρι** (*Accipiter nisus*). Το μικρό αλλά πολύ τολμηρό αυτό πουλί, εξειδικεύεται στα πουλιά και αποτελεί τακτικό επισκέπτη τόσο τον χειμώνα (όταν καταφάνουν πουλιά από τον βορρά) όσο και το καλοκαίρι, αφού ακόμα και άτομα που φωλιάζουν στον Υμηττό έρχονται για να βρουν τα αγαπημένα τους θηράματα. Το ίδιο κάνει και ο **Πετρίτης** (*Falco peregrinus*), ο οποίος προτιμάει τα περιστέρια, τις Δεκαοχτούρες αλλά και τα **Ψαρόνια** (*Sturnus vulgaris*) που έρχονται κατά χιλιάδες στην Αθήνα κάθε χειμώνα. Τέλος, το **Βραχοκιρκίνεζο** (*Falco tinnunculus*), αν και κανονικά προτιμάει τα τρωκτικά και τα μεγάλα έντομα, στην Αθήνα έχει προσθέσει στο διαιτολόγιό του και τα μικρά πουλιά. Έτσι, τα

Το Βραχοκίρκινεζο επισκέπτεται καθημερινά τον Εθνικό Κήπο για να βρει την τροφή του (κυρίως σπουργίτια και άλλα μικρά πουλιά).

πουλιά που φωλιάζουν σε γειτονικές περιοχές, όπως η Ακρόπολη, επισκέπτονται τον Εθνικό Κήπο για να αρπάξουν κάποιο απρόσεκτο σπουργίτι...Εμείς, από την άλλη, αν κοιτάζουμε με προσοχή τον ουρανό στα τέλη της άνοιξης ή τις αρχές του καλοκαιριού μπορεί και να δούμε κάποιον **Μαυροπετρίτη** (*Falco eleonorae*), ένα αρπακτικό που έρχεται κάθε χρόνο στην Ελλάδα για να φωλιάσει σε βραχονησίδες, αλλά πριν την αναπαραγωγή εξαπλώνεται σε όλη την ηπειρωτική χώρα, τρεφόμενος με μεγάλα έντομα.

Μια βόλτα στον Εθνικό Κήπο είναι πάντα χαλαρωτική. Συνδυάζοντάς την, δε, με την παρατήρηση πουλιών, η βόλτα γίνεται ακόμα πιο αναζωογονητική, αφού για λίγη ώρα μπορούμε να «αποδράσουμε» από την καθημερινότητα και να μπούμε σε έναν διαφορετικό κόσμο γεμάτο χρώματα και ήχους: τον κόσμο των πουλιών. Δοκιμάστε το και θα αλλάξει σίγουρα τον τρόπο που βλέπετε τη ζωή. Γιατί, τελικά, η παρατήρηση πουλιών είναι πολύ παραπάνω από ένα χόμπι ορισμένων αργόσχολων. Είναι ένας τρόπος να δεις τον κόσμο με άλλα μάτια και να τον ακούσεις με άλλα αυτιά! ■

Ο εντυπωσιακός Τσαλαπετεινός αποτελεί πολύ ωφέλιμο πουλί αφού καταβροχθίζει μεγάλους αριθμούς από τις κάμπιες των πεύκων.

Γαθαζοπαπαδίτσα – Στον Εθνικό Κήπο ζει ένας μοναδικός για την Αθήνα πληθυσμός αυτού του πολύχρωμου και αεικίνητου πουλιού.

Η ήμερη βελανιδιά δε σταματά να μας εκπλήσσει!

Στις 26/8/2012 στους ανατολικούς πρόποδες της Πάρνηθας ξέσπασε πυρκαγιά σε υπερώριμο πευκόδασος, με αποτέλεσμα να καεί μια έκταση από τις Αφίδνες ως το στρατόπεδο του Αγίου Στεφάνου.

Η πρώτη έκπληξη ήρθε με τη διαπίστωση ότι ανάμεσα στα πεύκα υπήρχαν αρκετές ημέρες βελανιδιές, από αιωνόβιες έως και μικρά δενδρύλια ολίγων ετών.

Τη δεύτερη έκπληξη τη δοκιμάσαμε όταν ήδη στις 22/09/2012 –δηλαδή ούτε ένα μήνα μετά την πυρκαγιά και μέσα στην κάψα του καλοκαιριού– αντικρύσαμε καινούργιους βλαστούς μέχρι 30 εκατοστά μήκος και 6-7 χιλιοστά διάμετρο με ωραία, ζωηρά φύλλα στην κώμη νεαρών δέντρων! (φωτ. 1)

Άρχισα τότε να παρατηρώ και τις άλλες βελανιδιές, όπως την *Quercus coccifera* και την *Quercus ilex*. Όμως εκεί που εντόπισα πολύ μικρούς βλαστούς ήταν μόνο στην Γκορτσιά (*Pyrus amygdaliformis*), όπου και πάλι στην κώμη νεαρών δέντρων υπήρχαν βλαστοί 5-10 εκατοστών. Τα άλλα φυτά δεν είχαν δείξει σημάδια αναβλάστησης. Μόνο τα σπαράγγια εμφανιστήκαν και η *Urginea maritima* άνθι-

σε ανενόχλητα (φωτ. 2).

Έκτοτε πήγα ξανά και ξανά (03/10/12, 16/10/12, 26/12/12, 28/12/12, 22/01/13, 29/01/13, 06/02/13) για να παρακολουθήσω την πορεία της θαυμάσιας αυτής ανάκαμψης. Ακολούθησε επίσκεψη στις 20/05/13. Ενδείξεις άνθησης δεν βρήκα. Μόνο πολύ έντονη αναβλάστηση (φωτ. 3 στις 22/09/2012 και το ίδιο δέντρο φωτ. 4 στις 20/05/2013).

Στις 25, 29 και 30/08/13 αρχίσαμε να καθαρίζουμε σταδιακά τα καμένα κλωνάρια. Πριν και μετά τον καθαρισμό φωτ.5 και 6). Πλέον διαπιστώσαμε εκτεταμένη αντικατάσταση του καμένου φλοιού (φωτ. 7).

Το αποκορύφωμα συνέβη στις επόμενες επισκέψεις μου (17/09/2013 και 19/10/2013), όταν είδα ωραία, καλά αναπτυγμένα βελανιδιά! Και τα βελανιδιά αυτά ήταν σαφέστατα σε φετινούς βλαστούς, παρότι «σε κανονικές συνθήκες» η *Quercus ithaburensis* ωριμάζει τους καρπούς της σε δύο χρόνια (φωτ.8, 9). Νόμισα ότι ονειρευόμουν! Παρακάλεσα τον κύριο Ε. Μπαλιούση (διακεκριμένο βιολόγο) και τον κύριο Erwin Bergmeier, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Göttingen (Γερμανία) να μου το επιβεβαιώσουν και να είναι μάρτυρες μου.

Αναμφίβολα έχουμε να κάνουμε με ένα θαυμάσιο δέντρο! Που, επιπλέον, έχει προσαρμοστεί τέλεια στο μεσογειακό περιβάλλον με τις πολλές πυρκαγιές! Ένα δάσος ή βοσκότοπος εμπλουτισμένος με την ήμερη βελανιδιά μπορεί, δηλαδή, να θρέψει, ήδη από την επόμενη της φωτιάς χρονιά, τον πληθυσμό των εκεί διαβιούντων ζώων! Πότε επιτέλους θα ξεκινήσουν εκτεταμένες σποροφυτεύσεις ήμερης βελανιδιάς;

Γιρί Θεοδωρίδου

3

4

5

6

7

8

9

Ο ΕΟΣ Αθήνας γιόρτασε τα 80 του χρόνια!

Στις 13 Νοεμβρίου ο Ορειβατικός Σύνδεσμος Αθήνας γιόρτασε τα 80 του χρόνια με μια ειδική εκδήλωση στην Αίθουσα Τρίτση του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αθηναίων, κατά την οποία απένειμε αναμνηστικά βραβεία σε μέλη του που συνέβαλαν σημαντικά στην πορεία του Συνδέσμου. Την Εταιρία μας εκπροσώπησαν ο Αντιπρόεδρος, Ντον Μάθιους και ο γράφων, ενώ παρίστατο και ο επίτιμος Πρόεδρος, Γιώργος Σφήκας. Οι εκπρόσωποι της ΕΕΙΦ μετέφεραν εκ μέρους

του ΔΣ τα οφειλόμενα συγχαρητήρια στο προεδρείο του ΕΟΣ για τη μακρόχρονη πορεία του, τονίζοντας πως η Εταιρία μας δεν ξεχνά ότι ιδρύθηκε και ξεκίνησε τη δική της πορεία από σημαίνοντες ορειβάτες, μέλη του ΕΟΣ. Ειδική μνεία έγινε στην απουσία του αγαπητού σε όλους και δικού μας Τίμου Χαραλαμπίδου, ο οποίος θα ήταν μεταξύ των βραβευμένων αν δεν είχε επέλθει η αδόκητη απώλειά του.

Λεωνίδας Κόλλας

Συμμετοχή στο Συνέδριο Hospitality.Next

Οι εκδότες του περιοδικού Hotel & Restaurant, Boussias Communications, κάλεσαν τον Πρόεδρο, Νίκο Πέτρου, να συμμετάσχει εκπροσωπώντας την ΕΕΙΦ στο Συνέδριο Hospitality.Next ως συντονιστής της ενότητας «Αειφορία: διαμορφώνοντας έναν υπεύθυνο τουριστικό προορισμό». Το Συνέδριο έλαβε χώρα την 5η Δεκεμβρίου, στο Atheneum Intercontinental, με τη συμμετοχή υψηλόβαθμων στελεχών του ελληνικού τουρισμού και των συναφών επιχειρήσεων.

Στην αδυναμία του Ν.Π. να ανταποκριθεί στην πρόσκληση τη συγκεκριμένη μέρα, τον αντικατέστησε ο Γενικός Γραμματέας, Λεωνίδας Κόλλας, ο οποίος είναι και ο σύνδεσμος στο ΔΣ για τα προγράμματα Γαλάζιες Σημαίες και Green Key.

Στο panel της παραπάνω ενότητας συμμετείχαν εκπρόσωποι της TEMES, του Μηλιά Mountain Retreat, της ALD-Architectural Landscape Design και του City of Athens Convention & Visitors' Bureau, απαντώντας στο ερώτημα-θέμα: «Ποιοι οι κρίσιμοι παράγοντες προκειμένου σε μεγιστοποιηθούν τα οφέλη από μια επένδυση σε

πράσινες τεχνολογίες, τόσο σε οικονομικούς όσο και σε ποιοτικούς και επικοινωνιακούς όρους».

Στην εισαγωγή του, ο Δ.Κ. είπε τα εξής:

«Κυρίες και κύριοι,

Όπως δήλωσε μεταξύ άλλων ο Νίκος Πέτρου, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης, σε συνέντευξή του προ ημερών στην κυρία Ζαμπετάκη της Hotel & Restaurant: «Η μη αποδοχή των πράσινων πρακτικών από το σύνολο των επιχειρηματιών του τουρισμού οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στην έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τα άμεσα οικονομικά οφέλη που επιφέρουν». Στην ενημέρωση αυτή συμβάλει η σημερινή ημερίδα και γι' αυτό πρέπει να ευχαριστήσουμε τους οργανωτές και υποστηρικτές της.

Θα ήθελα να προσθέσω, παραπέμποντας και πάλι στη συνέντευξη του κ. Πέτρου, πως αυτό που πρέπει όλοι να αναγνωρίσουμε είναι ότι: «ο άνθρωπος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του οικοσυστήματος και όχι εχθρό του, καθώς και ότι οικολογία σημαίνει εξοικονόμηση πόρων και προστασία του βασικού τουριστικού προϊόντος».

Να προσθέσω επίσης ότι η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, μέσω της εφαρμογής στην Ελλάδα των γνωστών διεθνών προγραμμάτων «ΓΑΛΑΖΙΕΣ ΣΗΜΑΙΕΣ» και «GREEN KEY», στηρίζει την αειφόρο διαχείριση των ακτών και των επιχειρήσεων τουρισμού και θεωρείται σημαντικός παράγων προώθησης του πράσινου τουρισμού στην Ελλάδα».

Πληροφορίες για το Συνέδριο μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα www.hospitalitynext.gr

Ενημερωτική ημερίδα στις Ροβιές Ευβοίας

Η Εταιρία κλήθηκε από την Ένωση Ελληνικών Τουριστικών Καταλυμάτων Λίμνης-Ροβιών Ευβοίας να παρουσιάσει στους τοπικούς φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό τα προγράμματα Γαλάζιες Σημείες και Green Key στο πλαίσιο μιας ειδικής ημερίδας.

Με πρωτοβουλία της κας Μαρίας Βαλλή, του Αγροτουριστικού Ξενώνα «Ελαιώνας», και με προσωπική της φροντίδα, πραγματοποιήθηκε, το απόγευμα της 14ης Νοεμβρίου στο Δημοτικό Σχολείο Ροβιών, η ημερίδα με θέμα «Τουρισμός που δεν πληγώνει το περιβάλλον». Η ανταπόκριση των τοπικών παραγόντων, ιδιωτών και εκπροσώπων της Περιφέρειας, του Δήμου και άλλων φορέων υπήρξε πολύ ικανοποιητική και η αίθουσα του Σχολείου ήταν κατάμεστη.

Εκτός της ΕΕΠΦ, η οποία εκπροσωπήθηκε από τον γράφοντα, που παρουσίασε την Εταιρία και τις Γαλάζιες Σημείες και τον Σεραφείμ Χατζησκάκη, που παρουσίασε το Green Key, μίλησαν ο κ. Λεωνίδας Μπαμπάνης της North Events, η Ρούλα Τρίγκου της Ορνιθολογικής, ο Κίμων Παπαδημητρίου, μέλος της Ελληνικής Εταιρίας Ακουστικής Οικολογίας, ο κ. Γιώργος Φαρφαράς του Εθνικού Συντονιστικού Κέντρου για το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ποδηλατικών Διαδρομών Euro Velo, ο κ. Βρασίδης Ρενιέρης, διευθυντής του ξενοδοχειακού τομέα της Coco Mat και άλλοι. Ακολούθησαν ερωτήσεις παρευρισκομένων και δόθηκαν οι δέουσες απαντήσεις.

Η συζήτηση συνεχίστηκε στο δείπνο που προσφέρθηκε στους προσκεκλημένους ομιλητές, στις Ροβιές και ανταλλάχθηκαν σε φιλική ατμόσφαιρα ειδικότερες πληροφορίες για τα θέματα κοινού ενδι-

αφέροντος. Για την Εταιρία οι επαφές που έγιναν σε προσωπικό επίπεδο υπήρξαν χρήσιμες και ευελπιστούμε να υπάρξει θετική συνέχεια.

Την επομένη, πριν από την αναχώρηση για την Αθήνα και παρά το βροχερό καιρό, η κα Βαλλή μας ξενάγησε στο οικογενειακό κτήμα «Ελαιώνας» όπου, μεταξύ άλλων, εξαιρετικό ενδιαφέρον είχαν τα μερικά διατηρούμενα ελαιόδεντρα τεραστίων διαστάσεων που πρέπει να χρονολογούνται από χιλιετίες και πάνω.

Οφείλονται ιδιαίτερες ευχαριστίες στην κυρία Μαρίνα Βαλλή για την επιτυχημένη προσωπική της προσπάθεια, καθώς και στην ίδια και το σύζυγό της για τη άψογη φιλοξενία μας στον Ξενώνα «Ελαιώνας» (www.eleonashotel.gr).

Λεωνίδας Κόλλας

Αναθεωρήσεις στη συστηματική κατάταξη των Παιωνιών της Ελλάδας

Το φθινόπωρο του 2012 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Μίλητος» και το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας το βιβλίο των W. Stearn, P. Davis και Kit Tan **Παιώνιες στην Ελλάδα – Ταξινομική και ιστορική μελέτη του γένους Paeonia**.

Το νέο αυτό βιβλίο για τις Παιώνιες είναι ουσιαστικά έργο της καθηγήτριας Kit Tan, από το Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης, ειδικής στην Ελληνική χλωρίδα και επιστημονικής συμβούλου του Μουσείου Γουλανδρή, η οποία υπήρξε μαθήτρια και βοηθός των εκλιπόντων W. Stearn και P. Davis.

Με το βιβλίο αυτό η κα Kit Tan έρχεται να ανατρέψει αρκετά, γύρω από το ζήτημα της συστηματικής κατάταξης των Παιωνιών της χώρας μας, έπειτα από μελέτη πολλών δειγμάτων από την Ελλάδα και από τις γειτονικές χώρες.

Οι αλλαγές που έγιναν είναι οι εξής:

1. Η μέχρι τώρα νομιζόμενη ως *Paeonia mascula* subsp. *russi*, από τα Ιόνια νησιά και την Ακαρνανία, αποδείχθηκε πως είναι η *Paeonia corsica* που επανεμφανίζεται στην Σαρδηνία και στην Κορσική. Η *Paeonia mascula* subsp. *russoi* (και όχι *russi*) φυτρώνει μόνο στη Σικελία και στη Νότια Ιταλία.

2. Η ως τώρα θεωρούμενη ως *Paeonia mascula*

subsp. *triternata* από το όρος Μενοίκιο της Δράμας διαπιστώθηκε ότι είναι η *Paeonia daurica* subsp. *daurica*, κοινή στα Βαλκάνια και στη Δυτική Ασία, μέχρι το Ιράκ.

Όσον αφορά στα άλλα είδη των Παιωνιών της χώρας μας δεν υπάρχει άλλη αλλαγή στην ταξινομική τους κατάταξη.

Το βιβλίο περιλαμβάνει τις γνωστές έγχρωμες απεικονίσεις των Παιωνιών της Ελλάδας, έργα της κας Νίκης Γουλανδρή καθώς και ένα σκίτσο της *Paeonia daurica* subsp. *daurica*.

Στο βιβλίο υπάρχουν, εκτός από τις εικόνες, και λεπτομερείς χάρτες με την εξάπλωση όλων των ειδών και υποειδών του γένους Παιώνια στην Ελλάδα.

Τα κεφάλαια του βιβλίου είναι τα εξής: Ιστορική εισαγωγή-Η ονομασία Παιώνια. Μυθολογία. Η Παιώνια κατά Διοσκουρίδη. Φαρμακευτική φήμη. Η Παιώνια κατά τον Πλίνιο, 15ος αιώνας, 16ος αιώνας, 17ος αιώνας και 18ος αιώνας. 19ος αιώνας και 20ος αιώνας. Γενική μορφολογία. Γενική γεωγραφική εξάπλωση. Ταξινομική κατάταξη των Ελληνικών ειδών. Καλλιέργεια.

Ένα βιβλίο που αξίζει να αποκτήσετε ή να το κάνετε δώρο. Θα το βρείτε στο Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, στις εκδόσεις Μίλητος και σε όλα τα καλά βιβλιοπωλεία.

Γιώργος Σφρίκας

Βιβλιοπωλείο της ΕΕΠΦ

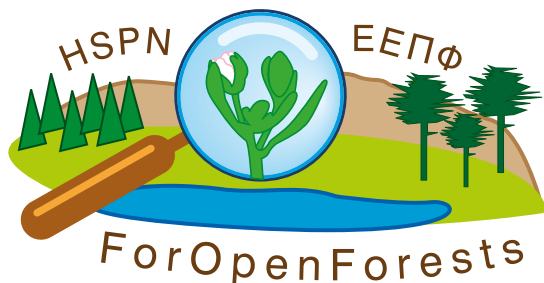
Ελλάδα. Η χώρα της ποικιλότητας. Νίκος Πέτρου. Δεμένο 29x29cm, 372 σελ.	€60
Διατίθεται ξεχωριστά σε ελληνική και σε αγγλική έκδοση.	(για τα μέλη €55)
Δαδιά, Νίκος Πέτρου	€12
Κερκίνη, Νίκος Πέτρου	€12
Οι πεταλούδες της Ελλάδας, Λάζαρος Παμπέρης, 768 σελ.	€85
Χρώματα του Δάσους ΡΟΔΟΠΗ, Νίκος Πέτρου - Κώστας Βιδάκης, 342 σελίδες	€60
Ορχιδέες Της Ελλάδας, Νίκος Πέτρου - Μαρία Πέτρου - Μάριος Γιαννακούλιας, 320 σελ.	€60
100 Ενδημικά φυτά της Ελλάδας, Σωτήρης Αλεξίου (ελληνικά & αγγλικά)	€20
Η Φυσική Κληρονομιά μας, Αξία - Προστασία, Πρακτικά Συνεδρίου και Λεύκωμα, 160 σελ.	€25
Φυτά σε αρχαία ελληνικά νομίσματα, Hellmut Baumann, 80 σελ., δεμένο	€20
Οι προστατευόμενες περιοχές Natura 2000 στην Ελλάδα, Γιώργος Σφήκας, 200 σελ.	€25
Οδηγοί Πρεσπών, Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, βιβλίο + 4 χάρτες	€22
Η ζωή στις Ελληνικές Θάλασσες και τη Μεσόγειο, 248 σελ.	€22
Τα Ψάρια της Ελλάδας, Δαυίδ Δημήτρης Κουτσογιαννόπουλος	€20
Γεωλογική Κληρονομιά, Καλειδοσκόπιο, 102 σελ. + cd.	€17
Ανακαλύπτοντας την Πικροδάφνη (για μέλη της ΕΕΠΦ και δημότες Αγίου Δημητρίου ειδική τιμή €7)	€12
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Γένους Θηλυκού, Αντιόπη Φραντζή, Εκδ. Χρ. Δάρδανος	€12
Ecotouristic Guide of Greece, George Sfikas & Grigoris Tsounis	€10
Flowers of Greece, George Sfikas	€10
Φυτά, Γιατριά, Χαρά του νου και του κορμιού, 48 σελ.	€6
Διατηρώντας τη φύση, διατηρείς την ζωή, Βασικές έννοιες βιολογίας - οικολογίας, Μελετώ τα φυτά, Σπερματοφύτα, Μαρία Ρουσομουστακάκη, 56 σελ.	€6
Τα ψάρια του Αμβρακικού, Φώτης Περγαντής, 28 σελ.	€5
Το ποτάμι που σταμάτησε να κυλά, Χρυσάνθη Τσιαπαλή	€5,50
Θεόφραστος της Ερεσού, Suzanne Amigues, 56 σελ.	€10

Εκτός από τα βιβλία, από τα γραφεία μας μπορείτε επίσης να προμηθευτείτε μια σειρά οικολογικών προϊόντων **γραφικής ύλης** για παιδιά και μεγάλους, **ευχετήριες κάρτες** με εξαιρετες φωτογραφίες με θέμα πουλιά, πεταλούδες, φυτά και μανιτάρια (€5), καθώς και το σήμα της Εταιρίας, με το έμβλημά της, τον **Κρητικό Αίγαγρο** (€5 απλό ή €10 σε ασήμι).

LIFE11 NAT/GR/1014

Το έργο LIFE11 NAT/GR/1014 της Εταιρίας μας μπήκε στο δεύτερο χρόνο του και η υλοποίησή του συνεχίζεται κανονικά και σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα.

Στο πλαίσιο των προπαρασκευαστικών Δράσεων Α.1-Α.7 έγιναν οι τελευταίες επισκέψεις της χρονιάς στο πεδίο για την καταγραφή των φυτοκοινωνιών και της χλωριδικής σύνθεσης σε θέσεις ενδιαφέροντος τόσο στον Εθνικό Δρυμό Οίτης όσο και στο Όρος Καλλίδρομο. Παράλληλα προχωρά η επεξεργασία και αξιολόγηση των συγκεντρωμένων ερευνητικών και προετοιμάζονται οι σχετικές αναφορές.

Στο διάστημα αυτό επίσης εγκαταστάθηκαν (Δράση Α.2) και οι δύο μετεωρολογικοί σταθμοί που προβλέπονταν, ο ένας στη θέση Γρεβενό της Οίτης, σε υψόμετρο 1.896 μέτρων και ο δεύτερος στη θέση Γραβιά του Καλλιδρόμου, σε υψόμετρο 998 μέτρων. Οι σταθμοί ήδη λειτουργούν και στέλνουν μετεωρολογικές μετρήσεις σε πραγματικό χρόνο (real time), μέσω του δι-

κτύου GPRS της εταιρίας κινητής τηλεφωνίας Vodafone, η οποία ευγενικά μας παραχώρησε και τη φιλοξενία του σταθμού στις εγκαταστάσεις της στο Καλλίδρομο. Η Vodafone υποστηρίζει το έργο παρέχοντας δωρεάν τις συνδέσεις των δύο σταθμών για τουλάχιστον ένα χρόνο, και την ευχαριστούμε θερμά. Τα λογισμικά επικοινωνίας των δύο σταθμών εγκαταστάθηκαν στον server του Τμήματος Γεωλογίας του ΕΚΠΑ, όπου τα δεδομένα συγκεντρώνονται, αναλύονται και αξιολογούνται από την επιστημονική ομάδα του έργου και αναμένεται να δώσουν τις απαραίτητες επιστημονικές πληροφορίες για το μικροκλίμα των δύο περιοχών.

Η Δράση Α.8 ξεκίνησε σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, υπό τον συντονισμό της Εταιρίας μας, και ήδη παραδόθηκαν οι πρώτες προδιαγραφές για τα έργα που πρόκειται στη συνέχεια να υλοποιήσει η Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (κατασκευή υποδομών, συντήρηση μονοπατιών, κ.ά.). Για την εκπόνηση αυτών των προ-

διαγραφών πραγματοποιήθηκαν πολλές συναντήσεις, τόσο μεταξύ της ομάδας του έργου όσο και με φορείς της περιοχής (Διεύθυνση Δασών Φθιώτιδας, Δασαρχείο, Πυροσβεστική, Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Οίτης, κ.ά.).

Στο πλαίσιο της Δράσης Α.9 είχαμε μια σημαντική εξέλιξη αυτή την περίοδο. Ο ορνιθολόγος Χαράλαμπος Αλιβιζάτος, κατά τη διάρκεια της προγραμματισμένης μηνιαίας εξόρμησής του στη Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) της Οίτης επισκέφτηκε, στις 6/11/2013, την περιοχή που είχε παρατηρηθεί πιο πρόσφατα ο Αιγωλιός (το 2010 από τον Α. Χριστόπουλο). Μια και ο Αιγωλιός δραστηριοποιείται κυρίως με το σκοτάδι, μόλις άρχισε να σουρουπώνει έβαλε το μαγνητόφωνο στο αυτοκίνητο να παίζει το «τραγούδι» του, αλλά χωρίς ανταπόκριση. Στο τρίτο σημείο που δοκίμασε, κοντά στο δασοόριο, σε υψόμετρο περίπου 1.850 μ., και λίγο μετά τις 19.00, ακούστηκε σαν απάντηση το κάλεσμα του Αιγωλιού, δύο φορές. Συνέχισε να παίζει το τραγούδι με διαλείμματα (για να ακούσει καλύτερα) και το κάλεσμα-απάντηση ακούστηκε συνολικά πέντε φορές. Μπορούμε λοιπόν να πούμε με βεβαιότητα ότι ο Αιγωλιός υπάρχει ακόμη στην Οίτη, θα χρειαστεί όμως αρκετή δουλειά για να μπορέσει να γίνει κάποια

Το έργο συγχρηματοδοτείται από το χρηματοδοτικό μέσο LIFE της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ευχαριστούμε θερμά τη VODAFONE, υποστηρικτή του έργου LIFE11 NAT/GR/1014, ForOpenForests.

εκτίμηση του πληθυσμού του, και αυτό θα απασχολήσει το επόμενο διάστημα τον ορνιθολόγο μας.

Το τελευταίο τρίμηνο του 2013 ερευνητές του ΑΡΚΤΟΥΡΟΥ επισκέφτηκαν την περιοχή δύο φορές στο πλαίσιο των Δράσεων Α.10 και C.9 και πραγματοποιήσαν συναντήσεις με κτηνοτρόφους και φορείς της περιοχής με σκοπό τη συλλογή συμπληρωματικών στοιχείων για εμφανίσεις αρκούδας. Αναφέρθηκε παρουσία αρκούδας στα τέλη Αυγούστου-αρχές Σεπτεμβρίου στην περιοχή του Νεοχωρίου και τον Οκτώβριο κοντά στην Καστανιά.

Σε μια από τις επισκέψεις αυτές έγινε και διανομή κουταβιών ελληνικού ποιμενικού σε κτηνοτρόφους της περιοχής. Συγκεκριμένα την 1η Νοεμβρίου, δόθηκαν 12 κουτάβια ελληνικού ποιμενικού σε κτηνοτρόφους στα χωριά Ζηλευτό, Σπερχειάδα, Καινούργιο, Ηράκλεια, Ελευθεροχώρι, Αργυροχώρι, Γραμμένη, Τρίλοφο και Καστανιά. Στην παράδοση των κουταβιών παρευρέθηκε ο πρόεδρος του Συλλόγου Κτηνοτρόφων νομού Φθιώτιδας, κος Αθανάσιος Ασπρουλάκης, και υπήρξε συνεχής επικοινωνία και συνεργασία με τον Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Οίτης.

Στο διάστημα αυτό συνεχίστηκε η συμπλήρωση ερωτηματολογίων στο πλαίσιο της Δράσης Α.11. Σε αυτό βοήθησε πολύ η ανάρτηση των ερωτηματολογί-

ων στην ιστοσελίδα του έργου. Επίσης ολοκληρώθηκαν οι συνεντεύξεις στην τοπική κοινωνία και έχει ξεκινήσει η αξιολόγηση τόσο των ερωτηματολογίων όσο και των συνεντεύξεων.

Ο γράφων παρουσίασε το έργο στο Συμπόσιο MEDITERRANEAN AGROECOLOGY AND ORGANIC AGRICULTURE and II INTERNATIONAL CONFERENCE "BIOCÍTRICS", που οργανώθηκε στην Βαλένθια της Ισπανίας από τις 2 μέχρι τις 5 Οκτωβρίου, στο πλαίσιο της έκθεσης Vegetal World. Συμμετείχαν ειδικοί στην αγροοικολογία από τις χώρες της Μεσογείου.

Στις 10 Οκτωβρίου οργανώθηκε ενημερωτική ημερίδα για τους κτηνοτρόφους των δύο περιοχών στο χωριό Μπράλος.

Στις 20 Νοεμβρίου έγινε στη Λαμία η δεύτερη συνάντηση της Επιτροπής Ενδιαφερομένων Μερών. Σε αυτή παρουσιάστηκαν σε εκπροσώπους υπηρεσιών, φορέων, συλλόγων, οργανώσεων, του Φορέα Διαχείρισης της Οίτης και της τοπικής αυτοδιοίκησης οι προτεινόμενες προδιαγραφές για τις υποδομές και τα έργα που θα γίνουν από την περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Ακολούθησε γόνιμη συζήτηση και καταγράφηκαν όλες οι απόψεις ώστε να συνυπολογιστούν στη διαμόρφωση των τελικών προδιαγραφών.

Στις 27 Νοεμβρίου, πραγματοποιήθηκε συνάντηση στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαί-

δευσης Στυλίδας σχετικά με την υλοποίηση της Δράσης Ε.1. Την Εταιρία μας εκπροσώπησαν οι ειδικοί σε θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Αλεξία Νικηφοράκη και Σταμάτης Σκαμπαρδώνης μαζί με τον γράφοντα Συντονιστή του έργου.

Ολοκληρώθηκε ο σχεδιασμός και το περιεχόμενο του φυλλαδίου και της αφίσας του έργου, τα οποία προβλέπεται να τυπωθούν σύντομα, σε δύο γλώσσες (Ελληνικά και Αγγλικά).

Τέλος, προχωρεί η προετοιμασία ημερίδας που θα πραγματοποιηθεί στις 18 Ιανουαρίου στην Αμφίκλεια Φθιώτιδας, σε συνεργασία με το Δήμο Αμφίκλειας-Ελάτειας.

Χρήστος Γεωργιάδης

Η περιοχή όπου εντοπίστηκε ο Αιγωπιδός

Γαλάζιες Σημαίες

Ετήσια συνάντηση Εθνικών Χειριστών 2013

Φέτος, η ετήσια συνάντηση των Εθνικών Χειριστών του Προγράμματος «Γαλάζιες Σημαίες» πραγματοποιήθηκε στο Cancun του Μεξικού στις 22 και 23 Οκτωβρίου. Η οργάνωση Pronatura που χειρίζεται το Πρόγραμμα εκεί, φρόντισε ώστε η διαμονή μας στο Μεξικό να μας μείνει αξέχαστη.

Στη συνάντηση συμμετείχαν εκπρόσωποι των Περιβαλλοντικών Οργανώσεων που υλοποιούν το Πρόγραμμα από 35 χώρες του κόσμου. Συμμετείχαν επίσης ο Πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής Κρίσεων Γαλάζιων Σημαιών, Malcolm Powell, ο Διευθυντής του FEE, Finn Bolding-Thomsen και η Υπεύθυνη Συντονισμού του Διεθνούς Προγράμματος, Sophie Bachet.

Η συνάντηση ξεκίνησε με μια εντυπωσιακή επίσημη τελετή καλωσορίσματος, στην οποία παραβρέθηκαν πολλοί επίσημοι εκπρόσωποι του κράτους του Μεξικού, τονίζοντας τη μεγάλη σημασία που έχει το πρόγραμμα για τη χώρα τους!

Το Διεθνές Συντονιστικό Γρα-

φείο ενημέρωσε τους Εθνικούς χειριστές για τα πεπραγμένα της χρονιάς που πέρασε (τις νέες χώρες που υλοποιούν το Πρόγραμμα, τις εξελίξεις, τις καταγγελίες και τις επιθεωρήσεις). Παρουσιάστηκε επίσης και η νέα εφαρμογή του Προγράμματος για κινητά Smartphones και Android, στην οποία παρουσιάζονται όλες οι βραβευμένες με τη Γαλάζια Σημαία ακτές και μαρίνες του κόσμου.

Τα θέματα στα οποία δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση κατά τη συνάντηση ήταν τα κριτήρια που αφορούν στην ασφάλεια των λουομένων, καθώς και οι προσφερόμενες υπηρεσίες για τα ΑΜΕΑ σε μια βραβευμένη ακτή. Το θέμα αυτό, και η πιθανότητα βελτίωσης των συγκεκριμένων κριτηρίων, συζητήθηκε εκτενώς και στις ομάδες εργασίας. Στις ομάδες εργασίας ανταλλάχθηκαν σκέψεις, ιδέες και πρακτικές που οδηγούν στην καλύτερη εφαρμογή του Προγράμματος. Παρουσιάστηκαν επίσης καλές πρακτικές από όλες τις χώρες για ακτές και μαρίνες, με στόχο να δημιουργηθεί ένας οδηγός που θα δίνεται στους διαχειριστές. Για ακόμα

μια χρονιά, η παρουσία συμμετεχόντων από τόσες διαφορετικές χώρες έκανε τις συζητήσεις εξαιρετικά ενδιαφέρουσες! Στη συνάντηση έγιναν δύο παρουσιάσεις από την Ελλάδα που συγκέντρωσαν πολύ θετικά σχόλια για τις δράσεις του προγράμματος στη χώρα μας.

Τη δεύτερη μέρα είχαμε την ευκαιρία να συμμετάσχουμε, μαζί με μικρούς μαθητές ενός τοπικού σχολείου, σε εργαστήρια περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τονίζοντας για ακόμα μια φορά την ισχυρή αξία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο Πρόγραμμα. Στη συνέχεια επισκεφθήκαμε όλοι μαζί την πλησιέστερη στο ξενοδοχείο μας βραβευμένη με τη Γαλάζια Σημαία ακτή Playa Delfines όπου βγάλαμε ομαδική φωτογραφία μαζί με τους μαθητές, ενώ ακολούθησε επί του πεδίου αξιολόγηση της ακτής, όπου και διαπιστώθηκε η πληρότητα εφαρμογής των κριτηρίων.

Το Πρόγραμμα απευθύνεται σε Δήμους και συνεργαζόμενους ιδιώτες φορείς που διαχειρίζονται οργανωμένες ακτές και μαρίνες σε 40 χώρες. Εθνικός χειριστής του Προγράμματος στην Ελλάδα είναι η ΕΕΠΦ. Για να απονεμηθεί η «Γαλάζια Σημαία», απαιτούνται καθαρή θάλασσα και ακτή, άρτια οργάνωση και καλές υπηρεσίες, ασφάλεια λουομένων και επισκεπτών, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και προσαρμογή της ακτής και του παράκτιου χώρου.

Η διήμερη συνάντηση έκλεισε με επίσημο δείπνο όπου όλοι είχαμε τη χαρά να δούμε παραδοσιακούς Μεξικάνικους χορούς και να απολαύσουμε την παρέα των φίλων μας από διάφορα μέρη του κόσμου.

Την επόμενη ακολούθησε μια προαιρετική εκδρομή στον αρχαιολογικό χώρο του Tulum, όπου ενημερωθήκαμε για τον πολιτισμό των Maya. Η εκδρομή μας βέβαια διακόπηκε λίγο απότομα από μια ισχυρή βροχόπτωση, η οποία όμως δεν μείωσε καθόλου το κέφι όλων μας. Στη συνέχεια, και αφού ο καιρός βελτιώθηκε, επισκεφθήκαμε την ακτή Playa del Carmen όπου όλοι είχαν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τοπικές γούστεις, να αγοράσουν ενθύμια και ότι άλλο επιθυμούσαν.

Το ιδιαίτερα καλό κλίμα συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων και η πολύ ζεστή φιλοξενία των διοργανωτών οδήγησαν σε μια συνάντηση Εθνικών Χειριστών πλούσια σε εμπειρίες και ευχάριστες στιγμές!

Είμαστε στην πολύ ευχάριστη θέση να ανανεώσουμε το ραντεβού μας της επόμενης χρονιάς, τον Οκτώβριο στην Κρή-

τη και πιο συγκεκριμένα στα Χανιά, όπου με την υποστήριξη του Δήμου Χανίων και της τοπικής Ένωσης Ξενοδόχων θα πραγματοποιηθεί η συνάντηση των Εθνικών Χειριστών του Προγράμματος «Γαλάζιες Σημαίες»!

Δαρεία-Νεφέλη Βουρδουμπά

Υπεύθυνη συντονισμού προγράμματος Γαλάζιες Σημαίες

Η έναρξη της υποβολής των αιτήσεων συμμετοχής στο πρόγραμμα Green Key 2014 σηματοδοτεί τη νέα περίοδο λειτουργίας του προγράμματος. Οι προβλέψεις για την επόμενη χρονιά είναι ιδιαίτερα αισιόδοξες.

Παρουσίαση του προγράμματος θα βρείτε και στον ιστοχώρο της εταιρίας μας στη διεύθυνση <http://www.eepf.gr/thegreenkey>. Τον πλήρη κατάλογο των Ξενοδοχειακών μονάδων που βραβεύονται με το σήμα οικολογικής ποιότητας The Green Key μπορείτε να τον βρείτε στη διεύθυνση <http://www.eepf.gr/thegreenkey/awards>

Τους τελευταίους μήνες μας δόθηκε η ευκαιρία να επικοινωνήσουμε με τους Ξενοδόχους μέσω των επθεωρήσεων, των ημερίδων και των εκπαιδευτικών σεμιναρίων και να διαπιστώσουμε ότι το Green Key κερδίζει συνεχώς έδαφος στη συνείδηση των επαγγελματιών.

Στους στόχους της Εταιρίας για το 2014, συμπεριλαμβάνεται η ανανέωση του διαδικτυακού χώρου με περισσότερες πληροφορίες και εφαρμογές, η καθιέρωση της ηλεκτρονικής υποβολής των αιτήσεων συμμετοχής στα πρότυπα του προγράμματος Γαλάζιες Σημαίες, η ενίσχυση της εξωστρέφειας του προγράμματος και η σύσφιξη των σχέσεων με τους συνεργάτες μας.

The Green Key

Η προσπάθεια επίτευξης των επιμέρους στόχων πραγματοποιείται πάντα υπό το πρίσμα διατήρησης και ενίσχυσης της ποιότητας των συμμετοχών, που για την ομάδα διαχείρισης του προγράμματος και την ίδια την Εταιρία αποτελεί αδιαπραγμάτευτο όρο.

Σεραφείμ Χατζησκάκης
Υπεύθυνος συντονισμού προγράμματος Green Key

«Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν»

Φύση χωρίς Σκουπίδια

Έκθεση δημιουργιών από ανακυκλώσιμα / «άχρηστα» υλικά - Τέχνη από σκουπίδια. Εκδήλωση με Βιωματικά Εργαστήρια.

Οι λέξεις **Reduce Reuse Recycle** – τα **3 R**– είναι γνωστές στους περισσότερους. **Μείωση** απορριμμάτων, **Επαναχρησιμοποίηση** υλικών και αντικειμένων και **Ανακύκλωση** είναι έννοιες και πρακτικές που ευτυχώς έχουν μπει πια στη ζωή μας.

Upcycle και **Trash art** είναι λέξεις λιγότερο γνωστές σε όσους δεν ασχολούνται σοβαρά με την αντιμετώπιση της σπατάλης των υλικών. Εισάγουν την έννοια και την πρακτική της επαναχρησιμοποίησης υλικών και αντικειμένων με ταυτόχρονη αναβάθμισή τους. Από «άχρηστα» υλικά και αντικείμενα δημιουργείται κάτι χρήσιμο, κάτι νέο, κάτι όμορφο. Από «σκουπίδια», με φαντασία και ευαισθησία, δημιουργούνται έργα τέχνης.

Στο πλαίσιο του Εθνικού Δικτύου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Φύση χωρίς Σκουπίδια», στις 19-20 Οκτωβρίου 2013 πραγματοποιήθηκε **Εκδή-**

λωση Ευαισθητοποίησης με αντικείμενο την επαναχρησιμοποίηση – ανάδειξη παλιών αντικειμένων και ανακυκλώσιμων υλικών. Η εκδήλωση φιλοξενήθηκε στη ΧΑΝ Αθηνών. Περιελάμβανε Έκθεση Δημιουργιών από «σκουπίδια» και Βιωματικά Εργαστήρια. Είχε μεγάλη επιτυχία και, κυρίως, ζεστή ατμόσφαιρα, χαρούμενη συνεργασία μεταξύ εμπυχωτών και εκπαιδευτικών, μαθητών και κοινού.

Έκθεση δημιουργιών από «σκουπίδια»

Τα έργα είχαν κατασκευαστεί από μαθητές με την υποστήριξη των εκπαιδευτικών τους. Σχεδόν όλα ήταν εξαιρετικά. Τόσο για τη φαντασία όσο και για το αποτέλεσμα. Το πρόβλημα ήταν ποια να διαλέξεις για βράβευση! Επιλέχθηκαν και συμμετείχαν έργα μαθητών από 67 σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Η Έκθεση παρέμεινε ανοικτή για το κοινό έως τις 10 Νοεμβρίου.

Δόθηκαν 6 βραβεία (3 για την Α/θμια και 3 για την Β/θμια). Το 1^ο βραβείο πήρε το

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΙΛΙΟΜΟΔΙΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ για το έργο «Ανανεώστε παλιά έπιπλα και αντικείμενα». Το 2^ο βραβείο μοιράστηκαν το **ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ** για το έργο «Ανακυκλωσοπολιτεία» και το **7^ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΑΧΑΡΝΩΝ** για το έργο «Μια μέρα στο...νησί των καπακίων». Το 3^ο βραβείο δόθηκε στο **95^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ** για το έργο «One step forward to save the earth». Στη Β/θμια Εκπαίδευση το 1^ο βραβείο δόθηκε στο **2^ο ΕΠΑΛ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ** για το έργο «Ιστοφόρο». Το **1^ο ΕΠΑΛ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ** για το έργο «Μόδα και Ανακύκλωση» και το **ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΣΤΡΟΥΣ** για το έργο «Trash baby dress», μοιράστηκαν το 2^ο βραβείο. Το 3^ο βραβείο δόθηκε στο **10^ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ** για το έργο «Ρομπότ».

Βιωματικά Εργαστήρια

Το Σάββατο 19 Οκτωβρίου, στα Βιωματικά Εργαστήρια συμμετείχαν 60 Εκπαιδευτικοί και 70 μαθητές από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Την Κυριακή 20 Οκτωβρίου έγιναν Εργαστήρια για το κοινό, για γονείς και παιδιά.

Μικροί και μεγάλοι, εθελοντές εμπυχωτές και «εκπαιδευόμενοι», γέμισαν τους χώρους των εργαστηρίων. Σε χαρούμενες παρέες δούλεψαν με κέφι και φαντασία μετατρέποντας σκουπίδια

Στόχος του Δικτύου «Φύση χωρίς σκουπίδια» είναι η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την καλύτερη διαχείριση των απορριμμάτων και για τη διατήρηση ενός καθαρού και πολιτισμένου περιβάλλοντος. Χορηγός του Δικτύου και της δράσης είναι η **ALPHA BANK**, την οποία ευχαριστούμε θερμά.

σε χριστουγεννιάτικα στολίδια, λουλούδια, τσάντες, κοσμήματα, χρηστικά και διακοσμητικά αντικείμενα.

Τα Εργαστήρια περιελάμβαναν:

- Κατασκευές από χαρτοπολλό, πλαστικές σακούλες, πλαστικά μπουκάλια, καπάκια μπουκαλιών, CDs κ.ά.
- Δημιουργία πάζλ με θέματα του «Φύση Χωρίς Σκουπίδια» κ.ά., από καπάκια μπουκαλιών
- Χριστουγεννιάτικες κατασκευές
- Κατασκευή διακοσμητικής κουκουβάγιας
- Δημιουργίες από Lego και γραφική ύλη.

Το **εισιτήριο εισόδου** για τα Εργαστήρια ήταν μια τσάντα με «σκουπίδια».

Χορηγός της Εκδήλωσης, όπως και του Δικτύου «Φύση Χωρίς Σκουπίδια», ήταν η ALPHA BANK.

Μαρία Ρουσομουστακάκη

Οργανωτική Επιτροπή

Βασιλοπούλου Σμαράγδα
Θεοδωρίκα Χριστίνα
Κοσμίδης Παύλος
Παπαζήση Χριστίνα
Ρουσομουστακάκη Μαρία

Υποστηρικτική Επιτροπή

Αγγέλη Αλεξάνδρα
Βουρδουμπά Δαρεία-Νεφέλη
Καινούργιου Σοφία
Κόλλα Ηρώ
Νικηφοράκη Αλέξια
Συμεωνίδου Μαρία
Τρουλιανού Μαρία

Εθελοντές

Αποστόλου Σάντρα
Κανέλλου Μαρίτα
Καμουριδίου Κατερίνα
Μπαλάφα Ελένη
Παπαθέου Ρωσσάνα
Ρουσομουστακάκη Άννα
Συρίγου Ματούλα
Χριστοδούλου Ντόρα

Νέοι Δημοσιογράφοι για το περιβάλλον

Με την έναρξη της σχολικής χρονιάς σχολεία από όλη την Ελλάδα εντάσσονται στο δίκτυο ΠΕ «Νέοι Δημοσιογράφοι για το Περιβάλλον», συμπληρώνοντας μια απλή αίτηση συμμετοχής που μπορούν να βρουν στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης (<http://www.eepf.gr/pe/yge>).

Με την ένταξη των σχολείων στο δίκτυο, αποστέλλεται ταχυδρομικά το εκπαιδευτικό υλικό του δικτύου, το οποίο περιέχει προτάσεις και ιδέες για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων τους.

Το εκπαιδευτικό υλικό του δικτύου αποτελείται από:

- Το βιβλίο του εκπαιδευτικού «Ιδέες και προτάσεις για την υλοποίηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης»
- Το βιβλίο του μαθητή «Ιδέες και συμβουλές για Νέους Δημοσιογράφους»
- την εκπαιδευτική αφίσα του δικτύου
- την ιστοθέση: <http://www.youngreporters.org>, η οποία παρέχει μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων, εργαλείων και υπηρεσιών και η οποία ανανεώνεται κάθε χρόνο, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προσδοκίες των μελών του δικτύου. Στο δίκτυο «Νέοι Δημοσιο-

Το Δίκτυο απευθύνεται σε Γυμνάσια και Λύκεια, όπου ομάδες μαθητών, σε συνεργασία με άλλα σχολεία στην Ελλάδα, όσο και σ' άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, χειρίζονται ως δημοσιογράφοι κάποιο κοινό πρόβλημα του περιβάλλοντος, με εργαλείο επικοινωνίας το Internet.

γράφοι για το Περιβάλλον» συμμετέχουν σχολεία από 19 Ευρωπαϊκές χώρες, τον Καναδά, τη Χιλή, τη Βραζιλία, την Κίνα, το Καζακστάν, τη Νέα Ζηλανδία, το Μαρόκο και την Τουρκία. Το δίκτυο λειτουργεί σαν ένα πρακτορείο ειδήσεων, το οποίο ειδικεύεται στη διάχυση περιβαλλοντικών πληροφοριών. Σκοπός είναι η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση των μαθητών/τριών ώστε να δράσουν υπεύθυνα για τη βελτίωση, διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος.

Χριστίνα Θεοδωρίκα

Υπεύθυνη Συντονισμού Δικτύου

Στη Γειτονιά των Αρωματικών και Αρτυματικών Φυτών «Φυτά, γιατρεία – χαρά του νου και του κορμιού»

Σε συνέχεια της έκδοσης «Φυτά, γιατρεία – χαρά του νου και του κορμιού», που εκδόθηκε το 2009, στο πλαίσιο του Προγράμματος ΠΕ «Οι Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου», με πολύ κέφι ετοιμάσαμε ένα νέο υλικό με προτάσεις για Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες. Είναι σε ηλεκτρονική μορφή και απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης.

Περιλαμβάνει δραστηριότητες τόσο στο σχολικό χώρο, όσο και στο πεδίο.

Για παράδειγμα:

- **Περπατώ ... Παρατηρώ ... Καταγράφω ... Αναγνωρίζω ...** Οι μαθητές επισκέπτονται μια επιλεγμένη περιοχή και χωρίζονται σε ομάδες. Χωρίζουν την περιοχή σε τόσα τμήματα όσα και οι ομάδες. Κάθε ομάδα παρατηρεί τη βλάστηση, φωτογραφίζει, καταγράφει τα αρωματικά – αρτυματικά φυτά και στη συνέχεια τα επεξεργάζεται στην τάξη. Οι μαθητές χρησιμοποιούν αρχικά την όσφρηση και την αφή και στη συνέχεια την όραση, σε ένα **Παιχνίδι των αισθήσεων**, για να γνωρίσουν τα φυτά.
- Στη **συλλογή και ξήρανση αρωματικών και αρτυματικών φυτών** παρέχονται σχετικές οδηγίες για να διατηρήσουν τα φυτά τα αρώματα και τις ιδιότητές τους.
- Ερεθίσματα για δραστηριότητες δίνει... **ένα ταξίδι στον**

Οι «Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου» είναι Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο οποίο συμμετέχουν σχολεία όλων των βαθμίδων από όλη την Ελλάδα, τα οποία καλούνται να γνωρίσουν και να υιοθετήσουν τις μικρές ή μεγάλες πράσινες γωνιές, καταφύγια ζωής, που βρίσκονται μέσα στις πόλεις.

Οι Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου

κόσμο των αρωματικών φυτών μέσω της τέχνης.

■ Ακόμα και η βεράντα μας μπορεί να φιλοξενήσει μια μικρή γωνιά γεμάτη αρώματα και ταυτόχρονα να είναι πολύ χρήσιμη. **Ας φτιάξουμε λοιπόν το Δικό μας Αρωματικό Κήπο.**

■ Ο λαός μας εμπνεύστηκε από την ομορφιά των βοτάνων και τα τραγούδησε στα δημοτικά μας τραγούδια, σε μαντινάδες, σε στίχους μικρών και μεγάλων ποιητών. Τραγουδούμε μερικά **Τραγούδια για τα Βότανα.**

■ Τα δώρα της φύσης, το φαρμακείο της φύσης, είναι εδώ. Πολλές φορές δεν το εκτιμούμε ή απλά δεν το γνωρίζουμε. Ας ρίξουμε μια ματιά μες στα μαγικά

κουτιά του.

■ Η κουζίνα του σπιτιού μας είναι γεμάτη βαζάκια και σακουλάκια με αρωματικά, αρτυματικά φυτά. **Κρυμμένοι θησαυροί** μας περιμένουν! **Στην κουζίνα ολοταχώς...** πάρε βότανα και μπρος!

■ Και για το τέλος; **Βοτανο... Αινίγματα!**

Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να ζητήσουν το υλικό από την κ. Δαρεία-Νεφέλη Βουρδουμπά, στη διεύθυνση education@eepf.gr.

Καλή επιτυχία!

Η συγγραφική ομάδα

Καινούργιου Σοφία,

Παπαζήση Χριστίνα,

Πουρσομουστακάκη Μαρία,

Σκαμπαρδώνης Σταμάτης,

Χατζημικαήλ Μαριάννα

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Συνάντηση Εθνικών Χειριστών του Δικτύου» FYROM, Ohrid 18-20 Οκτωβρίου 2013

Τον Οκτώβριο (18- 20) πραγματοποιήθηκε στην Οχρίδα η ετήσια συνάντηση εθνικών χειριστών του προγράμματος «Οικολογικά Σχολεία» (Eco-Schools). Στη συνάντηση έλαβαν μέρος περίπου 50 εκπρόσωποι από 38 χώρες.

Το πρόγραμμα της συνάντησης και τα σημεία που συζητήθηκαν ήταν τα παρακάτω:

18 Οκτωβρίου

Αρχικά έγινε ένα καλωσόρισμα από την Lesley Jones, εκπρόσωπο του ΔΣ του FEE. Ακολούθησαν χαιρετισμοί από την εκπρόσωπο του Υπουργείου Παιδείας και τον Pece Taleski, Διευθυντή του ΟΧΟ, της αντίστοιχης με την ΕΕΠΦ οργάνωσης που είναι υπεύθυνη για το Πρόγραμμα «Οικολογικά Σχολεία», και παρουσιάστηκαν οι βασικές αρχές του προγράμματος από την

Brid Connely, Υπεύθυνη Συντονισμού του Δικτύου. Μεγάλη σημασία δόθηκε στα δεδομένα και στα στατιστικά στοιχεία (facts and figures) του προγράμματος. Τέλος παρουσιάστηκε από μέλη της ΟΧΟ η λειτουργία του προγράμματος «Οικολογικά σχολεία» στη FYROM.

Ακολούθησε ελεύθερη συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων πάνω στα εξής θέματα: Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Eco-Universities, Eco-Clubs κ.ά., Δικτύωση με άλλα Προγράμματα, Νέες Χώρες, Επέτειος για τα 20 χρόνια του Προγράμματος, Παγκόσμια Ημέρα Δράσης, 10-ετία Αειφορίας, Eco-Schools connect.

Στη συνέχεια όλοι οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες και η κάθε μια επισκέφτηκε ένα «Οικολογικό» σχολείο (Νηπιαγωγείο-Δημοτικό-Γυμνάσιο). Η ομάδα στην οποία συμμετείχε και η Ελλάδα επισκέφτηκε ένα δημοτικό σχολείο, το St.

Kliment Ohridski, όπου είχαμε την ευκαιρία να απολαύσουμε τα δρώμενα και τις παρουσιάσεις που είχαν ετοιμάσει οι μαθητές και μαθήτριες του σχολείου, καθώς και σπιτικά εδέσματα από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς του σχολείου. Οι μικροί μαθητές μας ξεπροβόδισαν με ένα πολύ χαριτωμένο δώρο από ανακυκλώσιμα υλικά, ενώ πριν την αναχώρησή μας από το σχολείο βγάλαμε όλοι μια αναμνηστική φωτογραφία.

Μετά το μεσημεριανό γεύμα στο ξενοδοχείο, οι «παιλιότερες», στα Οικολογικά Σχολεία, χώρες μοιράστηκαν με τις «νεότερες» χώρες την εμπειρία τους στο πρόγραμμα, μέσα από ένα μικρό και διασκεδαστικό παιχνίδι.

Στη συνέχεια ακολούθησαν παρουσιάσεις από εκπροσώπους της Ν.Αφρικής, της Μάλτας, της Αγγλίας, της Σκωτίας, της Ινδίας και του Μαρόκο για τη λειτουργία του προγράμματος των Οικολογικών σχολείων στις χώρες τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε η παρουσίαση από την TetraCycle, ένα Διεθνή Οργανισμό Ανακύκλωσης, που ασχολείται με την ανακύκλωση των ήδη ανακυκλωμένων υλικών.

Η συνάντηση της πρώτης μέ-

Τα «Οικολογικά Σχολεία» είναι ένα Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο οποίο συμμετέχουν σχολεία όλων των βαθμίδων από όλη την Ελλάδα, και έχει στόχο την εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών, αριωνών πολιτών, με περιβαλλοντικά προβλήματα και τη διαμόρφωση θετικής στάσης για την αντιμετώπισή τους. Είναι μάλιστα το μεγαλύτερο Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και αριθμεί περισσότερες από 50 χώρες, 5.000 τοπικά διαμερίσματα, 35.000 σχολεία (από τα οποία περισσότερα από 10.000 είναι βραβευμένα), 600.000 εκπαιδευτικούς και περισσότερους από 10.000.000 μαθητές ανά τον κόσμο. Ευχαριστούμε θερμά το John S. Fafalios Foundation, υποστηρικτή του δικτύου.

ρας έκλεισε με την παρουσίαση της διεθνούς εκστρατείας Litter Less από την υπεύθυνη της δράσης, Anna Norman. Στη ομάδα εργασίας συμμετείχαν οι χώρες που «τρέχουν» τη δράση αυτή από προηγούμενες χρονιές αλλά και φέτος, και αντάλλαξαν απόψεις και ιδέες για την καλύτερη λειτουργία της δράσης.

Η πρώτη ημέρα ολοκληρώθηκε με μια βραδινή ξενάγηση στην παλιά πόλη της Οχρίδας και με ένα εντυπωσιακό δείπνο με παραδοσιακό φαγητό και χορούς.

19 Οκτωβρίου

Η συνάντηση της δεύτερης μέρας ξεκίνησε με workshop που αφορούσε στα 7 βήματα της μεθοδολογίας του προγράμματος. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε επτά ομάδες και η κάθε μια έδωσε τις δικές της ιδέες και προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του κάθε βήματος.

Μετά το διάλειμμα ακολούθησαν τα εξής τρία workshop: 1. To be or not to be ..... large: συζητήθηκε το πώς μπορούν τα Οικολογικά σχολεία να λειτουργήσουν σε μεγάλες χώρες, καθώς

και σε χώρες με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων σχολείων.

2. Websites and communications: ανταλλάχθηκαν απόψεις για το πώς μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα η ιστοσελίδα του προγράμματος και τι άλλα εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη διαδικτυακή επικοινωνία μεταξύ των χωρών.

3. CO₂ tool/Eco-schools impact Assessment Report/Research: πώς μπορούμε να μετρήσουμε το CO₂ και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί καλύτερα το εργαλείο αυτό από τα σχολεία.

Ακολούθησε επίσκεψη στο περίφημο Μοναστήρι του Αγίου Ναούμ και στις πηγές του ποταμού Crn Drim. Σε όλους τους συμμετέχοντες προσφέρθηκε παραδοσιακό φαγητό δίπλα στον ποταμό και κάτω από τους ήχους της παραδοσιακής μουσικής. Πριν την επιστροφή μας στο ξενοδοχείο βγάλαμε μια αναμνηστική φωτογραφία στις όχθες της λίμνης της Οχρίδας, με φόντο τον ήλιο που έδυε.

Η συνάντηση της δεύτερης και τελευταίας μέρας ολοκλη-

ρώθηκε με την παρουσίαση από την Nikica Kusinikona, Διευθύντρια της Konect, των σωστών τρόπων εύρεσης χορηγών, και του πώς μπορούμε να ετοιμάσουμε μια καλή πρόταση και τι πρέπει να ζητήσουμε από τον πιθανό χορηγό.

Κλείνοντας τη συνάντηση, η Lesley Jones, εκπρόσωπος του FEE, έκανε ένα σύντομο απολογισμό, ευχαρίστησε όλους τους εκπροσώπους των χωρών που συμμετείχαν στο φετινό NOM και ιδιαίτερα την ομάδα του OXO για τη φιλοξενία και την πολύ καλή διοργάνωση.

Ο απολογισμός ήταν θετικός για όλους τους συμμετέχοντες αλλά και ο ενθουσιασμός για την πορεία του προγράμματος σε όλο τον κόσμο. Τα ωραία πράγματα όμως όπως συμβαίνει πάντοτε τελειώνουν γρήγορα. Την Κυριακή πήραμε το δρόμο της επιστροφής με πλούσιες εμπειρίες και ιδέες για τα Οικολογικά σχολεία.

*Σταμάτης Σκαμπαρδώνης
Χριστίνα Θεοδωρίκα*

ΜΑΘΑΙΝΩ ΓΙΑ ΤΑ ΔΑΣΗ

Δράση σποροφύτευσης βελανιδιάς στην Πεντέλη

Γύρω στους 200 μαθητές από 5 σχολικές μονάδες της Β' Αθήνας (από Νηπιαγωγείο μέχρι και Λύκειο) ξεχύθηκαν στην Πεντέλη την Τετάρτη 13 Νοεμβρίου 2013, κάτω από μια ωραία λιακάδα, και φύτεψαν πάνω από 5.000 σπόρους βελανιδιάς που είχαν οι ίδιοι μαζέψει τις προηγούμενες μέρες. Στη συνέχεια παρουσίασαν θεατρικά δρώμενα και παιχνίδια και τέλος τραγούδησαν και χόρεψαν! Ήταν μια απόλυτα επιτυχημένη δράση του Διεθνούς Θεματικού Δικτύου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Μαθαίνω για τα Δάση».

Τη δράση τίμησε με την παρουσία του ο Αντιδήμαρχος Δ.Κ. Πεντέλης κ. Ιωάννης Ζώης και παρακολούθησε η Project Director του Learning About Forests κ. Nina Ree-Linstad, εκπροσωπώντας το Διεθνές Συντο-

νιστικό Γραφείο (Foundation for Environmental Education-FEE) για το Πρόγραμμα «Panasonic Tree Planting». Το πρόγραμμα αυτό επιδοτεί από το 2009 δράσεις δενδροφύτευσης και σποροφύτευσης που υλοποιούνται από σχολεία που συμμετέχουν στο Διεθνές Δίκτυο «Learning about Forests».

Την παραπάνω δράση συνδιοργάνωσαν η ΕΕΠΦ, που είναι ο Εθνικός Χειριστής του Δικτύου, εκ μέρους της οποίας παρέρβησαν η Αναπληρώτρια Γενική Γραμματέας του ΔΣ κ. Αλέξια Νικηφοράκη, η Γραμματέας της Συντονιστικής Επιτροπής και πρώην Υπεύθυνη ΠΕ της ΔΠΕ Β' Αθήνας κ. Σοφία Καινούργιου, και η Υπεύθυνη Συντονισμού του Δικτύου κ. Χριστίνα Θεοδωρίκα, και η Διεύθυνση ΠΕ Β' Αθήνας, που είναι ο Συντονιστικός Φορέας του Δικτύου, διά του Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης κ. Δημητρίου Γκότζου, με τη συνεργασία της Διεύθυνσης Αναδασώσεων της Περιφέρειας Αττικής, κλιμάκιο της οποίας επέπνευσε τη δράση.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Υπεύθυνη ΠΕ της ΔΔΕ Β' Αθήνας και μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του Δικτύου κ. Βαρβάρα Πετρίδου, η οποία επίσης παρέρβη στη δράση και τον εκπρόσωπο του Συλλόγου Φίλων της Βελανιδιάς και Περιβάλλοντος «Αμαδρυάδα» κ. Μανώλη Θεοδωρίδη, που μας έφερε σπόρους και δενδρύλλια. Και φυσικά θα θέλαμε, περισσότερο από όλους, να ευχαριστήσουμε τους πρωταγωνιστές αυτής της δράσης! Τους μαθητές και τις μαθήτριες ηλικίας 5-15 ετών και τους/τις συνοδούς εκπαιδευτικούς τους. Ήταν εκπληκτικός ο

ζήλος με τον οποίο επιδόθηκαν στη δράση και πολύ ωραία τα δρώμενα που μας παρουσίασαν.

Συγκεκριμένα ευχαριστούμε για τη συμμετοχή τους τα:

1° Δημοτικό Σχολείο Ψυχικού. Εδώ οφείλουμε να κάνουμε μια ξεχωριστή αναφορά στον εκπαιδευτικό Φυσικής Αγωγής κ. Γιάννη Γερογιάννη που μας βοήθησε πάρα πολύ στη διοργάνωση, με την προσφορά χιλιάδων σπόρων, τις ιδέες του και τη μεγάλη εμπειρία του καθώς ασχολείται πολλά χρόνια και με μεγάλο ενθουσιασμό με τη σποροφύτευση βελανιδιάς και έχει κάνει με το σχολείο του πληθώρα σχετικών δράσεων και εκδηλώσεων.

6° Δημοτικό Σχολείο Κηφισιάς - Πηνελόπη Δέλτα, 1° Νηπιαγωγείο Μελισσίων και 10° Νηπιαγωγείο Χαλανδρίου, σχολικές μονάδες πρωτοπόρες στην περιβαλλοντική εκπαίδευση που είναι ενταγμένες στο Δίκτυο και συμμετέχουν σε όλες μας τις δράσεις, καθώς επίσης και τη σχολική μονάδα που εκπροσώπησε τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το **Λύκειο των Εκπαιδευτηρίων Δούκα.**

Οι μαθητές και οι μαθήτριες έδωσαν το μήνυμα ότι καρδιά της αειφορίας είναι το δάσος και καρδιά του δάσους η βελανιδιά, ένα από τα ιστορικότερα και ανθεκτικότερα δέντρα της ελληνικής φύσης!

Δημήτρης Γκότζος

Π/δρος της Σ.Ε. Δικτύου,

Υπεύθυνος Π.Ε. Β' Αθήνας

Σοφία Καινούργιου

Γραμ. της Σ.Ε. Δικτύου

πρώην Υπεύθυνη Π.Ε. Β' Αθήνας

Το «Μαθαίνω για τα Δάση» είναι ένα Διεθνές Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που έχει στόχο να ενθαρρύνει σχολεία και εκπαιδευτικούς, ώστε να συμπεριλάβουν τα δάση στις εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες, να τα πλησιάσουν οι μαθητές και να μάθουν από αυτά. Χορηγός του Δικτύου είναι το **ΙΔΡΥΜΑ ΛΕΒΕΝΤΗ**, το οποίο και ευχαριστούμε θερμά για την υποστήριξή του.

Εξόρμηση για δενδροφύτευση στην Πάρνηθα

Με πρωτοβουλία του Ντον Μάθιους, που ήταν και αρχηγός, οργανώθηκε για τα μέλη μας, το Σάββατο 9 Νοεμβρίου, εξόρμηση δενδροφύτευσης σε συγκεκριμένο χώρο της Πάρνηθας, με τη συνδρομή και καθοδήγηση εκπροσώπων του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και των υπεύθυνων του Φυτώριου.

Σημαντικό όσο και ευτυχές για την Εταιρία γεγονός ήταν η συμμετοχή πολυμελούς ομάδας φοιτητών του Τμήματος Βιολογίας του ΕΚΠΑ, με τον καθηγητή τους Γιάννη Μπαζό, που συνέβαλε σημαντικά στην αποτελεσματικότητα της προσπάθειας για τη φύτευση των ελάτων.

Η «ανάβαση» έγινε με το τελεφερίκ, από το χώρο του οποίου το πούλμαν μετέφερε τους εκδρομείς στο Φυτόριο της Πάρνηθας, όπου οι υπεύθυνοι εξήγησαν τους στόχους και τη διαδικασία της ανδάσωσης μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 2007 και απάντησαν σε σχετικά ερωτήματα.

Στη συνέχεια η ομάδα μεταφέρθηκε στο χώρο της δενδροφύτευσης. Τα στελέχη του Φορέα έδειξαν το σωστό τρόπο επιλογής του σημείου, του σκαψίματος και του φυτέματος και, με πολύ κέφι, κάτω και από τις ιδανικές καιρικές συνθήκες της ημέρας, προχώρησε με επιτυχία η φύτευση του προκαθορισμένου αριθμού ελάτων.

Του γεύματος προηγήθηκε πεζοπορία από το χώρο της δενδροφύτευσης στο Καταφύγιο Μπάφι όπου, μετά το γεύμα, περίμενε το πούλμαν για την επιστροφή στην Αθήνα. Γενική ήταν η ικανοποίηση όλων για την επιτυχία της εξόρμησης.

Οφείλουμε να εξάρουμε την εθελοντική βοήθεια της Μαρίας Καλοδίκη, που ανέλαβε να συνδράμει τον αρχηγό στην πρακτική πλευρά της διαδικασίας της εκδρομής.

Λεωνίδας Κόλλας

(φωτογραφίες Χριστίνας Νίνου, σπουδάστριας Δασοπονίας στο ΤΕΙ Καρpennσίου)

Ανατολικό Μαίναλο

Στις «ισάδες» του Τίμου Χαραλαμπόπουλου

Το ασημί πούλμαν που μας περίμενε στο Σύνταγμα ασορτί με το αδιάσπαστο γκρι του ουρανού. Χαιρετιόμαστε με τη φιλία και την οικειότητα των προηγούμενων κοινών εξορμήσεών μας και χαμογελάμε στην προοπτική της οδοιπορίας με ομπρέλες. Την ακύμαντη διαδρομή μάς κλονίζει η Μαριάνα με τη συγκίνηση της φωνής της: «Αυτή η εκδρομή είναι αφιερωμένη στον Τίμο Χαραλαμπόπουλο που έφυγε από κοντά μας...». Η μορφή ενός αληθινού άρχοντα, του στιβαρού αρκάδα με το ήθος του βράχου, την τρυφεράδα του βλασταριού και τη γενναιοδωρία του ποταμού πλανιέται ανάμεσά μας.

Κι έπειτα ήρθαν οι λέξεις, η γεωγραφία της φατμασίας. Πηγαίναμε στο Μαίναλο, την καρδιά της μυθικής Αρκαδίας και, ακολουθώντας τις διηγή-

σεις της Ζωής, είχαμε να διαλέξουμε ανάμεσα στα πρόσωπά της. Την Αρκαδία των σκληροτράχηλων πολεμιστών της Ιλιάδας, που στριμώχτηκαν στα καράβια των Αχαιών σαν μορφές σε ερυθρόμορφο αγγείο για να πάνε στην Τροία. Την Αρκαδία του τραγόμορφου θεού της φύσης, του Πάνα που κατέβηκε από το λίκνο του στο Λύκαιο όρος για να σεργιανίσει στα φαράγγια και τα πλατώματα του Μαϊνάλου, αποπλανώντας ξεστρατισμένες νύμφες με τον καλαμένιο αυλό του. Την Αρκαδία του Βιργιλίου, αυτόν τον τόπο της αγνής βουκολικής ζωής, της ήρεμης ευτυχίας σε αρμονία με την άγρια φύση. Την επιτηδευμένη Αρκαδία του Πουσέν και των συγχρόνων του, αυτήν που επίγειο παράδεισος με το στίγμα του εφήμερου, ή τέλος την Αρκαδία του Τίμου, αυτήν που κερδίζει την ελευθερία στα σκληρά μονοπάτια των μεταγωγών και των απόμερων λημεριών.

Φτάσαμε πρώτα στο καταφύγιο του Μαϊνάλου. Μια γουλιά τσάι του βουνού και θαλπωρή από ανθρώπους και αναμμένη εστία, και μετά το μονοπάτι δίπλα στο ρέμα της Αγίας Αικατερίνης. Κατηφορίζοντας, κάτω από το ψιλόβροχο, με τις ομπρέλες, τα μπατόν και τους εκδρομικούς μας σάκους περνάμε ανάμεσα σε έλατα, κρύναιους, πουρνάρια και μεγάλα ομπρελλωτά μανιτάρια. Εικόνες χριστουγεννιάτικου παραμυθιού και ανάσες μυρωμένων δέντρων μέχρι την κατάληξη του μονοπατιού στον αμα-

ξιτό. Μικρή διαδρομή μας φέρνει στη Βυτίνα, ίσα για ν' άναψουμε ένα κερι στον ασημοποίκιλο Άγιο Τρύφωνα, που χρίστηκε προστάτης οδοιπόρων της βροχής.

Εμείς είμαστε καλεσμένοι του αγριωπού Μυλάοντα, παραπόταμου του Αλφειού και γερού προμηθευτού του σε νερό, παρέα στην κοίτη του, κάτω από τη διάτρητη στέγη των ημίγυμων πλατανιών. Το μονοπάτι το είχε κανονίσει ο Τίμος, με λίγα σκαμπανεβάσματα και πολλές ισάδες, βήμα παχυλό στα πεσμένα βελανίδια και στα κοκκινωπά πλατανόφυλλα, ενώ άγνωστο πουλί κρώζει το δίχρονο διαπασών του. Τσαλαπετεινός, είπε κάποιος. Μπα, οι τσαλαπετεινοί φεύγουν το Σεπτέμβριο. Η ακοή μας οξύνεται. Ο Μυλάοντας κατακερματίζει το υδάτινο πρόσωπό του σε μικρούς και μεγάλους βράχους, οικογένειες καταρρακτών κροτούν πολυφωνικά και οι νεροσυρμές βουίζουν το ίσο. Το γεφύρι του Ζαζίου καβάλα στον Μυλάοντα και οι ερειπωμένοι νερόμυλοι, παλιοί νονοί του, συνομιλούν μαζί μας.

Τελικά το πρόσωπο της Αρκαδίας σχηματίζεται από τον ήχο των πατημάτων μας, το πρασίνισμα του βλέμματός μας, τη δροσιά στα ρουθούνια μας. Δεν μοιάζει με κανένα από τα παραπάνω πρόσωπα. Μοιάζει πιο πολύ με χώρα για απόδημους πόλεων, με πόλη χλωρίδας, ή, πιο κοντά μας, με Εταιρία της Φύσης φτιαγμένης για να μας Προστατεύει.

Ευχαριστούμε τη Μαριάννα, τη Ζωή και τη Νάσια για την τιμή που μας έκαναν να μας γνωρίσουν τον Τίμο. Η ζωή και το πνεύμα του θα μας ακολουθεί.

*Μαρίνα Βαμβακά
Φωτογραφίες Αντώνη Μπαρλαμπά*

Πρόγραμμα Εκδρομών - Ομιλιών

Πληροφορίες για τα αναλυτικά προγράμματα, το κόστος και τους όρους συμμετοχής στις εκδρομές μπορούν να βρουν τα μέλη και οι φίλοι της ΕΕΦΦ στην ιστοσελίδα μας: <http://www.eefp.gr/ekdromes-ekdiloseis>

Παρασκευή - Δευτέρα 3-6 Ιανουαρίου	Μεσολόγγι - Αιτωλικό - Ξηρόμερο - Λίμνες Οζερός & Τριχωνίδα. 4ήμερη εκδρομή Αρχηγός: Ντον Μάθιους ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Τρίτη 3 Δεκεμβρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .
Δευτέρα 20 Ιανουαρίου γραφεία ΕΕΦΦ 7:00 μ.μ.	«Λέσβος: Φυτά και Τοπία» Ομιλητής: Γιάννης Μπαζός , Διδάκτωρ Βιολογίας, Επιμελητής Βοτανικού Κήπου & Βοτανικού Μουσείου, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
Κυριακή 26 Ιανουαρίου	Εθνικός Κήπος - Ξεναγήση. Γνωριμία με το χώρο και τη μακρά κηποτεχνική ιστορία του Εθνικού Κήπου. Συνάντηση 10 π.μ. στην είσοδο επί της Λεωφ. Αραλίας. Ξεναγός: Νίκος Ταμβάκης , Γεωπόνος ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Τρίτη 7 Ιανουαρίου στη Γραμματεία της ΕΕΦΦ, κα Χριστίνα Θεοδωρίδα, τηλ. 210 322 4944 (εσвт. 104) από 13.00 έως 15.00.
Δευτέρα 3 Φεβρ. γραφεία ΕΕΦΦ 7:00 μ.μ.	«Μνήμη Τίμου Χαλαμπόουλου»
Σάββατο 8 Φεβρουαρίου	Λαύριο - Σούνιο. Ορυκτολογικό Μουσείο Λαυρίου, Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στις εγκαταστάσεις της παλαιάς Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου Αρχαιολογικός χώρος «Σούριζα», «Χάος του Κίτσου». Αρχηγός: Ντον Μάθιους , Ξεναγός: Σταύρος Ιατρού , Ενεργειακός Ηλεκτρολόγος Μηχανικός ΕΜΠ & Μηχανικός Περιβάλλοντος, τώως Δήμαρχος Κερατέας. ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 8 Ιανουαρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .
Σάββατο 22 Φεβρουαρίου	ΑΡΧΕΛΩΝ (Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας στη Γλυβάδα) - Πεζοπορία στο Νότιο Υμηττό. Αρχηγός: Ντον Μάθιους , Ξεναγός: Δημήτρης Καζάνης , Δρ. Βιολογίας, επιμελητής του Βοτανικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών και στέλεχος του Τομέα Οικολογίας και Ταξινόμικης. ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 22 Ιανουαρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .
Η ετήσια Γενική Συνέλευση 2014 της ΕΕΦΦ πραγματοποιείται οριστικά την Τετάρτη 26 Φεβρουαρίου στα γραφεία μας, Νίκης 20, 2ος όροφος. Ώρα προσέλευσης 16:30. Ώρα έναρξης: 17:00.	
Σάββατο 8 Μαρτίου	Ζήρεια - Λίμνη Στυμφαλία. Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας, Αρχαία Στύμφαλος, Μονή Ζαράκι, Χωριά Ζήρειας. Αρχηγός: Μαρίνα Δεδάκκ. ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 10 Φεβρουαρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .
Δευτέρα 10 Μαρτίου γραφεία ΕΕΦΦ 7:00 μ.μ.	«Η αξία των παραδοσιακών σπόρων και η προτεινόμενη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Αγορά και Διάθεση στην Αγορά Φυτικού Αναπαραγωγικού Υλικού. Βάσω Κανελλοπούλου , Ερευνήτρια, Δημοσιογράφος, Υπεύθυνη Διεθνών Σχέσεων Εναλλακτικής Κοινότητας «Πελίτη».
Σάββατο 15 Μαρτίου	Τατόι (Επανάληψη). Επίσκεψη & ξεναγήση 3.30 περίπου ωρών στο πρώην Βασιλικό Κτήμα Τατοίου (Δάσος Έπιαυλης & Περιβάλλον Χώρος). Μικρή πεζοπορία σε μονοπάτι της περιοχής και γεύμα. Ξεναγός: Βασίλης Κουτσαβλής , Πρόεδρος Δ.Σ. των «Φίλων Κτήματος Τατοίου». Αρχηγός: Γιάννης Σπαντιδάκης ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Δευτέρα 17 Φεβρουαρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .
Σάββατο - Τρίτη 22-25 Μαρτίου	Σύρος. Μια 4ήμερη διαδρομή στο ιστορικό, πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον της Σύρας, της αρχόντισσας των Κυκλάδων, με ορμητήριο τη νεοκλασική Ερμούπολη. Θα ξεναγηθούμε, θα περπατήσουμε, θα ανακαλύψουμε και θα διασχίσουμε το νησί «απ άκρου εις άκρον». Αρχηγός: Μαρίνα Δεδάκκ. Ξεναγοί μας συριανοί ιστορικοί τέχνης, περιβαλλοντολόγοι & πεζοποροί. ▶ Δηλώσεις συμμετοχής από Δευτέρα 24 Φεβρουαρίου στο MEMNΩΝ TRAVEL .

- ▶ Τα μέλη και οι φίλοι της ΕΕΦΦ μπορούν να εγγραφούν στις εκδρομές, ανεξαρτήτως του χρόνου δημοσίευσης των προγραμμάτων, ένα μήνα πριν από την εκάστοτε ημερομηνία εκδρομής, με δήλωσή τους στο ταξιδιωτικό γραφείο **MEMNΩΝ TRAVEL**, Πανεπιστημίου 67, Αθήνα, **τηλ. 210 324 0036 & 210 324 5604**, ώρες 9.00-17.00). Για την επικύρωση της κράτησης των πολυήμερων εκδρομών η ελάχιστη προκαταβολή προσδιορίζεται σε 20€/διανυκτέρευση και κατατίθεται εντός 5 ημερών από την έναρξη των δηλώσεων. Η εξόφληση του τιμήματος των πολυήμερων εκδρομών & η πληρωμή των μονοήμερων γίνεται το αργότερο 15 ημέρες πριν την αναχώρησή τους.
- ▶ **MEMNΩΝ TRAVEL, ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ:** ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ Αρ. Λογ/σμού 155/345655-26 (ΓΟΥΝΑΡΑΣ Δ.-ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥ.), ALPHA BANK Αρ. Λογ/σμού 101 00 2310 213310 (ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥ.), ΠΕΙΡΑΙΩΣ Αρ. Λογ/σμού 6249-010-101-689, IBAN : GR96 0171 2490 0062 4901 0101 689 (ΓΟΥΝΑΡΑΣ Δ.-ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥ.)
- ▶ Σε περίπτωση ακύρωσης 15 ημέρες προ της αναχώρησης γίνεται παρακράτηση της προκαταβολής και 14 έως 0 ημέρες γίνεται παρακράτηση της συνολικής αξίας συμμετοχής, εκτός αν η θέση καλυφθεί από τυχόν λίστα αναμονής.
- ▶ Για τα μέλη μας που, για οποιονδήποτε λόγο, συμμετέχουν στις μονοήμερες εκδρομές με δικό τους μέσο, θα ορίζεται κατά περίπτωση ποσό συμμετοχής για την κάλυψη των γραμματειακών εξόδων και των παρεχόμενων εξοπλιστικών.
- ▶ Τα μέλη & οι φίλοι, που συμμετέχουν σε εκδρομές που περιλαμβάνουν πεζοπορία, ιδίως με κάποιο βαθμό δυσκολίας, οφείλουν να σταθμίζουν τις δυνάμεις τους και να απέχουν οικειοθελώς από αυτές. Για λόγους ασφάλειας, ο υπεύθυνος αρχηγός έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να κρίνει και να αποτρέψει τη συμμετοχή σε πεζοπορία ατόμων που δεν διαθέτουν την αναγκαία δυνατότητα, ή δεν έχουν τον εκάστοτε κατάλληλο ρουχισμό και εξοπλισμό.

Εγγραφές - Συνδρομές

Νέα Μέλη: Αν η θεματολογία και η ποιότητα του Περιοδικού μας σας ικανοποίησε και θέλετε να βοηθήσετε την Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης στο έργο της, **γίνετε σήμερα μέλος ή γράψτε κάποιον γνωστό σας**, συμπληρώνοντας την παρακάτω αίτηση και στέλνοντάς την στα γραφεία μας, μαζί με τη συνδρομή. Θα λαμβάνετε τότε δωρεάν το περιοδικό κάθε τρίμηνο και θα έχετε έκπτωση στις εκδρομές και σε ορισμένες εκδόσεις μας.

Η συνδρομή για το 2013 είναι: Τακτικό μέλος . . . . . 40 ΕΥΡΩ Νέος (έως 24 ετών) . . . 20 ΕΥΡΩ
Αργώ μέλος . . . 75 ΕΥΡΩ Μέλος εξωτερικού . . 50 ΕΥΡΩ Εταιρικό μέλος . . . . 1.000 ΕΥΡΩ

Θέλω να εγγραφώ μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Προστασίας της Φύσης

Τακτικό μέλος Νέος (έως 24 ετών) Μέλος εξωτερικού Αργώ μέλος Εταιρικό μέλος

Όνομα: . . . . . Επώνυμο: . . . . .

Επάγγελμα / Ιδιότητα: . . . . .

Διεύθυνση: . . . . .

T.K.: . . . . . Πόλη: . . . . . Χώρα: . . . . .

Τηλέφωνο κατοικίας: . . . . . Τηλέφωνο εργασίας: . . . . .

Fax: . . . . . E-mail: . . . . .

Σας στέλνω τη συνδρομή μου με:

ALPHA BANK λογ/σμός **GR63 0140 1200 1200 0200 2011 678** . . . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

EUROBANK λογ/σμός **GR50 0260 0030 0000 6020 0910 148** . . . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ λογ/σμός **GR56 0110 1040 0000 1042 9666 620** . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

Στην περίπτωση που επιλέξετε την πάγια εντολή θα πρέπει να συμπληρώσετε το έντυπο Πάγια Εντολής Σταθερού Ποσού σε οποιοδήποτε κατάσταση των παραπάνω τραπεζών, σημειώνοντας το ονοματεπώνυμό σας στην «Αιτιολογία».

Τραπεζική επιταγή στο όνομα της Ελληνικής Εταιρείας Προστασίας της Φύσης

Ταχυδρομική επιταγή

Μπορείτε να κάνετε την αίτηση και online στη διεύθυνση: <http://www.eepf.gr/aitisi>

Παλαιά Μέλη: Μπορείτε και σεις να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας με έναν απο τους παραπάνω τρόπους. Θα σας εξυπηρετούσε, ίσως, να χρησιμοποιήσετε τη μέθοδο της Πάγιας Εντολής. Ειδοποιήστε μας αν κάποια στοιχεία σας έχουν αλλάξει.

Σημείωση: Η ημερομηνία οφειλής της συνδρομής των μελών αναγράφεται σε κάθε ετικέτα αποστολής του περιοδικού. Παρακαλούμε σημειώστε την.

Δωρεές

Δεχόμαστε ευχαρίστως δωρεές που ενισχύουν τις διάφορες δραστηριότητες της ΕΕΠΦ. Μπορείτε να καταθέσετε τη δωρεά σας στο λογαριασμό **GR63 0140 1200 1200 0200 2011 678** στην **ALPHA BANK**, ή στο λογαριασμό **GR50 0260 0030 0000 6020 0910 148** στην **EUROBANK** ή στο λογαριασμό **GR56 0110 1040 0000 1042 9666 620** στην **ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ** ειδοποιώντας μας, ή να μας τη στείλετε με όποιον τρόπο επιθυμείτε. Σε κάθε περίπτωση θα σας δοθεί το νόμιμο παραστατικό, για φορολογική χρήση.

Μεταξύ Οτωβρίου και Δεκεμβρίου 2013 λάβαμε τις παρακάτω δωρεές:

Στη μνήμη των **Τίμου Χαραλαμπόπουλου και Κώστα Πινάτσι:** Νίκος Τζιβανάκης €400.

Στη μνήμη του **Χρόνη Μίσσιου:** Λίνα Γαρίδη €100.

Υπέρ σκοπών της εταιρείας: Σοφία Καινούριου €50.

Ευχαριστούμε θερμά τους δωρητές.

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ**
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Τακ. Γραμείο
Κ.Ε.Μ.Π.Αθ.
Αριθμός Δέματος
2126

ΕΝΤΥΠΟ
ΚΛΕΙΣΤΟ
ΑΡ. ΔΕΛΤΑΣ
1164/97
Κ.Ε.Μ.Π.Α.

Φωτ. Νίκος Πέτρου

Ένα μοναχικό μαυρόπευκο στις δυτικές πλαγιές του Φαλακρού.